SIGMUND FREUD

KURT ADAM

-BİR ÇOCUKLUK NEVROZU ÖYKÜSÜ-

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: AHMET FIRAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 5899

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

SIGMUND FREUD
KURT ADAM
(BİR ÇOCUKLUK NEVROZU ÖYKÜSÜ)

ÖZGÜN ADI
AUS DER GESCHICHTE EINER INFANTILEN NEUROSE

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
AHMET FIRAT

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2021
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DEVRİM ÇETİNKASAP
FREUD ÇEVİRİLERİ YAYIN DANIŞMA KURULU ALMANCA ASLINDAN ÇEVRİLEN METİNLERLE İLGİLİ OLARAK AŞAĞIDA İSİMLERİ BULUNAN PSİKANALİSTLERDEN OLUŞAN BİR YAYIN KURULUNUN TAVSİYELERİNE BAŞVURULMUŞTUR.
YAYINEVİMİZ HER BİRİNE TEŞEKKÜR EDER!
AYÇA GÜRDAL KÜEY, BANU BÜYÜKKAL, LEVENT KAYAALP, MELİS TANIK SİVRİ, NİLÜFER ERDEM, PINAR PADAR.

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MUSTAFA AYDIN

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, AĞUSTOS 2023, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-531-7

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

SIGMUND FREUD

KURT ADAM
(BİR ÇOCUKLUK NEVROZU ÖYKÜSÜ)

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
AHMET FIRAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Aus Der Geschichte Einer Infantilen Neurose 1914 [1918]

İlk basım

1918 *Sammlung kleiner Schriften zur Neuurosenlehre*, 4, s. 578-717.

Diğer Almanca Basımlar

1924 Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig-Wien-Zürich, 132 s.

1924 *Gesammelte Schriften*, c. VIII, s. 439-567.

1947 *Gesammelte Werke*, c. XII, s. 27-157.

1969 *Studienausgabe*, c. VIII, s. 125-232.

İngilizce Çeviriler

1955 *Standart Edition*, c. XVII, s. 1-122: From the history of an infantile neurosis.

2003 *The "Wolfman" and other cases*, çev. Loiuse Adey Huish, Penguin Books.

Fransızca Çeviriler

1935 Extrait de l'histoire d'une névrose infantile (L'Homme aux loupe), çev. M. Bonaparte ve R. Loewens-

tein, S. Freud, *Cinq psychanalyses* içinde, Paris, Denoël & Steele, s. 371-477.

1954 Aynı çevirinin yeniden basımı, S. Freud, *Cinq psychanalyses*, Paris, Presses Universitaire de France, s. 325-420.

1981 Extrait de l'histoire d'une névorse infantile, çev. L. Weibel, *L'homme aux loups par ses psychanalystes et par lui-même*, Paris, Gallimard, s. 172-267.

1990 *L'Homme aux loups*, çev. Janine Altounian ve Pierre Cotet, Presses Universitaire de France.

Kısaltma Listesi

GS. = Freud, *Gesammelte Schriften* (12 cilt.), Leipzig, Viyana ve Zurih, Internationaler.

Psychoanalyticher Verlag,1924-34.

GW. = Freud, *Gesammelte Werke* (17 cilt.), S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1940-52.

SE. veya

Standard Ed. = Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works* (24 cilt.), Londra: The Hogarth Press, 1953-74.

OCF. P. = Freud, *OEvres complètes de Freud/Psychanalyse* (21 cilt), Paris, Presses Universitaires de France, 1988.

Int. Z. Psychoanal. Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse.

SKSN. Sammulng kleiner Schriften zur Neurosenlehre, Leipzig ve Viyana, Hufo Heller u. Cie, 1906-1922 (5 cilt).

Zbl. Psychoan. Zentralblatt für Pschoanalyse.

KURT ADAM

(Bir Çocukluk Nevrozu Öyküsü)

I

Giriş

Burada –yine yalnızca kesitler halinde– aktaracağım hastalık vakası,[1] sunumundan önce vurgulanması gereken bir dizi özelliğiyle diğerlerinden ayrılıyor. Vaka, on sekiz yaşındayken geçirdiği belsoğukluğu enfeksiyonunun ardından hasta düşmüş ve yıllar sonra psikanalitik tedaviye alındığı sırada tümüyle dışa bağımlı ve hayatını sürdüremez hale gelmiş bir genç adamla ilgilidir. Gençliğinin hastalığından öncesine denk düşen on yıllık dönemi boyunca normal bir yaşam sürmüş ve ortaöğrenimini fazlaca sorunla karşılaş-

1 Bu hastalık öyküsü 1914/15 kışında tedavinin bitiminden kısa süre sonra, C. G. Jung ve Alfred Adler'in psikanalizin elde ettiği sonuçları yorumlamada yapmak istedikleri çerçeve değişikliğinin bende bıraktığı izlenim henüz tazeyken kaleme alındı. Yani bu vaka öyküsü 1914'te *Psikanaliz Yıllığı VI*'da [*Jahrbuch der Psychoanalyse*, 1914, c. 6] yayımlanan Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine [Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung, 1914, *GW*, X; *SE*, 14; *OCP*, XII.] başlıklı makaleyle bağlantılıdır ve sözkonusu makaledeki genel itibarıyla kişisel olan polemikleri, analiz malzemesini nesnel bir şekilde değerlendirerek tamamlamaktadır. Bu vaka öyküsü başta *Psikanaliz Yıllığı*'nın sonraki cildi için tasarlanmıştı, ama yayımlanması Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı engellerden ötürü belirsiz bir süreliğine ertelenince başka bir yayınevince tertip edilen bu seçkiye (*SKSN*, 1918, 4, s. 578-717] eklemeye karar verdim. Bu nedenle, ilk kez bu kitapta dile getirilmiş olması gereken bazı konuları ancak 1916/17'de verdiğim *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde [*Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, *GW*, XI; *SE*, 15-16, *OCP*, XIV] ele alabildim. Kaleme alınan ilk nüshada kayda değer herhangi bir değişime gidilmedi. İlaveler köşeli parantez içinde gösterildi.

madan bitirmiştir. Ancak ilk çocukluk yıllarına, dördüncü yaş gününün hemen öncesinde kaygı histerisi (hayvan fobisi) şeklinde başlayan, ardından dinsel içerikli obsesyon nevrozuna dönüşen ve etkileri on[2] yaşına kadar uzanan ağır bir nevrotik rahatsızlık egemen olmuştur.

Aktaracaklarım yalnızca çocukluk dönemine ait bu obsesyon nevrozunu konu alacak. Hastanın doğrudan talebine rağmen, hastalığı, tedavisi ve iyileşmesiyle ilgili bütün öyküyü yazmaya, bu işi teknik açıdan uygulanamaz, toplumsal bakımdan da uygunsuz gördüğümden, yanaşmadım. Ama böylece, çocukluk nevrozuyla daha sonraki asıl hastalığı arasındaki bağlantıyı gösterme imkânı da ortadan kalkmış oldu. Bu sonraki hastalık hakkında tek söyleyebileceğim şey, hastanın bu sebeple Alman sanatoryumlarında uzun süre kaldığı ve o dönemde, en yetkili makamlarca "manik-depresif delilik" vakası olarak sınıflandırıldığıdır. Bu tanı, ilgi alanları ve faaliyetçe renkli yaşamı yinelenen ağır depresyon nöbetleriyle aksamış olan hastanın babası için kuşkusuz isabetli olurdu. Oğulda, yıllar süren gözlemlerim sırasında yoğunluğu ve ortaya çıkma şartları bakımından görünürdeki ruhsal durumun ötesine geçen herhangi bir duygudurum değişikliğine rastlayamadım. Klinik psikiyatrinin muhtelif ve değişen tanılar koyduğu başka birçok vaka gibi bu vakanın da, doğal seyrinde ilerlemiş ve ancak geride arıza bırakarak iyileşmiş bir obsesyon nevrozunun devamı sayılması gerektiği kanaatine vardım.

Yani anlatacaklarım, devam ettiği sırada değil, üzerinden on beş yıl geçtikten sonra analiz edilmiş bir çocukluk nevrozu hakkında olacak. Bu durumun başkalarına kıyasla avantajları olduğu gibi dezavantajları da var. Çocuğun, nevrozu devam ettiği sırada yapılacak bir analizi daha güvenilir görünecekse de içerikçe pek zengin olamayacaktır. Çocuğa çok fazla söz ve düşünce ödünç vermek gerekecek ve buna

2 [1924'ten önce yayımlanan baskılarda "sekiz" geçmektedir.]

rağmen çocuk bilinci muhtemelen en derin katmanlara nüfuz edemeyecektir. Çocukluk hastalığının, zihinsel olgunluğa erişmiş yetişkinin anıları aracılığıyla analiz edilmesinde ise bu kısıtlamalar bulunmaz; fakat bu defa da, sonraki bir zaman diliminden kendi geçmişine bakmanın getireceği çarpıtmalar ve düzeltmeleri hesaba katmak gerekecektir. İlk durum muhtemelen daha ikna edici sonuçlar doğurur, ama ikincisi katbekat daha öğreticidir.

Her halükârda, çocukluk nevrozu analizlerinin özellikle daha büyük bir kuramsal ilgiyi hak ettiği yine de ileri sürülebilir. Çocukluk nevrozu analizlerinin yetişkin nevrozlarının doğru anlaşılmasına sağladığı katkı, çocuk rüyalarının yetişkin rüyalarının anlaşılmasına sağladığı katkı kadardır kabaca. Sebep bu analizlerin daha kolay kavranır olmaları veya daha az unsur barındırmaları değildir; tam aksine, çocuk ruhsal yaşamıyla empati kurmanın zorluğu, çocuk analizini hekim için özellikle zor bir mesai haline getirir. Fakat sonraya ait birikmiş birçok katman bulunmadığından çocuklarda nevrozun özü yanılmaya mahal vermeyecek kadar net ortaya çıkar. Bilindiği üzere psikanalizle ulaşılan sonuçlara karşı direnç, psikanaliz etrafındaki mücadelenin bugünkü aşamasında yeni bir biçime büründü. Eskiden psikanalizin öne sürdüğü olguların gerçekliği tartışılırdı sadece ve bu uğurda başvurulan en iyi yöntem de olguları sınamaktan kaçınmaktı. Bu yaklaşım yavaş yavaş miadını dolduruyor gibi görünüyor. Şimdilerde başka bir yola tevessül ediliyor: Olguların varlığını onaylamak, ama olgulardan çıkan sonuçlara başka anlamlar yükleyerek onları teville saf dışı bırakmak; böylece sakıncalı gördükleri yenilikleri bir kere daha, başka yoldan savuşturmuş oluyorlar. Çocuk nevrozlarının incelenmesi bu sığ ve zorlama tevil teşebbüslerinin tüm kifayetsizliğini gözler önüne serer. Bu incelemeler şevkle inkâr edilen libidinal itici güçlerin nevrozun şekillenmesindeki ağırlıklı payını göstererek, çocuğun, hakkında hiçbir şey bilmediği, dolayısıyla

onun için bir şey ifade edemeyecek uzak medeni emellerin yokluğunu da gözler önüne serer.

Burada aktarılan analizi dikkate değer kılan bir diğer özellik hastalığın ağırlığı ve tedavisinin süresiyle ilgilidir. Kısa sürede olumlu bir sonuca ulaştıran analizler ancak terapistin özgüveni açısından değerli olabilir veya psikanalizin tıbbi önemini göz önüne serebilir, ancak bilimsel bilginin ilerleyişi açısından çoğu zaman önemsizdirler. Yeni bir şey öğretmezler. Çözüm için elzem olan her şey önceden bilindiği için kısa sürede başarı elde edilmiştir, o kadar. Yeni şeyler ancak aşılması hayli zaman alacak özel güçlükler arz eden analizlerden öğrenilebilir. Ruhsal gelişimin en derin ve en ilkel katmanlarına inip sonraki dönemlerde şekillenen sorunların çözümlerini oradan çekip çıkarmak ancak bu tür zorluk arz eden vakalarla mümkün olabilir. Ancak bundan sonra, bu derece ilerletildikten sonra analizin tam manasıyla analiz adını hak ettiğini söyleyebiliriz. Münferit bir vaka elbette istediğimiz her konuda bizi bilgilendirmez. Daha doğru bir ifadeyle, her şeyi her yönüyle kavrayabilecek durumda olsaydık ve algılarımızın acemiliği bizi azla yetinmeye mecbur bırakmasaydı münferit bir vaka da bize her şeyi öğretebilirdi.

Burada anlatılan hastalık vakası bahsettiğimiz verimli zorluklar açısından daha fazlasını aratmayacak nitelikte. Tedavinin ilk yıllarında hemen hiç düzelme görülmedi. Talihin yaver gitmesi sayesinde, gerekli tüm dışsal koşullar bir araya gelerek tedavi girişiminin sürmesini yine de mümkün kılabildi. Düşünüyorum da, koşullar daha az elverişli olsaydı kısa süre sonra tedaviden vazgeçilebilirdi. Hekimin konumu açısından söyleyebileceğim tek şey, bu tür durumlarda bir şey öğrenmek veya bir hedefe ulaşmak istediğinde, tıpkı bilinçdışının kendisi gibi "zamandışı" davranması gerektiğidir. Bunu ancak kıt görüşlü terapötik ihtiraslardan feragat edebilirse başarabilir. Hastanın ve yakınlarının bu vakada göstermek zorunda kaldığı sabır, teslimiyet, anlayış

ve güvenin bir benzerini başka pek az vakada bekleme hakkımız olabilir. Fakat analist böylesi uzun süren çabalarla bir vakadan elde ettiği sonuçların, daha sonra karşılaşacağı eşit ağırlıktaki hastalıkların süresini ciddi ölçüde kısaltmaya katkıda bulunacağını ve böylece bilinçdışının zamandışılığına önce boyun eğip sonra onu kademe kademe aşabileceğini düşünme hakkına sahiptir.

Burada tedavisiyle meşgul olduğum hasta, uysal bir kayıtsızlık tutumunu kendine siper ederek uzun süre değişmeden kalabildi. Dinliyor, anlıyor, ama hiçbir şeyin kendisine yaklaşmasına izin vermiyordu. Kusursuz zekâsının, sosyal yaşamından geriye kalan birkaç ilişkide davranışlarına egemen olan dürtüsel güçlerle bağı kesilmiş gibiydi. Analiz çalışmasında özerk bir rol üstlenmesini sağlayıncaya kadar uzun bir eğitimden geçmesi gerekti. Ancak, harcanan çabalar sonucunda ortaya çıkan ilk özgürleşme halinin ardından, başka değişimlerden kendini korumak ve mevcut durumdaki rahatını sürdürmek amacıyla çalışmayı hemen bir yana bırakıyordu. Bağımsız bir varlık olma korkusu, hastalığının yarattığı tüm sıkıntılara ağır basacak kadar büyüktü. Bu durumu aşmanın tek yolu vardı. Bana bağlılığının korkusunu dengeleyecek kadar güçlenmesini beklemeli, sonra da bu iki etkenden birini diğerine karşı kullanmalıydım. Hangi aşamaya gelmiş olursa olsun, tedavinin belirli bir tarihte sonlandırılması gerektiğine, elbette doğru zamanın geldiğine dair işaretleri de göz ardı etmeden, karar verdim. Belirlediğim tarihe uymakta kararlıydım; hasta nihayet bu konudaki ciddiyetimi anladı. Kesin bir süre tayin etmenin amansız baskısı karşısında, direnci ve hastalığa sabitlenmesi gevşedi ve sonrasında analiz, semptomların giderilmesini ve ketlenmelerin çözülmesini mümkün kılacak tüm malzemeyi olağanüstü kısa sürede sağladı. Hastanın çocukluk nevrozunu anlamamı sağlayan aydınlanmanın kaynağı da, direncin geçici olarak kaybolduğu ve hastanın normalde ancak hipnoz

altında ulaşılabilen bir duruluk sergiler gibi göründüğü, çalışmanın bu son zamanlarıdır.

Dolayısıyla tedavinin seyri, psikanaliz tekniğinde uzun zamandır itibar gören şu ilkenin bir örneğini sunuyor: Analizde hastayla katedilmesi gereken yolun uzunluğu ile bu yolda üstesinden gelinmesi gereken malzemenin bolluğu, analitik çalışma sırasında karşılaşılan dirence kıyasla önemli değildir, ve ancak, ister istemez dirençle orantılı olmaları bakımından önem taşırlar. Bu süreç tıpkı barış zamanında ekspres trenle normalde birkaç saatte katedilebilecek ve bir ordunun birkaç gün içinde çekilebileceği bir toprak parçasını geçmek için düşman ordularının haftalara, hatta aylara ihtiyaç duyması gibi bir süreçtir.

Analizin şimdi betimleyeceğimiz üçüncü özgüllüğü ise onu nakletme kararını daha da zorlaştırdı. Analiz sonuçları genel olarak şimdiye kadarki bilgimizle tatmin edici biçimde örtüşüyor veya pekâlâ uyumlu kılınabiliyordu. Fakat bazı ayrıntılar bana bile öyle tuhaf ve güvenilmez geldi ki, başkalarını inandırıp inandıramayacağım konusunda tereddüde kapıldım. Anılarını kılı kırk yararak gözden geçirmesi için hastaya ricada bulundum, ancak ifadelerinde gerçeklere uymayan bir taraf görmedi ve söylediklerine sıkıca sarıldı. Okurlarım en azından benden bağımsız gelişen, yani beklentilerimin etkisinden azade karşıma çıkan şeyleri aktardığıma emin olsunlar. Yerde ve gökte, okullarda öğretilen bilgiyle hayal bile edemeyeceğimiz kadar çok şeyler bulunduğunu söyleyen bilge vecizeyi hatırlatmaktan başka yapacak bir şey kalmıyor bana. Önyargılarını büsbütün bir kenara bırakmaya muvaffak olanlar için elbette bu türden keşfedecek daha pek çok şey vardır.

II

Hastalık Öyküsü ve Hastanın Ortamına Genel Bakış

Hastamın öyküsünü ne salt tarihsel sıralama gözeterek ne de salt fayda odaklı yazabilirim; ne sadece hastalık ne de sadece tedavi öyküsü sunabilirim; iki sunuş tarzını birbiriyle kaynaştırmak zorunda kalacağım. Bilindiği gibi, analiz sonucu oluşan kanaatleri analizi yeniden kurgularken aktarmanın bir yolu henüz bulunmuş değil. Seanslar sırasında yaşananları en ince ayrıntısına kadar kayda geçirmenin eminim bir katkısı olmazdı, zaten tedavi tekniği de böyle bir kayıt işlemini imkânsız kılıyor. Bu sebeple buna benzer analizler, onlara öteden beri mesafeli durmuş, kuşkuyla yaklaşmış kişiler ikna olsun diye yayımlanmazlar. Temennimiz yalnızca, hastalarla deneyimleri sonucunda kendi kanaatlerine ulaşmış araştırmacılara yeni şeyler sunabilmek.

Çocuğun dünyasını resmetmekle ve aradan geçen seneler boyunca ne daha eksiksiz ne daha şeffaf olabilmiş çocukluk öyküsünün zahmet gerektirmeden öğrenilebilir kısmını aktarmakla başlayacağım.

Genç yaşta evlenmiş ve mutlu bir evlilik hayatı sürmekteyken, yakalandıkları hastalıklar yüzünden evlilikleri üzerinde karabulutlar dolaşmaya başlamış bir ebeveyn. Annenin rahim bölgesi rahatsızlıkları, babanın ilk ruhsal çökkünlük nöbetleri ve bunun sonucunda evde bulunmayışı. Babasının hastalığını doğal olarak ancak çok sonradan kavrayabiliyor.

Annesinin hastalıklı durumu ise ilk çocukluk yıllarından beri malumu. Annesi bu durumu yüzünden çocuklarıyla nispeten az ilgilenmiş. Günün birinde (mutlaka dört yaşından önce olmalı) annesi çocuğun elinden tutmuş, çıkışa kadar hekime eşlik ediyor, o sırada çocuk annenin hekime yakınmalarını işitiyor ve daha sonra bizzat kendisi için kullanmak üzere bu sözleri hafızasına kaydediyor. Tek çocuk değil; yaşamında önemli rol oynamış, iki yaş büyük, hareketli, yetenekli ve küçük yaşına rağmen pek fena olan bir de ablası var.

Hatırlayabildiği kadarıyla sıradan halktan, tahsili olmayan yaşlı bir dadı tükenmek bilmez bir şefkatle bakmış ona. Kadın erken yaşta ölen oğlunun yerine koyuyor onu. Çocuğun ailesi taşrada bir malikânede yaşıyor, yazın ise bir başka malikânede. Her ikisi de şehirden uzakta değil. Ebeveyninin bu iki mülkü satıp şehre taşınması çocukluğunda bir dönüm noktası olmuş. Yakın akrabalarından amcaları, teyzeleri ve onların çocukları, dedesi ve anneannesi her iki malikâneye de sık sık uzun süreliğine gelip kalıyorlarmış. Anne babası yazları birkaç haftalığına seyahate çıkarmış. Bir perde arısında, dadısı da yanındayken, anne babasının ve kız kardeşinin bir araba tarafından kaçırılışını izliyor, ardından da huzurlu bir şekilde eve dönüyormuş. O sırada yaşı çok küçük olmalı.[1] Sonraki yaz seyahatinde anne ve babası ablasını yanlarına almıyor, çocuklara göz kulak olması için bir İngiliz mürebbiye tutuluyor.

Sonraki yıllarda kendisine çocukluğu hakkında çok şey anlatılmış.[2] Kendisi de bu döneme dair pek çok şey biliyor,

---

1 İki buçuk yaşında. Hemen hemen bütün tarihler daha sonra kesin olarak belirlenmiştir.

2 Bu türden bildirimlerden kural olarak tam bir güvenle yararlanılabilir. Bu yüzden de hastanın belleğindeki boşlukları yaşlı aile üyelerinden öğrenerek zahmetsizce doldurmak cazip görünebilir, ancak şahsen böylesi bir teknikten kesin olarak kaçınmayı tavsiye ederim. Akrabaların soru veya rica üzerine anlattıkları, her türden eleştirel kuşkuya açıktır. Kişi kendini bu bilgilere bağımlı duruma getirdiği için hep pişman olur ve bu arada analize olan güven zedelenir, analizin üstüne başka bir merci konmuş olur. Bir şey hatırlanabilir durumdaysa zaten analizin seyrinde gün yüzüne çıkar.

ama doğal olarak tarih ve içerik yönünden kopukluklar var. Sonraki hastalığı vesilesiyle yanında sayısız kereler anlatılan rivayetlerden biri, çözümüyle uğraşacağımız sorunla tanışmamızı sağlıyor. Önceleri mülayim, itaatkâr ve daha ziyade sakin bir çocukmuş. Öyle ki, insanlar onun kız, ablasının da oğlan olması gerektiğini söyler dururmuş. Fakat anne babası bir yaz seyahatinden döndüklerinde karşılarında bambaşka birini bulmuş. Mutsuz, huysuz ve hiddetli bir çocuk haline gelmiş, olur olmaz her şeye sinirleniyor, çileden çıkıyor, vahşi çığlıklar atıyormuş. Hatta bu durumu devam edince, anne babası ileride onu okula göndermenin mümkün olmayabileceğiyle ilgili endişelerini dile getirir olmuş. Uçuk kaçık, geçimsiz ve üstelik alkol müptelası biri olduğu ortaya çıkan İngiliz mürebbiyenin evde bulunduğu yaz oluyor bunlar. Annesi bu yüzden oğlandaki mizaç değişimini İngiliz mürebbiyeyle ilişkilendirmeye eğilimliymiş ve kadının, davranışlarıyla oğlanı kışkırttığını düşünüyormuş. O yazı çocuklarla geçirmiş olan ferasetli anneanne, oğlandaki asabiyetin İngiliz mürebbiye ile dadı arasındaki çekişmeden kaynaklandığı görüşünde. İngiliz kadın, dadı için defalarca cadı diyor, onu odayı terk etmeye zorluyor. Ufaklık açıkça sevgili Nanya'sının tarafını tutuyor, mürebbiyeye duyduğu nefreti göstermekten çekinmiyor. Her neyse, anne baba eve döndükten kısa bir süre sonra İngiliz mürebbiye gönderiliyor, ama çocuktaki huysuzluk olduğu gibi kalıyor.

Bu yaramazlık zamanlarına ait anılar hastanın belleğinde canlılığını korumuş. Dediğine göre ilk vukuatını Noel'de, hak ettiği halde iki hediye alınmadığı için çıkarmış, çünkü Noel aynı zamanda doğum günüymüş. Talepkârlığı ve kırılganlığından sevgili Nanya'sı da payını almış, belki en büyük eziyeti ona çektirmiş. Fakat mizaç değişimini yaşadığı bu evre, anılarında, zamanını tam tayin edemediği başka birçok tuhaf ve marazi olayla ayrılmaz biçimde bağlı. Birazdan aktaracaklarımın tümünü, eşzamanlı olamayacak ve tutarsız-

lıklarla dolu bir sürü şeyi, 'henüz ilk malikânedeyken' dediği bir ve aynı zaman dilimine rasgele yerleştiriyor. Malikâneden ayrıldıklarında, tahminine göre, beş yaşındaymış. Bu yüzden, bir korkudan mustarip olduğunu, ablasının bu korkuyu ona eziyet etmek için kullandığını söyleyebiliyor: Resimli bir kitapları varmış, içinde iki ayağı üzerinde dikelmiş yürümekte olan bir kurt resmediliyormuş. Resmi her gördüğünde kurt gelip onu yiyecek korkusuyla çılgınca bağırmaya başlıyormuş. Ablası kurt resmini hep onun görebileceği bir yere koyuyor, korkusuyla eğleniyormuş. Bu arada, büyük olsun küçük olsun diğer hayvanlardan da korkuyormuş.

Bir ara sarı desenli ve sivri[3] uçlu kanatları olan büyük ve güzel bir kelebeği yakalamak için koşturuyormuş ("kırlangıçkuyruk"[4] olmalı). Aniden dehşete kapılmış, çığlık atarak kelebeğin peşini bırakmış. Böcekler ve tırtıllar da onda korku ve tiksinti uyandırıyormuş. Ancak o dönemde böceklere eziyet ettiğini ve tırtılları parçaladığını da hatırlıyor. Atlar da ona tekinsiz geliyormuş. Biri atları kamçılayınca bağırıyormuş, hatta bu yüzden bir keresinde sirki terk etmek zorunda kalmış. Öte yandan bizzat atları kamçılamaktan hoşlandığını da söylüyor. Hayvanlara karşı bu çelişik davranış tarzı gerçekten aynı zamanda mı sergileniyordu, yoksa biri diğerinin yerini mi almıştı, şayet öyleyse bu hangi sırayla ve ne zaman olmuştu; işte bu konuda anıları kesin bir şey sunmuyor. Yine aynı şekilde, yaşadığı yaramazlık dönemi yerini bir hastalık evresine mi bırakmıştı, yoksa ikisi iç içe geçerek mi sürmüştü, onu da kesin olarak söyleyemiyor.

Her halükârda, az sonra aktaracaklarım çocukluk yıllarında çok bariz bir obsesyon nevrozu hastalığı geçirdiği-

3 [*Zipfel*. Bir şeyin sivri ucu veya kenarı. Senlibenli konuşmalarda penis anlamında da kullanılır –ç.n.]

4 [*Schwalbenschwanz*. *Schwanz* sözcüğü Almancada mecazen penis anlamında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bkz. *Küçük Hans, Beş Yaşında Bir Oğlanın Fobi Analizi, İş Bankası Kültür Yayınları*, 2020, s. 9. Freud'un sözcüğü tırnak içine almasının nedeni bu gönderme olabilir –ç.n.]

ne dair varsayımımızı onaylıyor. Dediğine göre uzunca bir süre aşırı dindarmış. Uyumadan önce uzun uzun dua etmek zorunda hissediyor, istavroz çıkarmalarının ardı arkası gelmiyormuş. Akşamları sandalyenin üzerine çıkıp odanın duvarında asılı duran azizlerin resimlerini huşu içinde teker teker öpmeyi alışkanlık haline getirmiş. Şeytan vesvesesi gibi aklına gelen elfâz-ı küfür düşünceleri bu manevi havaya hiç uymuyormuş (belki de çok iyi uyuyordur). Şunları düşünmekten vazgeçemiyormuş: Tanrı-domuz, Tanrı-dışkı. Bir ara bir Alman kaplıcasına seyahati sırasında caddede üç yığın at gübresi veya başka dışkı gördüğünde Kutsal Üçleme'yi düşünme zorlantısı onu canından bezdirmiş. O dönem dilenci, sakat veya yaşlılar gibi onda acıma duygusu uyandıran kişileri gördüğünde tekrarladığı özel bir ritüeli daha varmış. Onlar gibi olmamak için gürültülü bir şekilde nefes vermek zorunda hissediyor, belli bazı durumlarda da derin nefes alıyormuş. Doğal olarak, bu apaçık obsesyon nevrozu semptomlarının, kaygı emarelerinden ve hayvanlara karşı acımasız tutumdan daha sonraki bir zaman dilimine ve gelişim aşamasına ait olduklarını düşünmeye eğilimliydim.

Hastanın daha olgun yaşlarını, tekrarlayan depresif epizotlardan sonra karakterinin patolojik yanlarını daha fazla gizleyemeyen babasıyla arasındaki çok olumsuz ilişki belirlemişti. Oğulun aklında kaldığı kadarıyla, ilk çocukluk yıllarında aralarında çok şefkatli bir ilişki varmış. Babası onu çok sever ve onunla oyun oynamaktan çok hoşlanırmış. Küçüklüğünden beri babasıyla gurur duyarmış ve onun gibi bir beyefendi olmak istediğini söyler dururmuş. Nanya ona, ablasının annesinin çocuğu, onun ise babasının çocuğu olduğunu söylermiş, o da bundan memnun olurmuş. Çocukluktan çıkarken babasıyla arasında bir yabancılaşma meydana gelmiş. Baba bariz biçimde kız kardeşini ona tercih ediyor, o ise buna çok güceniyormuş. Sonrasında ise baba korkusu başat hale geliyor.

Sekiz yaş civarı, yaramazlık zamanları dediği dönemle ilişkilendirdiği bütün görünümler ortadan kalkıyor. Bir çırpıda değil tabii, arada bir nüksediyorlar, fakat sonunda, hastanın dediğine göre, o zamana dek kendisiyle ilgilenmiş kadın bakıcıların yerini alan öğretmenlerin ve eğitmenlerin etkisiyle kayboluyorlar. Analizin çözmekle yükümlü olduğu muammaların kabaca bir özetini yapalım: Oğlandaki ani mizaç değişiminin nedeni neydi? Fobileri ve sapkınlıkları ne anlama geliyordu? İş zorlantılı dindarlığa nasıl vardı ve bütün bu görünümlerin birbiriyle bağlantısı ne? Bir kez daha hatırlatmalıyım ki, terapötik çalışmamızın konusu sonradan ve yakın zamanda ortaya çıkmış bir nevrotik hastalıktı ve ilk çocukluk yıllarındaki bu sorunlar hakkında aydınlanmamız, ancak analizin seyri bizi ilk çocukluğa dönme zorunluluğuyla şimdiki zamandan bir süreliğine uzaklaştırdığında mümkün oldu.

III

Ayartılma ve İlk Sonuçları

Oğlandaki değişimler mürebbiyeliği sırasında meydana geldiğinden ilk şüpheler haklı olarak İngiliz mürebbiyeye yöneliyordu. Mürebbiyeyle ilgili, kendi başlarına bir anlam ifade etmeyen iki perde anı çocuğun belleğinde yer etmiş. Kadın bir defasında önden yürüyormuş, ardından gelenlere "Küçük kuyruğuma baksanıza!" demiş. Diğer anıda ise, arabada yolculuk ederlerken şapkasının uçması iki kardeşi çok memnun etmiş. Bunlar kastrasyon kompleksine işaret ediyor ve kadından oğlana yönelmiş bir tehdidin, oğlanın anormal davranışlarının ortaya çıkışında epey payı olduğu inşasına izin verir nitelikte. Bu tür inşaları analiz edilen kişiye anlatmanın hiçbir mahsuru yoktur, hatalı olsalar bile analize asla zarar vermezler ve zaten bunlar, işin aslına biraz da olsa yaklaşabilme ümidi olmadan dile getirilmez. Bu dile getirmenin ilk etkisi olarak, yorumlamayı tam başaramadığımız ama göründüğü kadarıyla hep aynı içerik etrafında dönüp dolaşan rüyalar ortaya çıktı. Anlayabildiğimiz kadarıyla bu rüyalar oğlanın ablasına veya mürebbiyeye karşı saldırgan eylemlerini ve karşılığında gelen sert kınamaları ve cezaları içeriyordu. Sanki... banyodan sonra... ablasını çırılçıplak soymak... üzerindekileri... veya örtüsünü yırtmak... vs. istemişti. Fakat yapılan yorumlamayla kesin bir içeriğe ulaşmak mümkün olmadı ve rüyalarda aynı malzemenin sürekli de-

ğişen biçimlerde işlendiğine dair bir izlenim edindikten sonra, bu sözde hatırlamalarla ilgili kanaatim kesinlik kazandı. Bunlar rüyayı görenin bir ara, muhtemelen erinlik yıllarında, çocukluğuna dair kurduğu ve şimdi tanınması güç biçimde tekrar su yüzüne çıkan fantezileri olabilirdi ancak.

Bu konu, ablasının kendisini "henüz çok küçükken, ilk malikânedeyken" cinsel eylemlere ayarttığı gerçeğini aniden hatırlaması üzerine bir çırpıda aydınlığa kavuştu. Çocukların sık sık ortaklaşa kullandığı tuvalette, ablasının "birbirimize popolarımızı gösterelim" teklifinde bulunması ve bu teklifi fiiliyata geçirişi geldi aklına önce. Sonrasında bunu, zamanla ve mekânla ilgili tüm ayrıntılarla birlikte ayartının asıl kısmı izledi. İlkbaharda, babanın evde olmadığı bir vakit, anneleri yan odada çalıştığı sırada çocuklar bir odada, yerde oynuyorlarmış. Ablası oğlanın organını tutup oynamaya başlamış, arada da açıklama kabîlinden Nanya hakkında akla hayale gelmez şeyler anlatıyormuş: Nanya da herkese aynısını yapıyormuş, mesela bahçıvanı baş aşağı çevirip genitallerine dokunurmuş.

Böylece, daha önce hakkında tahminde bulunduğumuz fantezilerin ne anlama geldiği de anlaşılmış oldu. Bu fantezilerin işlevi, sonradan hastanın erkeklik gururuna ters düşecek bir olayın anısını silmekti ve bu hedefe, geçmişte yaşanmış gerçeklerin yerine telafi mahiyetinde karşıt istekler konularak ulaşılmıştı. Fantezilerde pasif roldeki kişi o değildi, tam tersine bu kez agresifti, ablasını soyunmuş görmek istiyordu, reddedilip cezalandırılıyordu, (aile içinde sıkça anlatılan) öfkeye de bu nedenle kapılmıştı. Anne ve anneanne tarafından öfke nöbetlerinin baş sorumlusu ilan edilen İngiliz mürebbiyeyi bu mizansene dâhil etmek uygun düşmüştü. Bu fanteziler her yönüyle, sonradan önem kazanmış ve kendisiyle gurur duyan bir ulusun ilk başlardaki başarısızlıklarını ve önemsizliğini örtbas etmek için efsaneler üretmesine benziyor.

Gerçekte mürebbiyenin ayartma ve sonuçlarındaki payı çok cüzi olabilirdi. Çünkü ablayla yaşanan hadiseler ilkbaharda vuku bulmuştu, İngiliz mürebbiyenin evde bulunmayan ebeveynin yerini almak üzere sahneye çıkması ise aynı senenin yaz ortasında. Oğlanın mürebbiyeye karşı düşmanca tutumu aslında başka bir yolla şekillenmişti. Mürebbiye, dadıya sövüp cadı ithamında bulunmakla, oğlan açısından daha önce dadı hakkında korkunç şeyler anlatmış ablanın izinden gitmiş oluyordu. Bu durum, ileride de göreceğimiz gibi, ayartılma sonucu ablaya karşı geliştirdiği antipatinin mürebbiyeye yönelmesine yol açtı.

Fakat ablası tarafından ayartılma olayı fantezi değildi kesinlikle. Daha sonraki olgun yaşlarına ait ve hiç unutmadığı bilgiler ayartılmayla ilgili anlattıklarının güvenirliğini artırıyor. Kendisinden en az on yaş büyük kuzeni, ablası hakkında konuşurken kızın ne kadar şehvetli ve arsız olduğunu çok iyi hatırladığını söylemiş. Dediğine göre kız henüz dört beş yaşındayken bir ara kucağına oturmuş ve organını elleme amacıyla pantolonunu çözmüş.

Şimdi de bu kız kardeşten, gelişiminden, akıbetinden ve oğlan üzerindeki etkisinden söz etmek üzere hastanın çocukluk öyküsüne ara vermek istiyorum. Ablası ondan iki yaş büyüktü ve hep ondan ilerideydi. Bir oğlan gibi ele avuca sığmaz bir çocukken, parlak bir entelektüel gelişim sergiliyor, gerçekçi ve keskin zekâsıyla yaşıtlarından ayrılıyor; araştırmalarında doğa bilimlerini tercih ediyor, ama bir yandan babasının çok takdir ettiği şiirler de yazıyor. Sayıları kabarık ilk taliplerinden zekâ bakımından çok üstün ve onlarla alay etme huyu var. Ancak yirmili yaşlarının başında duygu durumu bozulmaya başlıyor, yeterince güzel olmamaktan şikâyet edip insan içine çıkmaktan kaçınıyor. Aile ahbabı olan yaşını başını almış bir kadının refakatinde gönderildiği bir seyahatten dönüşte refakatçi tarafından nasıl kötü muameleye uğradığıyla ilgili akıl almaz hikâyeler anlatıyor, ancak bu sözde istismarcıya takılıp

kaldığı da anlaşılıyor. Kısa süre sonra ikinci bir seyahat sırasında kendini zehirleyerek intihar ediyor, evden uzakta hayata gözlerini yumuyor. Düçar olduğu hastalık muhtemelen *dementia praecox*'un başlangıç aşamasıydı. Ailedeki nöropatik kalıtsallığın timsallerinden biriydi, ama bu konuda kesinlikle tek değildi. Uzun yıllar sıradışı bir hayat yaşadıktan sonra ölen bir amcası, ağır bir obsesyon nevrozuna delalet eden belirtiler taşıyordu. Hatırı sayılır miktarda uzak akrabasında hafif nevrotik rahatsızlıklar vardı, bir kısmında ise hâlâ var.

Hastamız açısından ablası (ayartılma olayını şimdilik bir kenara bırakırsak), çocukken ebeveynin gözüne girme yarışında can sıkıcı bir rakipti; ablanın fütursuzca sergilediği üstünlüğü ona çok bunaltıcı geliyordu. Obsesyon nevrozuyla birlikte entelektüel açıdan ketlenmiş olduğundan çok az takdirle yetinmek zorundaydı ve bu durum sonraları, zihinsel yetileri ve entelektüel başarılarıyla babanın takdirini kazanan ablasını daha da kıskanmasına neden olmuştu. On dört yaşından itibaren ablasıyla arası düzelmeye başlamıştı. Benzer zihin yapıları ve ebeveyne karşı ortak muhalefetleri onları öyle yakınlaştırmıştı ki, çok sıkı arkadaş olmuşlardı. Erinlik çağına özgü fırtınalı cinsel uyarılmaların etkisiyle mahrem bir bedensel yakınlaşmayı ablasında aramaya cüret etmiş, fakat ablası onu maharet ve kararlılıkla geri çevirdiğinde derhal vazgeçmiş, ablasıyla aynı adı taşıyan ve evde hizmetçilik yapan küçük köylü kıza yönelmişti. Böylece kendi heteroseksüel nesne seçimini belirleyecek adımı atmış oluyordu. Nitekim daha sonra, genelde apaçık obsesyon belirtileri eşliğinde âşık olduğu kızların hepsi evde hizmetli olarak çalışıyordu ve eğitim düzeyi ve zekâ bakımından kendisinden oldukça gerideydi. Bu arzu nesnelerinin hepsi de ablasının ondan esirgediklerinin ikamesi olduğuna göre, ablasını aşağılama ve vaktiyle onu bunaltmış entelektüel üstünlüğünü etkisiz kılma eğiliminin sözkonusu nesne seçiminde belirleyici olduğunu reddedemeyiz.

Alfred Adler başka her davranış gibi insanın cinsel davranışını da güç istencinden veya bireyin kendini ispat dürtüsünden kaynaklanan yukarıdaki türden saiklere tabi kılar. Sözü edilen türden güç ve ayrıcalık elde etme saiklerinin önemini inkâr etmemekle beraber, bunların kendilerine atfedilen başat ve belirleyici rolü oynayabildiklerine hiçbir zaman ikna olamadım. Hastamın analizini sonuna kadar götürmemiş olsaydım, bu vakayla ilgili gözlemlerim vesilesiyle yargımı Adler lehine düzeltmek zorunda kalacaktım. Gerçi daha derindeki gerçek belirlenim önceki kanaatime bağlı kalmama zaten izin veriyordu, ama analizin bitimine doğru beklenmedik biçimde ortaya çıkan yeni malzeme, güç istencinin (bu vakada aşağılama eğiliminin) nesne seçimini yalnızca katkı sağlama ve rasyonalize etme anlamında belirlediğini bir kere daha ortaya koydu.[1]

Ablasının ölüm haberi kendisine ulaştığında, diye anlatıyor hasta, neredeyse hiç üzüntü emaresi göstermemiş. Yas tutar gibi yapmaya kendini zorlamış, artık servetin tek vârisi olacağına büyük bir soğukkanlılıkla sevinebilmiş. Şimdiki hastalığına yakalanışının üzerinden birkaç yıl geçmişken oluyor bunlar. Fakat bu son anlattıklarının vakaya tanı koyma konusunda beni uzunca bir süre tereddütte bıraktığını itiraf etmeliyim. Ailenin en sevilen üyesinin kaybından duyulan acının devam eden kıskançlığın etkisiyle ve artık bilinçdışı hale gelmiş ensestöz aşkın müdahalesiyle dışavurum açısından bir ketlenmeye uğradığını tahmin etmek elbette zor değildi, ancak ifade edilmeden kalmış acı için bir ikame olması gerektiğini düşünmeden edemiyordum. Nihayet onun anlam veremediği bir duygusal patlama anında bu tür bir ikamenin varlığı ortaya çıktı. Ablasının vefatından birkaç ay sonra öldüğü yer civarına bir seyahat yapmış. Orada, o sıralar hayranı olduğu büyük bir şairin mezarını ziyaret edip mezarı başında hüngür hüngür ağlamış. Bu tepki ona

1 Bakınız aşağıda s. 96.

da tuhaf gelmişti, zira hayranlık duyduğu bu şairin ölümü üzerinden iki kuşaktan çok zaman geçtiğini biliyordu. Babasının ölen ablasının şiirlerini büyük şairinkilerle kıyasladığını hatırladığında ancak durumu anlayabildi. Şaire yönelikmiş gibi duran bu hürmet gösterisinin doğru yorumuna dair bir başka ipucunu da olayı anlatışındaki bir hata ele verdi; hemen oracıkta bu hataya işaret edebildim. Daha önce defalarca ablasının silah kullanarak intihar ettiğini söylemişti, ama şimdi kendini zehirlediğini söyleyerek düzeltme yapmak zorunda kalmıştı. Şair ise silahlı bir düelloda vurulmuştu.

Şimdi erkek kardeşin öyküsüne geri dönüyorum, ama buradan itibaren öyküyü biraz daha pragmatik biçimde sunmam gerekecek. Ablası ayartmalarına başladığı sırada oğlanın üç yaş üç aylık olduğu ortaya çıkmıştı. Ayartma, daha önce de dediğim gibi, ilkbaharda gerçekleşmişti. Sonbaharda eve dönen anne babası onu tamamen değişmiş bulmuştu. Bu dönüşümü o arada gerçekleşen cinsel uyanışla ilişkilendirmek zor değil.

Oğlan, ablasının baştan çıkarmalarına nasıl tepki göstermişti? Cevabı şudur: Reddederek. Ama bu reddediş kişiye yönelikti, olayın kendisine değil. Ablası ona cinsel nesne olarak hoş görünmüyor, ve buna sebep muhtemelen anne babanın sevgisine yönelik rekabetin ilişkilerine çoktan bir husumet boyutu katmış olmasıdır. Ondan uzak duruyor ve zaten ayartma teşebbüsleri de bir süre sonra sona eriyor. Ancak onun yerine bir başkasını, daha çok sevdiği birini elde etmeye yöneliyor, ablasının Nanya'yı emsal gösteren sözleri tercihini Nanya'dan yana kullanmasına neden oluyor. Bunun üzerine Nanya'nın önünde organıyla oynamaya başlıyor, ki çocukların mastürbasyonu gizlemedikleri benzer bütün durumlarda olduğu gibi bu da bir ayartma girişimi telakki edilmeli. Nanya'sı onu hayal kırıklığına uğratıyor, yüzünde ciddi bir ifadeyle bu yaptığının kötü olduğunu, böyle şeyler yapan çocukların orasında "yara" çıkacağını söylüyor.

Nanya'nın tehdit yerine geçebilecek bu ihtarının yarattığı etki değişik yönleriyle irdelenmeli. Bu olay üzerine Nanya'ya olan bağlılığı azalıyor. Nanya'ya kızmış da olabilirdi. Nitekim daha sonra, öfke nöbetleri başladığında, kadına gerçekten kinlendiği de açığa çıkıyor. Fakat, vazgeçmesi gereken her libido konumunu yenisine karşı inatla savunmak onun için tipik bir tutumdu. İngiliz mürebbiyenin sahneye çıkıp Nanya'ya sövmesi, onu odadan kovarak otoritesini sarsmaya yeltenişi mağdura olan sevgisini abartmasına neden oluyor ve saldırgan taraf olan mürebbiyeye karşı mesafeli ve hırçın bir tutum takınıyor. Fakat gizliden gizliye başka bir cinsel nesne aramayı da ihmal etmiyor. Ayartılma ona pasif cinsel hedefini sağlıyor: Genitallerine dokundurtmak. Bu hedefe kiminle varmaya çalıştığını ve bu nesne seçimine hangi yolla ulaştığını birazdan kendisinden dinleyeceğiz.

Cinsel araştırmalarının ilk genital uyarılmalarla başladığını, çok geçmeden kastrasyon sorunuyla karşılaştığını ondan dinlemek beklentilerimize tamamen uygun düşüyordu. Bu süre zarfında ablası ve ablasının kız arkadaşı olmak üzere iki kız çocuğunu idrar yaparken gözlemleme fırsatı bulabilmiş. Gördüğü manzarayı keskin zekâsıyla kolayca anlamlandırabilecekken başka erkek çocuklarından da aşina olduğumuz tutumu sergiliyor. Nanya'nın onu korkuttuğu yaranın kanıtlarını gördüğü düşüncesini reddederek, kızların "ön popo"larının olduğu sonucuna varıyor. Kastrasyon konusu bu kararla çözüme kavuşmuyor, duyduğu her şeyde konuya dair yeni imalar buluyor. Bir ara çocuklara renkli baston şekerlerden dağıtılmış, tuhaf fantezilere yatkın mürebbiye de bu şekerlerin doğranmış yılan parçaları olduğunu söylemiş. Bunun üzerine hemen, babasının bir patikada rastladığı yılanı bastonuyla parçalara ayırdığı olay geliyor aklına. Goethe'nin *Tilki Reineke*'sinde bir kurdun kışın balık tutmak amacıyla kuyruğunu yem olarak kullandığını ve kuyruğunun buzun içinde kalıp kırıldığını duyuyor. Cinsel olarak faal olup ol-

madıklarına göre atlara verilen çeşitli isimleri öğreniyor. Yani aklı kastrasyonla meşgul olsa da, henüz inanmıyor ve kastrasyon korkusu duymuyor. O dönem aşina olduğu masallar başka cinsel soruları da beraberinde getiriyor. "Kırmızı Başlıklı Kız" ve "Yedi Küçük Oğlak" adlı masallarda çocuklar kurdun karnından çıkarılıyordur. Kurt dişil bir varlık mıdır, erkekler de karınlarında çocuk taşıyabilirler mi? Bunlar o dönem çözüme kavuşmuş değil henüz. Ayrıca araştırmalarını yaptığı bu dönemde henüz kurtlardan da korkmuyor.

Hastanın aktardıkları arasından bir tanesi anne babasının yokluğu sırasında gerçekleşen ayartılmayla uzaktan bağlantılı olan mizaç değişimini anlamanın önünü açacak nitelikte. Nanya'nın onu reddedip tehdit etmesinin hemen ardından mastürbasyonu bıraktığını anlatıyor. *Yani genital bölgenin güdümünde başlayan cinsel yaşamı dışsal bir ketlenmeye maruz kalıyor ve bu ketlenmenin etkisiyle pregenital örgütlenmenin erken bir evresine geriliyor.* Oğlanın cinsel yaşamı mastürbasyonun baskılanması üzerine anal-sadist bir karaktere bürünüyor. Hayvanlara ve insanlara işkence ederek kendini tatmin eden asabi birine dönüşüyor. Başlıca nesnesi de hüngür hüngür ağlatana kadar acı çektirdiği sevgili Nanya'sıdır. Bu şekilde, bir yandan Nanya'nın onu reddetmesinin intikamını alırken, cinsel hazlarını da gerilediği döneme uygun biçimde tatmin etmiş oluyordu. Ufak hayvanlara şiddet uygulamaya, kanatlarını koparmak maksadıyla sinek yakalamaya, böcekleri ezmeye başlıyor. Fantezilerinde büyük hayvanları, örneğin atları da dövmekten hoşlanıyordu. Bunlar düpedüz aktif ve sadistçe fiillerdi. Bu dönemdeki anal uyarılmalar daha sonra başka bir bağlamda gündeme gelecek.

Hastanın anılarında erkek çocukların dövüldükleri ve özellikle penislerine vurularak cezalandırıldıkları tamamen başka türden fantezilerin aynı zamanda su yüzüne çıkmış olması bizim için çok değerli. Bu anonim figürlerin kime şamar oğlanı olarak hizmet ettiğini, veliahdın dar bir odaya

kapatılıp dövüldüğünü tasvir eden başka fanteziler kolayca ele veriyor. Veliaht belli ki bizzat kendisiydi, yani sadizm fantezide kendi şahsına yönelerek mazoşizme dönmüştü. Özellikle cinsel organın cezalandırıldığı ayrıntısı mastürbasyon kaynaklı bir suçluluk bilincinin bu dönüşümde çoktan rol oynadığı sonucuna varmamıza izin veriyor.

Sözkonusu pasif eğilimlerin aktif-sadist eğilimlerle aynı zamanda yahut onların hemen ardından ortaya çıktığı analiz sırasında kuşkuya yer bırakmayacak şekilde görüldü.[2] Bu durum, hastada alışılmadık ölçüde net, yoğun ve istikrarlı olan ambivalans ile uyumludur; sözkonusu *ambivalans* ilk defa burada birbirine zıt iki kısmi dürtünün birlikte ve homojen oluşumunda ifade buluyor. Esasen, hiçbir libido konumunun bir sonraki tarafından tümüyle ortadan kaldırılmaması gibi bu davranış da daha sonra hastanın belirgin bir özelliği olarak varlığını sürdürdü. Bu konum, diğerleriyle yan yana varlığını sürdürerek hastada sabit bir karakter edinimiyle bağdaşmayan sürekli bir gelgitli hale yol açtı.

Oğlandaki mazoşist eğilimler (ancak gelişiminin sonraki aşaması analiz edildikten sonra kesinleşebildiğinden) şimdiye kadar değinmekten kaçındığım başka bir noktaya götürüyor bizi. Nanya tarafından reddedildikten sonra ondan libidinal bir beklentisinin kalmadığına ve cinsel nesne olarak başka birine yöneldiğine daha önce değinmiştim. Bu şahıs o sıralar evde olmayan babasıydı. Onu bu seçime, yılanın parçalara ayrılması hatırası gibi, kimi tesadüfi bir dizi etmenin bir araya gelmesi sürüklüyor kuşkusuz. Ama en önemlisi, bu şekilde, küçük bir çocuğun narsizmine uygun olarak, özdeşleşmeye giden yolda gerçekleşen ilk ve asli nesne seçimini de yenilemiş oluyor. Babasının onun hayalindeki örnek insan olduğunu ve ona ne olmak istediği sorulduğunda, babası

2 Pasif eğilimler derken cinsel hedefi bakımından pasif olanları anlıyorum. Yani burada dürtü dönüşümü gibi bir şeyi değil, dürtünün hedefindeki değişmeyi kastediyorum.

gibi bir beyefendi, cevabını verdiğini daha önce ifade etmiştik. Aktif akımın [*Strömung*] özdeşleşme nesnesi olan baba böylece, anal-sadist evrede pasif akımın cinsel nesnesi haline geliyor. Ablası tarafından ayartılmasının onu pasif role ittiği ve pasif bir cinsel hedefe yol açtığı izlenimi uyanıyor insanda. Çocuk bu tecrübenin süreğen etkisi altında abladan başlayıp Nanya'ya ve oradan da babaya, yani kadına karşı pasif tutumdan erkeğe karşı pasif tutuma uzanan bir güzergâh izlemiş ve bu arada erken dönemdeki doğal gelişim evresiyle bağlantı kurmanın bir yolunu da bulabilmiştir. Baba böylece bir kez daha onun nesnesi olmuş, özdeşleşmenin yerini de daha üst bir gelişim aşamasına özgü nesne seçimi almıştır. Aktif tutumun pasif tutuma dönüşümü arada vuku bulan ayartmanın sonucu ve iziydi. Ezici bir üstünlüğe sahip babaya karşı sadist evrede aktif bir duruş sergilemek elbette kolay gerçekleşebilir bir şey değildi. Baba yaz sonu veya sonbaharda eve dönünce öfke nöbetleri ve çileden çıkma sahneleri yeni bir işlev yükleniyordu: Bu nöbetler Nanya'ya karşı aktif-sadist bir amaca hizmet ediyordu, şimdiyse babaya karşı mazoşist bir maksat kazanmıştı. Yaramazlığını sahneye koyarak, babasını onu cezalandırmaya ve dövmeye zorlayarak dilediği mazoşist cinsel tatmine ulaşmak istemiştir. Öyleyse bağırma çağırma nöbetleri düpedüz ayartma girişimleriydi. Mazoşist saiklere uygun olarak, bu türden cezalandırılmalarda suçluluk duygularına bir tatmin bulmuş da olabilir. Bu türden yaramazlık sahnelerinin birinde babası yanına gelir gelmez bağırışının şiddetini artırdığını hatırlayabiliyor. Babası onu dövmek yerine önünde karyolanın minderiyle top oynayarak çocuğu yatıştırmaya çalışmış.

Ebeveynler ve eğiticiler, çocukların nedeni bilinmeyen yaramazlıkları karşısında şu tipik bağlantıyı görebilecekleri ne çok örnekle karşılaşıyorlardır kimbilir: Bu denli uslanmaz davranışlar sergileyen çocuk bir itirafta bulunuyordur, cezalandırılmak için tahrik etmeye çalışıyordur. Aynı zamanda

da suçluluk hissini gidermeyi ve mazoşist cinsel eğilimini tatmin etmeyi amaçlıyordur.

Hastalık vakasıyla ilgili daha büyük bir aydınlanmayı, olanca kesinliğiyle hatırladığı bir olaya borçluyuz; buna göre, tüm kaygı semptomları ancak belirli bir hadisenin cereyanından sonra mizaç değişiminin belirtilerine katılmış olabilirdi. Öncesinde kaygı yokmuş anlaşılan, ancak, sözkonusu hadisenin hemen ertesinde ıstırap verici biçimde kendini göstermiş. Bu dönüşümün tarihi kesin olarak verilebilir, dördüncü yaş gününe çok az kala gerçekleşiyor. Ele aldığımız çocukluk dönemi bu mihenk noktası sayesinde iki evreye ayrılıyor: Birincisi, üç yaş dört aylıkken ayartılışından dördüncü yaş gününe kadarki yaramazlık ve sapkınlık evresi, diğeri de bunu izleyen ve nevroz belirtilerinin başat olduğu, uzun süren sonraki evre. Fakat bu ayrımı yapabilmemizi sağlayan olay haricî bir travma değil, korku içinde uyandığı bir rüya.

IV

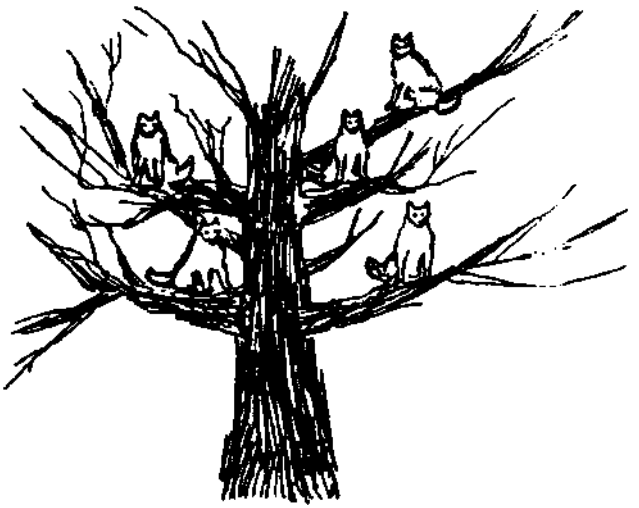
Rüya ve İlksel Sahne

Sözkonusu rüyayı içerdiği masalsı öğelerden dolayı daha önce başka bir yerde[1] yayımlamıştım. Öncelikle orada aktardıklarımı yineleyeceğim:

"Rüyamda geceydi, yatağımda yatıyordum. (Yatağımın ayakucu pencereye bakıyordu, pencerenin önünde bir sıra yaşlı ceviz ağacı vardı. Kıştı ve gece vaktiydi, biliyorum.) Pencere birden, kendiliğinden açıldı, pencerenin önündeki büyük ceviz ağacının üzerinde birkaç beyaz kurdun oturduğunu görüp dehşete kapıldım. Altı ya da yedi taneydiler. Kurtlar bembeyazdı, daha çok tilki veya çoban köpekleri gibi görünüyorlardı, çünkü tilkilerinki gibi uzun kuyrukları vardı ve kulakları, bir şeyi dikkatle izleyen köpeklerinki gibi dikilmişti. Büyük bir korkuyla, belli ki kurtlar beni yiyecek korkusuyla çığlık atıp uyandım. Dadım bana ne olduğuna bakmak için yatağıma koştu. Pencerenin açılışı ve kurtların ağaçta oturuşları öylesine berrak ve gerçek gibiydi ki, gördüklerimin rüya olduğuna ikna olmam epey zaman aldı. Nihayet sakinleştim, büyük bir tehlikeden kurtulmuş gibi hissettim ve tekrar uykuya daldım.

Rüyadaki tek hareketlilik pencerenin açılmasıydı, çünkü kurtlar hiç kıpırdamadan gayet sakin, ağaç gövdesinin sağ

1 Rüyalarda Masal Öğeleri [Märchenstoffe in Träumen. *Int. Z. Psychoanal.*, (1913 *d*) I, [*GW*, X; *SE.* 12; *OCP*, XII.]

ve sol yanındaki dallara dizilmiş, bana bakıyorlardı. Tüm dikkatlerini bana yöneltmişlerdi sanki – İlk kaygılı rüyam buydu sanırım. Üç, dört ya da en fazla beş yaşındaydım. On bir, on iki yaşıma kadar rüyamda dehşet verici bir şey göreceğim diye korktum hep."

Ardından, bu betimlemeleri doğrulayan, üstünde kurtlarla bir ağaç çizimi veriyor (Resim 1). Rüyanın analizi aşağıdaki malzemeyi gün yüzüne çıkardı:

Hasta bu rüyayı, çocukken bir masal kitabındaki kurt resminin ona gösterilmesi üzerine dehşete kapıldığı anısıyla ilişkilendirmeye çalışıyordu hep. Kendisinden yaşça büyük ve hayli üstün olan kız kardeşi kitaptaki kurt resmini bir bahaneyle karşısına çıkarıp ona sataşırmış, o da dehşet içinde bağırmaya başlarmış. Bu resimde iki ayağı üzerinde dimdik duran, bir ayağı önde, pençelerini açmış olan kurdun kulakları da dikmiş. Bu resmin "Kırmızı Başlıklı Kız" masalına ait bir görsel olduğunu düşünüyordu.

Kurtlar niçin beyaz? Bu durum ona malikânenin yakınında büyük sürüler halinde yetiştirilen koyunları düşündürdü. Babası bu koyunları ziyaretinde ara sıra onu da yanına alı-

yor, çocuk da her seferinde bundan büyük bir gurur ve mutluluk duyuyormuş. Sonra (edinilen bilgilere göre sözkonusu rüyadan kısa süre önce olabilir) koyunlar arasında salgın baş göstermiş. Babası hayvanları aşılaması için Pasteur'ün öğrencilerinden birini getirtmiş, ama aşı sonrası ölen hayvan sayısı öncekinden de çok olmuş.

Kurtlar ağaca nasıl çıkmıştı? Aklına bununla ilgili büyükbabasından dinlediği bir hikâye geliyor. Rüyadan önce mi sonra mı olduğunu hatırlayamıyor, ama içeriği kesinlikle önce olduğunu düşündürüyor. Hikâye şöyle: Terzinin biri işyerinde çalışıyormuş, birden pencere açılmış ve bir kurt içeriye atlayıvermiş. Terzi cetveliyle kurdu dövmüş – hayır, diye düzeltiyor, kuyruğundan yakalamış ve kuyruğunu koparmış, kurt da dehşet içinde kaçmış. Bir süre sonra ormanda yürüyüşe çıkan terzi birdenbire bir kurt sürüsünün yaklaştığını görmüş ve bir ağaca çıkarak kendini emniyete almış. Kurtlar ne yapacaklarını bilememişler önce, ama sakat kurt da aralarındaymış ve terziden öç alabilmek amacıyla, en üstteki kurt terziye erişene dek birbirlerinin üstüne çıkmayı önermiş. Kendisi de –ki güçlü, yaşlı bir kurttur– bu piramidin en altında olacaktır. Kurtlar önerildiği gibi yapar ama terzi cezalandırdığı ziyaretçiyi tanır ve daha önce yaptığı gibi "boz olanı kuyruğundan yakalayın!" diye bağırır. Kuyruğu kopuk olan kurt olayı hatırlamanın etkisiyle dehşete kapılıp kaçar, bunun üzerine diğerleri de üst üste yere düşer.

Rüyada kurtların üzerinde oturduğu ağaç bu anlatıda mevcut. Ama bu anlatı ayrıca, yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek şekilde bir kastrasyon kompleksi bağlantısı da içeriyor. *Yaşlı* kurt, terzi tarafından kuyruğundan edilmiştir. Rüyadaki kurtların tilkilerinkine benzeyen kuyruklarının olması bu kuyruksuzluğun telafisi olmalı.

Neden altı veya yedi kurt? Bu soru, ona korku veren resmin "Kırmızı Başlıklı Kız" masalıyla ilişkili olmadığına dair içimde bir kuşku uyanana dek yanıtlanabilir görünmü-

yordu. Bu masalda çizime müsait sadece iki sahne vardır, kırmızı başlıklı kızın ormanda kurtla karşılaştığı sahne ve kurdun büyükannenin şapkasıyla yatakta yattığı sahne. Bu durumda hatırladığı kurt resminin kaynağı başka bir masal olmalıydı. Çok geçmeden, o masalın olsa olsa "Kurt ile Yedi Küçük Oğlak" olabileceği sonucuna vardı. Masalda yedi sayısı da altı sayısı da vardı, zira kurt yalnızca altı oğlağı yiyor, yedincisi duvar saatinin kutusuna saklanıyordu. Beyaz renk de geçiyordu hikâyede, nitekim ilk ziyaretinde oğlaklar onu boz patilerinden tanıyınca kurt fırıncıya gidip patilerini unla beyazlatır. İki masalın ortak noktası çok bu arada. Yenip yutulma, karnın yarılması, yenen kişilerin çıkarılıp yerine ağır taşlar konulması ikisinde de vardır. Ve son olarak her ikisinde de hain kurt ölür. Küçük Oğlaklar masalında ayrıca ağaç da geçer. Kurt, yemek sonrası bir ağacın altına uzanıp horlar.

Özel bir nedenden ötürü bu rüyayı başka bir yerde tekrar ele almam gerekecek, ondan sonra daha derinlemesine yorumlayıp değerlendireceğim. Gerçekten de bu rüya, çocukluk döneminden hatırladığı ilk kaygı rüyasıdır ve hemen onu takip eden rüyalar ve çocukluğundaki belli olaylarla birlikte düşünüldüğünde içeriğiyle çok özel bir ilgi uyandırıyor. Biz burada rüyanın, ortak noktaları çok olan iki masalla, "Kırmızı Başlıklı Kız" ve "Kurt ile Yedi Küçük Oğlak"la ilişkisini ele almakla yetineceğiz. Bu masalların rüyayı gören çocukta bıraktığı etki, kendini gerçek bir hayvan fobisi olarak dışa vurmuştu. Bu fobiyi öteki benzer vakalardan ayıran tek özellik fobi konusu olan havyanın (at veya köpek gibi) kolay kolay rastlanmayan, yalnızca anlatılardan veya resimli kitaplardan tanınan bir hayvan oluşudur.

Hayvan fobilerinin nasıl açıklandıklarını ve ne anlama geldiklerini başka bir zaman tartışacağım. Şimdilik sadece, yapacağımız açıklamanın rüya sahibinin ileriki yaşlarda ortaya çıkacak nevrozunun temel özellikleriyle çok uyumlu olduğunu belirtmekle yetiniyorum. Babasına karşı duyduğu korku, hastalığına yol açan en güçlü saikti ve baba ikamelerinin

tümüne karşı aldığı ambivalan tutum, bütün yaşamına olduğu gibi tedavi sürecindeki davranışlarına da egemen olmuştu.

Hastam için kurt ilk baba ikamesi olduğuna göre, acaba oğlakları yiyen kurt masalı ile "Kırmızı Başlıklı Kız" masalı, babaya duyulan çocuksu korku dışında gizli bir içerik barındırıyor olamaz mı?[2] Hem hastamın babası da pek çok insan gibi çocuklarla olan ilişkilerinde "söverek sevme" tuhaflığını sergilerdi ve şaka yollu "seni ham yaparım" tehdidini, ilk yıllarda, katı bir baba olmadan önce sevgili oğluna sarılıp onu sevdiği sıralar birden çok defa dile getirmiş olması muhtemeldir. Kadın hastalarımdan biri anlatmıştı, çocuklarla şefkatle oynarken onları karınlarını kesmekle korkuttuğundan iki çocuğu da dedelerini hiç sevememiş.

Bu metinde rüyanın değerlendirmesiyle ilgili şimdiye dek söylediğimiz her şeyi bir yana bırakalım ve hiç vakit kaybetmeden rüyanın yorumuna geçelim. Bu yorumlama işinin, çözümü yıllar almış bir mesele olduğunu belirtmek isterim. Hastam rüyasını analizin çok erken bir evresinde anlatmıştı ve hemen sonrasında da, çocukluk dönemi nevrozuna sebebiyet veren şeylerin bu rüyada gizli olduğu yönündeki kanaatimi benimsemişti. Tedavi boyunca rüyaya sık sık geri döndük, ama rüyayı tam manasıyla anlamayı kürün son aylarında ve aslında hastanın spontane çalışması sayesinde başarabildik. Üzerinde en büyük etkiyi bırakan şeyin rüyadaki iki unsur olduğunu sürekli vurguluyordu. Birincisi kurtların hareketsiz ve tam bir sükûnet içinde olması, ikincisi ise hepsinin gergin bir dikkatle kendisine bakmaları. Rüyanın ardında bıraktığı sahicilik hissi de dikkate değer geliyordu ona.

Bu sonuncusuyla devam edelim. Sözkonusu sahicilik hissinin özel bir anlam taşıdığını rüya yorumlama deneyimlerimizden bilmekteyiz. Rüyanın örtük malzemesindeki bir şeylerin

2 Krş. Bu iki masalın Kronos mitiyle benzerliklerine Otto Rank tarafından işaret edildi "Völkerpsychologische Parallelen zu den infantilen Sexualtheorien", [Çocuksu cinsel kuramlardaki endopsikolojik paralellikler] Zbl. Psychoan., 1912, 11, 8.

rüya sahibinin hafızasında maddi bir gerçeklik iddiasında bulunduğuna, yani rüyanın salt hayal edilmiş olmayıp gerçekten yaşanmış olaylara dayandığına bu his bizi temin etmektedir. Tabii ki ancak bilinmeyen bir şeyin gerçekliği olabilir bu; örneğin, büyükbabanın gerçekten Terzi ile Kurt hikâyesini anlattığı veya "Kırmızı Başlıklı Kız" ve "Yedi Küçük Oğlak" masallarını çocuğa gerçekten okumuş olduğu inancı, yerini rüyadan sonra da süren sahicilik hissine asla bırakamazdı. Görünen o ki bu rüya, masalların gerçekdışılığının tam aksine gerçekliği güçlü bir şekilde vurgulanan bir olaya işaret etmektedir.

Rüya içeriğinin arkasında böylesi bilinmeyen, yani rüya görüldüğü sırada çoktan unutulmuş bir sahnenin yattığını varsayacaksak eğer, bu sahne ancak çok erken bir döneme ait olabilir. Zaten, rüyayı gören de, "Rüyayı gördüğümde üç, dört, en çok beş yaşındaydım," diyor. Biz de buna, "Rüya bana, daha da önceki bir döneme ait olması gereken bir şeyi hatırlattı," diye ilavede bulunabiliriz.

Rüya sahibinin açık rüya içerikleri arasında öne çıkardığı pürdikkat bakış ve hareketsizlik unsurları bizi sözkonusu sahnenin içeriğine götürmeliydi. Doğal olarak eldeki bu malzemenin, sahnenin unutulmuş malzemesini çarpıtılmış halde, hatta belki de tam karşıtına dönüştüren bir çarpıtmayla geri getirmesini bekleriz.

Rüyanın hastayla birlikte gerçekleştirdiğimiz bu ilk analizinin sağladığı ham malzemeden, aradığımız bağlama oturtulabilir birçok sonuç çıkarmak da mümkündü. Koyun yetiştirmeyle ilgili söylediklerinde, cinsel araştırmalarına ve babasıyla ziyaretleri sırasında giderdiği merakına dair kanıtlar aranmalı, ama buna ölüm korkusu emareleri de eşlik etmiş olmalı, zira bilindiği üzere koyunların büyük kısmı salgın nedeniyle ölmüştü. Rüyada en göze çarpan şey, yani ağaçtaki kurtlar, bizi doğrudan büyükbabanın anlattığı hikâyeye götürüyordu ki bu hikâyenin en dikkat çekici ve rüya tetikleyici özelliği kastrasyon temasıyla bağlantısı olabilirdi ancak.

Ayrıca rüyanın henüz tamamlanmamış ilk analizinden kurdun baba ikamesi olduğu ve bu ilk korku rüyasının, görüldüğü andan itibaren, çocuğun yaşamına egemen olacak baba korkusunu ortaya çıkardığı sonucuna varmıştık. Doğrusu, vardığımız bu sonuç henüz bağlayıcı değildi. Ama rüyayı görenin bildirdiği malzemeden çıkarabildiklerimizi ilk analizin geçici sonucu olarak sıralarsak, yeniden bir araya getirilmeyi bekleyen şu parçalar çıkar ortaya:

Gerçek bir olay – Çok erken bir döneme ait – Bakmak – Hareketsizlik – Cinsel sorunlar – Kastrasyon – Baba – Korkunç bir şey.

Hasta bir gün rüyanın yorumuna devam etmeye başladı. Rüyanın "pencerenin birden, kendiliğinden açıldığı" bölümünü, terzinin yanı başında oturduğu pencereyle veya kurdun odaya girdiği pencereyle ilişkilendirmenin yeterli açıklamayı sunmadığını söyledi. Anlamı şu olmalıymış: Gözler birden açılıyor. Yani 'uykudayım ve birden uyanıyorum, ansızın bir şey görüyorum: Ağaçta oturmuş kurtlar.' İtiraz edecek bir şey yoktu, ama bu nokta daha da ileri götürülebilirdi. Uyandı ve bir şey gördü. Rüyada kurtlara izafe edilen dikkatli bakış tam tersine ona hamledilmeli. Tam bu kritik noktada bir tersine çevirme [*Verkehrung*] gerçekleşmişti; zaten, açık rüya içeriğindeki bir başka tersine çevirme de buna işaret ediyordu: Büyükbabanın anlattığı hikâyede kurtların aşağıda olmalarına, ağaca çıkamamalarına karşın, rüyadakinde kurtların ağaçta oturuşları da elbette bir tersine çevirmeydi.

Peki ya rüya görenin vurguladığı öteki rüya kesiti de tersine çevirmeyle, başka bir ifadeyle zıddına döndürmeyle [*Umkehrung*] çarpıtılmışsa? O zaman hareketsizlik de (kurtlar kımıldamadan oturuyorlar, ona bakıyorlar ama kıpırdamıyorlar) şiddetli hareket anlamına gelir. Buna göre, birden uyandı ve tam önünde büyük bir merak ve dikkatle baktığı şiddetli hareketlilik içeren bir sahne buldu. Çarpıtma birinde özne ile nesne, aktiflik ile pasiflik, bakma yerine bakılma

arasındaki bir değiş tokuş iken, diğerinde tam zıddına dönüşmedir: Hareketlilik yerine sükûnet.

Rüyayı anlamada bir ilerlemeyi de başka bir seferinde ansızın aklına gelen bir fikir sağladı: Ağaç, Noel ağacıydı. Rüyayı Noel'den kısa süre önce kendisi Noel beklentileri içindeyken gördüğünü biliyordu artık. Noel günü aynı zamanda onun doğum günü olduğundan rüyanın ve rüyadan kaynaklanan değişimin tarihi artık kesin olarak belirlenebildi. Dördüncü yaş gününün hemen öncesiydi. Ona çifte hediye getirecek olan günün heyecanı ve beklentisi içinde uykuya dalmıştı. Çocukların böylesi koşullar altında dileklerinin yerine geldiği rüyalar gördüğünü biliriz. Yani rüyasında çoktan Noel'di, rüyanın içeriği ona Noel'de alacaklarını gösteriyordu, ağaçta onun için ayrılmış hediyeler asılıydı. Ne var ki hediyelerin yerini kurtlar almıştı ve rüya kurdun (büyük ihtimalle babanın) kendisini yiyeceğinden korkmasıyla sona erdi ve dadısına sığındı. Çocuğun rüya öncesi cinsel gelişimine dair bildiklerimiz, rüyadaki boşlukları doldurmayı ve tatminin nasıl kaygıya dönüştüğünü açıklamayı mümkün kılıyor. Rüya oluşturan arzular arasında harekete geçen en güçlüsü, o sıralar babasından hasretle beklediği cinsel tatmin arzusu olmuş olmalı. Bu arzunun şiddeti, babanın cinsel tatmininin nasıl göründüğüyle ilgili çoktan unuttuğu bir sahneden kalma bir anı izini canlandırmayı başardı, ama sonuç bu arzunun tatminine karşı korku, dehşet ve kendini bu arzuyla ifade eden heyecanın bastırılması oldu. Babadan uzaklaşıp nispeten daha az tehlikeli olan dadıya kaçışı da bu yüzden.

Bu Noel tarihinin önemi, bir sözde anısında, Noel hediyelerinden memnun olmadığı için ilk öfke nöbetlerini geçirmiş olduğu şeklinde muhafaza edilmiş. Anıda doğruyla yanlış iç içe geçmiş durumda ve bir düzeltmede bulunulmadan doğru sayılamaz, çünkü ebeveyninin mükerrer ifadelerine göre yaramazlığı Noel zamanına değil, tatilden döndükle-

ri sonbahara rastlıyor, yine de doyurulmamış sevgi, öfke ve Noel zamanı arasındaki bağlantının önemli bölümü bu anıda muhafaza edilmiş.

Peki ama geceleyin harekete geçen bu cinsel özlemi canlandıran, ama bir yandan da bu özlemin doyumu konusunda gözünü fena halde korkutabilmiş bu görüntü ne olabilir? Analiz malzemesine göre bu görüntü bir koşulu yerine getirmeliydi: Kastrasyonun varlığı inancını temellendirmeye elverişli olmalıydı. Kastrasyon kaygısı ancak bu koşul yerine geldikten sonra, çocuktaki duygulanım dönüşümünün itici gücü olabildi.

Bu noktadan sonra, analizin gidişatından destek almayı bırakmam gerekecek. Korkarım, okurun inancının beni terk edeceği yer de burası olacak.

Rüyanın görüldüğü gece bilinçdışı intiba parçalarının keşmekeşinden sıyrılarak etkinleşen şey, anne ile baba arasında pek de olağan olmayan ama gözlem için özellikle elverişli koşullarda gerçekleşen cinsel birleşmenin görüntüsüydü. Yavaş yavaş bu sahneyle bağlantılı olabilecek bütün sorulara tatmin edici yanıtlar bulmayı başarabildik; nitekim analizin ilerleyişi sırasında, ilk rüya, sayısız düzeltmelerle ve yeni sürümlerle geri döndü ve bunların çözümlenmesi arzu ettiğimiz açıklamaları bize sağladı. Öncelikle, gözlemi yaptığı sırada çocuğun yaklaşık bir buçuk yaşında olduğu böylece ortaya çıktı.[3] Çocuk o sıralar sıtmaya yakalanmış, nöbetler her gün belirli bir saatte nüksediyormuş.[4] On yaşından itibaren ara sıra öğleden sonraları başlayıp saat beş gibi zirveye ulaşan depresif ruh hallerinden mustaripmiş. Analitik tedavi sürerken bu semptom hâlâ

3 Altı aylık olması çok düşük, hatta neredeyse savunulması imkânsız bir ihtimal.

4 Krş. Bu unsurun daha sonra, obsesyon nevrozunda aldığı biçimler. Tedavi sürecinde görülen rüyalarda şiddetli bir rüzgârla ikame edilişi. (1924'te eklenen not: *aria* = hava.) [Malaria, yani sıtmanın mal-aria yani kötü hava şeklinde de okunabileceğine işaret ediliyor –ç.n.]

mevcuttu. O dönemki ateş ve halsizlik nöbetlerinin yerini yinelenen depresyonlar almıştı; saat beş ya ateşin en yükseğe çıktığı ya da cinsel birleşmenin gözlemlendiği saat olmalıydı yahut bu ikisi çakışmıştır.[5] Muhtemelen tam da bu hastalığı sebebiyle ebeveynin odasında bulunuyordu. Vaki olduğu anlatılanlarla da doğrulanan hastalık, hadiseyi yaz mevsimine tarihlendirmeyi ve böylece Noel'de doğmuş olan çocuğun yaşının n+1,5 olduğunu varsaymayı makul kılıyor. Demek ki ebeveynin odasında çocuk karyolasında uyuyordu ve öğleden sonra veya sonradan depresyonla öne çıkan saat beş sularında muhtemelen ateşi çıktığından uyandı. Ebeveynin ikindi uykusu için yatağa yarı çıplak vaziyette[6] girmiş olması sıcak bir yaz günü varsayımına uyuyor. Uyandığında üç kere yinelenmiş[7] bir *coitus a tergo*'ya [ters ilişkiye] şahit olmuş, annesinin genitalini de babasının uzvunu da görebilmiş ve hem hadiseyi hem de anlamını idrak etmişti.[8] Son olarak, ileride de sözünü edeceğimiz gibi ebeveynin ilişkisini bölmüştü.

Aslında olağandışı bir şey yok burada; henüz birkaç yıldır evli olan genç bir çiftin sıcak bir yaz günü öğle sonrası uykusunu sevişmeyle sonlandırması ve o sırada karyolasında uyuyan bir buçuk yaşındaki bir oğlana aldırmaması abartılı bir hayal gücünün ürünü olduğu izlenimi vermiyor. Hatta büsbütün banal, olağan bir şey bu bence ve çıkarsadığımız cinsel ilişki pozisyonu da bu yargımı değiştiremez.

---

5 Rüya kaydında altı veya yedi kurttan söz edildiği halde hastanın sadece beş kurt çizmesiyle bir arada düşünülmeli.

6 Beyaz iç çamaşırları, beyaz kurtlar.

7 Bu üç kez nerden çıktı? Günün birinde, bu ayrıntıya yorumlama yoluyla benim vardığımı öne sürdü aniden. Doğru değildi bu. Âdeti olduğu üzere bana yansıtarak güvenilir kılmaya çalıştığı kendisine ait ve her türlü eleştiriden muaf, spontane bir düşünceydi.

8 Sahneyi, gözlemlediği yaşta değil rüyayı gördüğü sırada, yani yaşındayken anladı demek istiyorum. Bir buçuk yaşındayken edindiği izlenimi, cinsel uyarılma ve cinsel araştırmalarını mümkün kılan zamandaki gelişim seviyesiyle rüyayı görünce, sonradan anladı.

Zaten eldeki bulgular da cinsel ilişkinin her seferinde arkadan gerçekleştirildiğine işaret etmiyor. Sevgililerin başka bir pozisyonda oluşunun güçleştireceği veya imkânsız kılacağı gözlemler yapma fırsatı için tek bir sefer bile yeterli olmuştur. Yani sahnenin içeriği tek başına, inandırıcılığına karşı kanıt oluşturamaz. Olanaklılığına dair çekinceler üç farklı noktada toplanacaktır: Bir buçuk yaşında küçük bir çocuğun havsalasının bu türden karmaşık bir olayı alabilecek durumda olup olmadığı ve bunu bilinçdışında aslına uygun biçimde muhafaza edip edemeyeceği; ikincisi, edinilmiş izlenimleri dört yaşında idrak etmek için gereken düzenlemenin sonradan yapılıp yapılamayacağı; son olarak da, böylesi koşullarda tecrübe edilmiş ve anlaşılmış bir sahnenin ayrıntılarını tutarlı ve ikna edici bir biçimde bilince getirmeyi herhangi bir yöntemle başarmanın mümkün olup olmadığı.[9]

Bu ve buna benzer çekinceleri daha sonra itinayla gözden geçireceğim; ancak, çocuğun bu tür bir gözlemde bulunduğu hipotezine en az onun kadar eleştirel yaklaştığıma okuru temin ederim ve ondan, bu sahnenin gerçek olduğuna dair inancıma *şimdilik* eşlik etmesini rica ediyorum. Öncelikle bu "*ilksel sahnenin*" hastanın rüyasıyla, semptomları ve hayat hikâyesiyle olan ilişkilerini inceleyerek devam edelim. İlksel sahnenin temel içeriğinin ve sahnenin çocukta bıraktığı görsel izlenimlerinden birinin ne gibi etkilere yol açtığının izini ayrı ayrı süreceğiz.

Bu sonuncusuyla kastettiğim şey, anne babasını gördüğü pozisyon, yani erkeğin ayakta olduğu, kadının bazı hayvan-

9 Bu zorlukların ilkini, aslında gözlem yaptığı sırada çocuğun muhtemelen bir yaş daha büyük, yani iki buçuk yaşında ve dolayısıyla tamamen konuşabilir durumda olduğu hipoteziyle aşamayız. Hastam özelinde bu türden bir zaman kaydırması vakanın ayrıntıları tarafından neredeyse ihtimal dışı bırakılmıştı. Ayrıca, ebeveynin cinsel ilişkisinin gözlemlendiği sahnelerin, analizde hiç de nadiren keşfedilmediği dikkate alınmalı. Ancak bu gözlemlerin imkân koşulu da zaten erken çocuklukta gerçekleşmeleridir. Belli bir kültür düzeyindeki anne babalar çocuğa bu türden gözlem fırsatları tanımamaya çocuk yaş aldıkça daha çok itina gösterirler.

lardaki gibi domaldığı pozisyon. Çocuğun kaygılı döneminde, masal kitabında yer alan iki ayağı üzerine kalkmış, bir ayağı ileride, pençeleri açık ve kulakları dikilmiş kurt resmiyle ablası tarafından korkutulup durduğunu daha önce görmüştük. Kür sırasında da, çocukluğundaki resimli masal kitabını bulana kadar sahafları didik didik aramaktan yılmadı ve "Kurt ile Yedi Küçük Oğlak" hikâyesinin bir illüstrasyonunda korktuğu resmi görüp tanıdı. Kurdun duruşunun inşa edilmiş *ilksel sahne* sırasında babasının duruşunu hatırlatmış olabileceğini düşündü. Her halükârda, bu resim başka korkuların da hareket noktası olmuştu. Yedi veya sekiz yaşındayken, ertesi gün yeni bir öğretmenin geleceği haberini aldığında, o gece rüyasında bu öğretmeni resimdeki kurdun pozisyonunda kükreyerek yatağına yaklaşan bir aslan biçiminde görmüş ve yine korkuyla uyanmıştı. O dönem kurt fobisini çoktan aşmıştı, dolayısıyla korku nesnesi olarak başka bir hayvan seçebilme özgürlüğüne sahipti ve bu rüyada öğretmenini baba ikamesi olarak görüyordu. Sonraki çocukluk yıllarında öğretmenlerinin her biri aynı şekilde baba rolünü oynamış ve iyisiyle kötüsüyle bir baba nüfuzuna sahip olmuştu.

Kaderin karşısına çıkardığı sıradışı bir tesadüfle, ortaokul döneminde kurt fobisi canlanacak ve bu fobinin temelindeki ilişki ağır ketlenmelerin kaynağı haline gelecekti. Latince dersine giren öğretmenin soyadı *Wolf*'tu.[10] Başından beri bu öğretmene karşı çekingendi, bir keresinde Latince çeviride aptalca bir hata yaptığı gerekçesiyle öğretmenin ağır hakaretine maruz kalmış, o andan itibaren bu öğretmene karşı felce uğratan bir korkunun esiri olmuştu; çok geçmeden bu korku diğer öğretmenlere de aktarılmıştı. Ancak çeviride tökezlemesine neden olan olay da alakasız değildi. Çevirmesi gereken Latince sözcük *filius*'tu[11] ama sözcüğün

10 [Wolf: Kurt.]

11 [Filius: Oğul.]

anadilindeki karşılığı yerine Fransızca *fils*'i kullanarak yapmıştı çeviriyi. Yani kurt hâlâ babasıydı.[12]

Hastanın tedavi sırasında ürettiği "geçici semptomların"[13] ilki hâlâ kurt fobisine ve "Yedi Küçük Oğlak" masalına dayanıyordu. İlk seansların gerçekleştiği odada, divanda sırtı bana dönük şekilde uzanan hastanın karşısında büyük bir duvar saati asılıydı. Yüzünü arada bir bana çevirip âdeta yatıştırmak istercesine dostane bir bakış attığını, ardından bakışlarını benden ayırıp duvardaki saate yönelttiğini şaşırarak fark etmiştim. O zamanlar seansın bir an önce bitmesi isteğini gösteren bir işaret yapıyor sanmıştım. Hasta, epey zaman sonra bana bu mimik oyununu hatırlatıp sebebini açıkladı: Kurt altı kardeşini yerken en küçük yedinci oğlağın duvardaki saat kutusunda saklanacak yer bulduğunu hatırlatmakmış amacı. Yani şunu demek istermiş: Bana iyi davran. Senden korkmalı mıyım? Beni yiyecek misin? Ben de en küçük oğlağın yaptığı gibi senden kaçıp duvardaki saat kutusuna saklanmalı mıyım?

Korktuğu kurt hiç kuşkusuz babasıydı, ama kurt korkusu dik duruş koşuluna bağlıydı. Dört ayağı üzerinde yürüyen veya "Kırmızı Başlıklı Kız" masalında olduğu gibi yatakta uzanmış kurt resimlerinin onu korkutmadığını belleği büyük bir kesinlikle doğruluyordu. İlksel sahne inşamıza göre

---

12 Kurt-Öğretmen tarafından azarlandıktan sonra, çoğu sınıf arkadaşının öğretmenin yatışmak için kendisinden para beklediğini düşündüğünü öğrenmişti. Bu konuya daha sonra döneceğiz. [Bkz. s. 74 vd.] Bütün bu kurt korkusunun aslında aynı isimli Latince öğretmeninden kaynaklandığını, önceki çocukluk dönemine yansıtıldığını ve masaldaki illüstrasyonda temellenerek bir ilksel sahne fantezisine sebebiyet vermiş olabileceği hipotezinin bu türden bir çocukluk hikâyesinin rasyonel biçimde değerlendirilmesi açısından nasıl bir kolaylık sunacağını tasavvur edebiliyorum. Ancak, bu varsayım çürük. Kurt fobisinin zamansal önceliği ve ilk malikânedeki çocukluk yıllarına tarihlenişi konusunda tam bir mutabakat var. Hem, dört yaşındaki rüyasına ne diyeceğiz?

13 Ferenczi (1912) "Über passagere Symptombildungen während der Analyse" [Analiz Sırasındaki Geçici Semptom Oluşumları Hakkında] *Zbl. Psychoan.*, 1912, 2, s. 588 vd.

kadının duruş biçimi de bir o kadar önemliydi, ancak bu önem cinsel alanla sınırlı kaldı. Erişkinlikteki aşk yaşamının en göze çarpan tezahürü obsesif nitelikli kösnül aşk nöbetleriydi, hiçbir şekilde kontrol edemediği bu haller, gizemli aralıklarla ortaya çıkıp tekrar kayboluyor ve başka bakımlardan ketlenme yaşadığı dönemlerde bile onda devasa bir enerjiyi serbest bırakıyordu. Bu obsesif aşkları tam manasıyla değerlendirmeyi, çok özel değeri olan bir bağlamdan dolayı ertelemek durumundayım, ama şimdilik, bu aşkların hastanın bilincinden gizlenmiş ve ancak kür sürecinde teşhis edebildiğimiz belli bir koşula bağlı olduğunu belirtebilirim. Kadın, ilksel sahnede anneye atfettiğimiz pozisyonu almış olmalıydı. Erinlik döneminden beri onun için kadınların en çekici yanı geniş ve belirgin kalçalardı; arkadan olmayan ilişki ona neredeyse hiç haz vermiyordu. Burada haklı bir eleştiride bulunulabilir ve bedenin arka kısımlarına yönelik cinsel tercihin obsesif nevroza eğilimli kişilerin genel bir özelliği olduğu ve bunu çocukluktaki özel bir izlenime dayandırmanın yerinde olmayacağı söylenebilir elbette. Bu tercihin anal-erotik istidadın [*Veranlagung*] dokusunda yer tuttuğu ve bu yapıyı ayırt eden arkaik niteliklerden biri olduğu ifade edilebilir. Gerçekten de, *–more ferarum–*[14] arkadan çiftleşmeyi filogenetik açıdan pekâlâ en eski çiftleşme biçimi olarak düşünebiliriz. Daha sonraki bir tartışmada, hastanın âşık olması için gereken bilinçdışı koşulla ilgili malzemeyi ortaya koyduğumuzda, bu noktaya da döneceğiz.[15]

Rüya ile ilksel sahne arasındaki ilişkileri incelemeye devam edelim şimdi. Şimdiye kadarki beklentilerimize göre Noel'de dileği yerine gelecek diye sevinen çocuğa bu rüya, ilksel sahnede babasının icra ettiğini gördüğü cinsel tatmin imgesini yine babasından gelmesini arzuladığı tatmin modeli olarak sunmalıydı. Ama rüyada, bu tablo yerine bü-

14 [Yabani hayvanların âdetince.]

15 [Bkz. s. 56 ve s. 94-95.]

yükbabasının kısa süre önce kendisine anlattığı hikâyenin malzemesi beliriyor: Ağaç, kurtlar ve hayvanların çalı gibi kuyruklarıyla aşırı biçimde telafi edilen kuyruksuzluk. Burada, bizi ilksel sahne içeriğinden kurt masalınınkine geçirecek bir bağlantı, bir çağrışım köprüsü eksiğimiz var. Bu bağlantı da yine bedenin pozisyonuyla ve sadece onunla kurulmuş. Büyükbabanın anlattığı hikâyedeki kuyruksuz kurt, öteki kurtlardan *üstüne çıkmalarını* talep ediyordu. İlksel sahneye ait anılar bu ayrıntı sayesinde canlandı, ilksel sahnenin malzemeleri kurt hikâyesi tarafından bu yolla temsil edilebildi ve aynı zamanda anne baba ikilisi, arzulandığı gibi çok sayıda kurtla yer değiştirdi. Kurt hikâyesinin malzemesi "Yedi Küçük Oğlak" masalıyla uyumlanıp ondan yedi sayısını ödünç alınca rüyanın içeriğinde bir başka dönüşüm daha gerçekleşti.[16]

Malzemenin geçirdiği dönüşüm: İlksel sahne – Kurt hikâyesi – Yedi Küçük Oğlak masalı hep, rüya oluşumu sırasında düşüncelerin nasıl ilerlediğini yansıtıyor: Babasından cinsel tatmin elde etme arzusu – bu arzuya bağlı kastrasyon koşulunu idrak edişi – babadan korkma. Sanırım dört yaşındaki oğlanın kaygı rüyası ancak şimdi tastamam aydınlatılmış oluyor.[17]

---

16 Rüyada altı veya yedi geçiyor. Altı, yenen çocukların sayısı; yedincisi duvar saatine saklanarak kurtuluyor. Her ayrıntı için bir açıklama bulunması gereği rüya yorumunun katı bir kuralıdır.

17 Rüyanın sentezini başardığımıza göre, açık rüya içeriğinin örtük rüya düşüncesiyle ilişkisini daha anlaşılır biçimde sunmayı deneyeyim. *Geceydi, yatağımda yatıyordum.* Bu sonuncusu ilksel sahnenin yeniden üretiminin başlangıcı. "Geceydi" de uyuyordum ifadesinin çarpıtmaya uğramış hali. "Rüya gördüğüm sıra kıştı ve gece vaktiydi, biliyorum" ifadesi rüyanın hatırlanmasıyla ilgili, içeriğine ait değil. İfade doğru, doğum gününden önceki gecelerden biri, bu durumda, Noel günüydü.
Pencere birden, kendiliğinden açılıyor. Meali: 'Birden kendiliğimden uyanıyorum', ilksel sahneyi hatırlamadır. Pencereden atlayarak içeri giren kurt hikâyesi değişime yol açarak etkisini gösteriyor ve dolaysız bir ifadeyi imgesel bir ifadeye dönüştürüyor. Pencerenin devreye girmesi aynı zamanda, belli bir rüya içeriğini (Noel akşamı kapılar birden açılıyor ve üzerinde hediyelerin asılı olduğu Noel ağacı görülüyor) içinde bulunulan ana yer-

leştirmeye yarıyor. Cinsel tatmini de içeren güncel Noel beklentisi etkisini bu şekilde gösteriyor.

Büyük ceviz ağacı. Noel ağacının temsili, yani güncel. Ayrıca kurt hikâyesinde terzinin kaçıp durmandığı, kurtların altında pusuda beklediği ağaç. Yüksek ağaç aynı zamanda, sıklıkla rastlayıp kanı olduğum üzere, gözetlemenin, dikizlemenin sembolüdür. Ağaca çıkan, kimseye görünmeden aşağıda olup biten her şeyi görebilir. Boccaccio'nun meşhur hikâyesi ve benzeri fıkralarla kıyaslanabilir.

Kurtlar. Sayıları altı veya yedi. Kurt hikâyesinde sayısı verilmeden bir sürüden söz ediliyor. Sayı belirleme, altısının yendiği yedi oğlak masalının etkisini ifade ediyor. İlksel sahnedeki iki sayısının, o sahne için saçma kaçacak daha büyük bir sayıyla ikamesi, bir çarpıtma imkânı olarak dirence hizmet ediyor. Rüya sahibi, rüya için hazırladığı çizimde beş sayısına işaret ediyor. Bu rakam büyük ihtimalle 'gece vaktiydi' ifadesini düzeltmek içindi.

Kurtlar ağaçta oturuyorlar. Ağaçtaki kurtlar önce Noel ağacına asılı hediyelerin yerine geçiyor. Ama ayrıca, 'baktıkları' anlamını verecek şekilde ağacın üzerine taşınmışlar. Büyükbabanın anlattığı hikâyede kurtlar aşağıda, ağacın çevresinde konumlanmışlardı. Ağaçla olan münasebetleri böylece rüyada zıddına dönmüştü. Bu durumdan rüya içeriğinde zıddına çevrilmiş başka örtük malzemelerin de bulunduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Gergin bir dikkatle onu izliyorlar. Bu özellik tamamen ilksel sahneden ve ancak tümüyle karşıtına döndürülerek rüyaya girebilmiştir. *Bembeyazlar.* Tek başına önemsiz olan ama rüya sahibinin anlatımında kuvvetle vurgulanan bu özelliğin yoğunluğu, malzemenin her katmanından öğeyi verimli bir şekilde kaynaştırmasından geliyor ve rüyanın diğer kaynaklarının tali ayrıntılarını ilksel sahnenin daha önemli bir parçasıyla birleştiriyor. Buradaki belirlenimin kaynağı şüphesiz çarşafların ve ebeveynin iç çamaşırlarının beyazlığı olmalı; buna ilaveten ayrıca, hayvanlara yönelik cinsel araştırmalarını anıştırır şekilde koyun sürüsünün ve çoban köpeğinin beyazlığı, annenin ellerinin beyazlığından tanındığı yedi keçi yavrusu masalındaki beyazlık var. Beyaz çamaşırların ayrıca, ölüme gönderme olduğunu daha ileride göreceğiz [bkz. s.100].

Kıpırdamadan oturuyorlar. Oğlanın gözlemlediği sahnenin en göze çarpan içeriği olan hareketlilikle tezat teşkil ediyor: Yol açtığı pozisyon sayesinde bu hareketlilik, ilksel sahne ile kurt hikâyesi arasında bağlantıyı oluşturuyor.

Tilkilerinki gibi kuyrukları var. Burası da, ilksel sahnenin kurt hikâyesine etki etmesiyle varılan ve çocuğun cinsel araştırmasının en önemli çıkarımı sayılması gereken sonucun, "demek ki kastrasyon gerçekten var" sonucunun tezadı olmalı. Bu mantıksal sonucun yol açtığı ürküntü nihayet rüyaya doğru yol buluyor ve rüyayı sona erdiriyor.

Kurtlar tarafından yenme korkusu. Rüya sahibine göre bu korku rüyanın içeriğinden kaynaklanmıyordu. Demişti ki, korkacak bir şey yoktu, zira kurtlar daha çok tilkiler ve köpekler gibi görünüyorlardı, ısıracaklarmış gibi de üzerime gelmiyorlardı, aksine çok sakindiler, hiç de korkunç

Şimdiye kadar temas edilen onca şeyden sonra, ilksel sahnenin çocuk üzerindeki patojen etkisine ve bu sahnenin zihinde uyanışının çocuğun cinsel gelişiminde yol açtığı değişime kısaca değinmem yetecektir. Burada bu etkinin yalnızca rüyada ifade bulabilmiş kısmının izini süreceğiz. Ardından ilksel sahnenin yalnızca bir cinsel akıma değil, bu türden bir sürü akıma yol açtığını, libidoyu âdeta parçalara ayırdığını görmek durumunda kalacağız. Ayrıca bu sahnenin etkinleşmesinin (hatırlama sözcüğünü kullanmaktan bilerek kaçınıyorum) yakın geçmişte yaşanmış bir tecrübeyle aynı etkiye sahip olduğunu gözden kaçırmayalım. Sahne sonradan etki ediyor ama bu zaman zarfında, 1 buçuk ile 4 yaş aralığında, tazeliğinden hiçbir şey kaybetmemiş. Belki ileride, sahnenin algılandığı anda, yani 1 buçuk yaşında bile birtakım etkiler yarattığını gösteren bir işaret bulabiliriz.

Hasta ilksel sahne üzerinde derinleştiğinde kendisiyle ilgili şu algıları gün yüzüne çıktı: Gözlemlediği olayın bir şiddet eylemi olduğunu sanmış önce, ancak annenin yüzündeki memnuniyet ifadesi bu duruma uymuyormuş, meselenin bir

---

değillerdi. Rüya çalışmasının nahoş içerikleri karşıtlarına dönüştürerek zararsız hale getirmek için bir müddet çabaladığını görüyoruz. (Hareket etmiyorlar, hem en güzel kuyruklar da onlarda.) Nihayet bu çare boşa çıkıyor ve korku sökün ediyor. Korku, keçi yavrularının-çocukların kurt-baba tarafından yendiği masal sayesinde kendini ifade imkânı buluyor. Babanın çocukla oynarken şaka yollu yönelttiği tehdidi hatırlatan şey belki de masalın bu içeriğiydi; şu halde, kurt tarafından yenme korkusu bir hatırlama olabileceği gibi yer değiştirmeyle ikame de olabilir.

Rüyadaki istek motifleri çok açık: Getireceği hediyelerle birlikte Noel hemen gelsin [sabırsızlık rüyası] gibi yüzeydeki günlük isteklere, o dönemde süreklilik gösteren daha derin bir arzu, babadan cinsel doyum elde etme arzusu eşlik ediyor ve o da ilk anda, vaktiyle çok heyecan verici bulduğu o sahneyi tekrar görme isteğiyle ikame ediliyor. Daha sonra ruhsal süreç, bu isteğin hatırlanan ilksel sahnede yerine getirilmesinden, artık kaçınılmaz bir şekilde isteğin reddine [*Ablehnung*] ve bastırmaya doğru bir seyir izliyor.

Uyguladığım analize dair okura kanıt gücüne sahip bir şeyler takdim edebilmek amacıyla sunumumu kapsamlı ve ayrıntılı tutmak için harcadığım bu çaba, okurun yıllara yayılan analizlerin yayımlanmamasını talep etmesine de yol açabilir.

tatmine erişme olduğunu bilmek durumunda kalmış.[18] Ebeveynin ilişkisini gözlemlemenin yol açtığı en büyük yenilik, var olma ihtimali zihnini daha önce meşgul etmiş kastrasyonun sahiciliğine inanması olmuştu. (Çişini yapan iki kızı görmesi, Nanya'nın tehdidi, İngiliz mürebbiyenin şeker çubuklarıyla yaptığı ima, babasının bir yılanı parçalara ayırdığı olayı hatırlayışı.) Çünkü Nanya'nın sözünü ettiği yarayı artık kendi gözleriyle görmüş ve bu yaranın mevcudiyetinin babayla kurulan cinsel ilişkinin bir koşulu olduğunu anlamıştı. Küçük kızlarla ilgili gözleminde olduğu gibi, onu popoyla karıştırması artık mümkün değildi.[19]

Rüyanın sonucu, Nanya'nın yanına varana kadar yatışmayan kaygı oldu. Böylece babasından kaçarak ona sığındı. Ona rüya gördüren eğilimin [*Streben*], yani babası tarafından tatmin edilme dileğinin reddi, kaygı anlamına geliyordu. Kaygının aldığı biçim olan "kurt tarafından yenmek"

---

18 Gözlemine konu olan olayın önce normal pozisyonda bir cinsel birleşme olarak başladığını ve bundan herhalde sadist bir izlenim edindiğini, pozisyonun sonra değiştirildiğini, öncekinden farklı gözlem ve yargılar için böylece fırsat bulduğunu varsayarsak hastanın ifadesini belki daha iyi değerlendirmiş oluruz. Ne var ki, bu varsayımlar kesinlik kazanmadı ve bence vazgeçilmez de değiller. Sunumun kısaltılmışlığına bakarak gerçek durumu, yani analiz edilen kişinin dört yaşındaki izlenim ve uyarımlarını yirmi beş yaşından sonra, o dönemde erişiminde bulunmayan sözcüklerle dile getirdiğini gözden kaçırmayalım. Bunu göz ardı edersek, dört yaşındaki bir çocuk bu tür karmaşık muhakemelere ve öğrenilmiş fikirlere sahip olabilirmiş gibi tuhaf ve inanılmaz bir tablo oluşur. Oysa dosdoğru ikinci bir *sonradanlık* olayıdır bu. Çocuk bir buçuk yaşında gereğince tepki gösteremeyeceği bir izlenime maruz kalıyor, bu izlenimin yeniden canlanışıyla ancak dört yaşında meseleyi anlıyor, ve o anda içinde olup bitenleri ancak yirmi yıl sonra, analiz sırasında, bilinçli bir düşünme faaliyetiyle kavrayabiliyor. Analizan bu durumda, olması gerektiği gibi, kendini üç yaşam evresinin dışında konumlandırıyor ve şimdiki benliğini çoktan mazi olmuş durumun içine yerleştiriyor. Biz de bu konuda onu izliyoruz, zira kendini doğru gözlemleme ve yorumlamayla birlikte, ikinci ve üçüncü yaşam evreleri arasındaki zamansal mesafe ihmal edilebilirmiş gibi bir etki oluşur. İkinci evredeki gelişmeleri betimlemek için bizim de bundan başka çıkar yolumuz yok zaten.

19 Meselenin bu kısmıyla nasıl başa çıktığını ileride anal erotizmini incelerken öğreneceğiz.

ise babanın onunla ilişki kurması, yani annesi gibi tatmin edilme isteğinin (ileride göreceğimiz üzere regresif nitelikli) dönüşümüydü. Nihai cinsel hedefi olan babaya karşı pasif tutum bastırmaya yenik düştü ve yerini kurt fobisi kisvesine bürünen baba korkusuna bıraktı.

Peki bu bastırmanın itici gücü neydi? Eldeki verilere bakılırsa bu itici güç olsa olsa eril uzuvdan feragatin koşul olarak göründüğü bir tatmine karşı uzvunu kaybetme endişesiyle direnen narsistik genital libido olabilir. Çocuk, [kastrasyonla] tehdit edilen narsizminden bir erillik yarattı ve baba karşısındaki pasif tutumuna karşı kendini bununla savundu.

Sunumun bu noktasında terminolojimizi değiştirmek gerektiğini fark ediyoruz. Çocuk rüya sırasında cinsel örgütlenmesinin yeni bir evresine ulaşmıştı. Bu ana kadar *aktif* ve *pasif* cinsel karşıtlıklar vardı onun için. Ayartılmadan beri, cinsel hedefi uzvuna dokunulmasıydı, pasifti. Daha sonra gerilemeye uğrayarak anal-sadist örgütlenmenin erken aşamasındaki mazoşist hedefe, dövülmeye ve cezalandırılmaya dönüştü. Bu hedefe bir erkekle mi, yoksa bir kadınla mı ulaşılacağı önemsizdi. Cinsiyet farkı gözetmeden Nanya'dan babaya geçti, Nanya'dan uzvuna dokunulmasını talep etti, babayı kışkırtarak cezalandırılmak istedi. Genital organ bu noktada hesaba katılmıyordu; gerilemeyle üzeri örtülmüş bu bağlantı, fantezide penisine vurulmasıyla kendini ifade ediyordu daha önce. Şimdiyse ilksel sahnenin etkinleşmesi onu rüyada genital örgütlenmeye geri götürmüştü. Böylece vajinayı ve eril ile dişilin biyolojik anlamını keşfetti. Aktif eşittir eril, pasif ise dişil, böyle anlamıştı şimdi. Pasif cinsel hedef artık dişil cinsel hedefe dönüşmeli, baba tarafından poposuna veya penisine vurulması yerine babanın onunla cinsel ilişki kurması biçimini almalıydı. Gelgelelim bu dişil hedef bastırmanın esiri oldu, kurt korkusuyla ikame edilmek zorunda kaldı.

Yaşam öyküsünün sonraki evreleri bu erken evreye yeniden ışık tutana dek hastanın cinsel gelişimini tartışmaya ara

vermek durumundayız. Kurt fobisiyle ilgili değerlendirmemize hem annenin hem de babanın (ikisinin de) kurda dönüşmüş olduğunu ekleyelim. Baba binen, anne ise ötekileri üstüne bindiren kastre edilmiş kurt rolündeydi. Oysa korkusu, kendinden emin bir şekilde söylediği gibi, sadece ayakta duran kurda, yani babaya yönelikti. Rüyadan uyanınca duyduğu korkunun bir örneğinin, dedenin anlattığı hikâyede de bulunduğu ayrıca dikkatimizi çekmeli. Bu hikâyede diğer kurtları üstüne bindiren kastre edilmiş kurt, kuyruksuzluğu hatırlatılır hatırlatılmaz korkuya kapılıyordu. Görünen o ki, çocuk rüya süreci sırasında kendini kastre edilmiş anneyle özdeşleştirmiş ve sonra da bu neticeye karşı direnmiştir. İsabetli olacağını umduğum meali şudur: Baba tarafından tatmin edilmek istiyorsan anne gibi kastrasyona razı olmalısın, ama bunu yapmak istemiyorsun. Tam bir eril isyan yani! Ancak burada incelediğimiz vakanın cinsel gelişiminin, doğal seyrinde ilerlememek gibi araştırmamız açısından büyük bir dezavantaja sahip olduğunu unutmayalım. Cinsel gelişimi önce bir ayartılmanın belirleyici etkisine maruz kalıyor, bu yetmezmiş gibi, sonra da, ikinci bir ayartılma gibi etki eden cinsel birleşme sahnesini gözlemekle yolundan sapıyor.

V

Birkaç Tartışma

Derler ki, kutup ayısı ile balina savaşamaz, çünkü her biri kendi doğal çevresiyle sınırlı olduğundan karşı karşıya gelemezler. Aynı şekilde, psikoloji veya nevrozlar alanında çalışan fakat psikanalizin öncüllerini onaylamayıp sonuçlarını yapay bir olgu sayanlarla tartışmak da bana imkânsız gelir. Ancak son yıllarda, en azından kendi hüsnükuruntularınca psikanaliz zemininde duran ve psikanalizin ne tekniğine ne sonuçlarına karşı çıkmakla beraber onu kendi fikirlerine uydurup aynı malzemeden farklı sonuçlar çıkarma hakkını kendinde bulan başka bir muhalefet de gelişti.

Ne var ki, salt kuramsal düzlemdeki çekişmeler genelde kısır olur. Kişi kaynak kabul etmesi gereken malzemeden uzaklaşmaya başlar başlamaz kendi savlarıyla sarhoş olma ve nihayetinde herhangi bir gözlemle bile çürütülebilecek fikirleri savunma tehlikesine düşer. Bu yüzden, aykırı görüşlerle mücadele ederken onları münferit vaka ve sorunlarla sınamak bana çok daha uygun bir yol gibi görünüyor.

"İlkin, bir buçuk yaşında küçük bir çocuğun havsalasının o türden karmaşık bir olayı alabilecek durumda olmasının ve bunu bilinçdışında aslına uygun biçimde muhafaza etmesinin; ikincisi, edinilmiş izlenimleri dört yaşında idrak etmek için gereken düzenlemenin sonradan yapılmasının; son olarak da, böylesi koşullarda tecrübe edilmiş ve anlaşılmış bir sahnenin

ayrıntılarını tutarlı ve ikna edici bir biçimde bilince getirmeyi herhangi bir yöntemle başarmanın" kuşkusuz ihtimal dışı görüleceğine yukarıda (s. 37) ayrıntılı şekilde değinmiştim.

Bunlardan sonuncusu, salt olgusal bir meseledir. Çerçevesini çizdiğimiz tekniği kullanarak analizi bu denli derine götürme zahmetine katlanan herkes bunun pekâlâ mümkün olduğuna ikna olacaktır; işi savsaklayıp analizi daha yüzeysel bir düzeyde sonlandıranlar ise yargıda bulunma hakkından vazgeçmiş olur. Fakat bu, derin analizle ulaşılanların yorumlanması meselesini halletmez.

Diğer iki çekince, bu denli kalıcı etki bırakamayacağı düşünülen erken dönem çocukluk izlenimlerini küçümsemeye dayanır. Bu kişiler nevrozun nedenlerini neredeyse tümüyle ileriki yaştaki ağır çatışmalarda aramak isterler ve çocukluğa atfedilen önemin, güncel ilgilerini uzak geçmişin anı ve simgeleriyle ifade etme eğilimindeki nevrotiklerin analiz sırasında sergiledikleri bir mizansenden ibaret olduğunu farz ederler. Çocuksuluk faktörünün bu şekilde değerlendirilmesi analizin bazı en karakteristik özellikleriyle birlikte ona karşı direnç oluşturan ve dışarıdan bakanların güvenini sarsan birçok şeyi de ortadan kaldırabilirdi elbette.

Öyleyse, nevrotiklerin ayrıntılı analizlerinden elde edilen (örneğin bizim vakadaki gibi) erken çocukluk dönemi sahnelerinin, sonraki yaşları şekillendirme ve semptom oluşturma bakımından kendilerine etkinlik atfedebileceğimiz gerçek yaşantıların yeniden üretimleri olamayacakları görüşünü tartışmaya açalım. Bu görüşe göre sözkonusu sahneler, gerçek dileklerin ve ilgilerin bir tür sembolik temsilcisi [*Vertretung*] olarak işlev gören, ortaya çıkışlarını halihazırdaki yükümlülüklerden kaçınmaya yani regresif bir eğilime borçlu olan ve olgunluk çağındaki uyartılardan [*Anregung*] beslenen fantezi oluşumlarıdır. Hal böyleyse, o zaman elbette, en küçük yaştaki çocukların zihinsel faaliyetlerine ve ruhsal yaşamlarına ilişkin bütün o tuhaf beklentilerden de imtina edebiliriz.

Zor görevleri ussallaştırmaya ve basitleştirmeye yönelik hepimizde müşterek olan isteğe ilaveten, bu görüşün lehine olabilecek pek çok olgu da var. Ayrıca, analizi uygulayan kişide doğabilecek bir kuşkuyu da peşinen giderebiliriz. Sözünü ettiğimiz çocukluk dönemi sahnelerine dair bu görüşün isabetli olması durumunda analizin uygulanışında ilk etapta değişen bir şey olmayacağını teslim etmek gerekir. Nevrotik kişinin, ilgisini şimdiki zamandan koparıp hayal gücünün regresif ikame oluşumlarına bağlama gibi menfi bir huyu varsa, o zaman onu yürüdüğü yolda takip edip bu bilinçdışı üretimlerini bilincine getirmekten başka yapacak bir şey kalmaz; çünkü bu üretimler, gerçeklik değerinden yoksun olmalarını bir tarafa bırakırsak, bugünkü iş ve görevlere yönelebilsinler diye serbest bırakmak istediğimiz mevcut ilgileri zapt edip taşıyor olmaları nedeniyle bizim için son derece değerlidirler. Analiz, saf bir güven içinde o türden fantezileri gerçek sanıyormuşuz gibi bir seyir izlemek durumundadır. Aradaki fark ancak analizin sonunda, bu tür fantezilerin üstündeki perde kaldırıldıktan sonra belli olur. O zaman hastaya şöyle söylenecektir: "Pekâlâ. Nevrozunuz, sanki çocukluk yıllarında bu tür izlenimler edinmiş ve bunlar etrafında bir hikâye geliştirmişsiniz gibi bir seyir izlemiş. Gerçek olmadıklarını siz de takdir edersiniz. Bu izlenimler, sizi önünüzdeki gerçek sorumluluklardan uzaklaştırmaya yarayan fantezi faaliyetinizin üretimlerinden ibaret. Öyleyse izin verin, bu sorumlulukların neler olduğunu ve fantezilerinizle bunlar arasında ne tür bağlantı yolları bulunduğunu araştıralım." Tedavinin ikinci, gerçek yaşama yönelik olan bölümü, bu çocuksu fanteziler çözüme kavuşturulduktan sonra devreye girebilecektir.

Bu yolu kısaltmak, yani şimdiye dek uyguladığımız psikanalitik kürde bir değişime gitmek teknik olarak kabul edilemez. Bu fantezileri bütün boyutlarıyla hastanın bilincine getirmeden bunlara bağlanmış ilgileri hastanın kullanımına

sunamayız. Mevcudiyetini ve genel hatlarını sezer sezmez hastanın dikkatini bu fantezilerden uzaklaştırırsak, bütün çabalarına rağmen hasta için bunları dokunulmaz kılan bastırma uğraşına destek vermiş oluruz. Hastaya sözgelimi bunların yalnızca fantezi oldukları, gerçek bir anlamı haiz olmadıkları bildirilerek bu fanteziler erken bir aşamada değersizleştirilirse, onları bilince getirmesi için gereken işbirliğine asla hazır olmayacaktır. Bu nedenle, çocuksu sahneler hakkındaki görüş ne olursa olsun, doğru uygulanan analiz tekniğinde hiçbir değişikliğe gidilmemelidir.

Bu sahnelerin regresif fanteziler olduğunu savunan görüşün bazı gerçek etmenlerden medet umabileceğine değinmiştim. Özellikle de birisinden: Bu çocuksu sahnelerin (şimdiye kadarki deneyimlerime göre) kür sırasında anı olarak yeniden üretilmediklerini, bir inşanın sonuçları olduklarını söylemiştim. Elbette tartışma kimilerine, sadece bu itirafla bile sonuca bağlanmış görünecektir.

Yanlış anlaşılmak istemem. Başarılı geçen bir kürde hastaların çocukluk yıllarına ait hatırı sayılır miktarda spontane anı naklettiğini her analist bilir ve sayısız kez deneyimlemiştir. Hekim, herhangi bir inşa hevesiyle hastaları sözkonusu anılara benzer bir içeriğe yönlendirmediğinden, bu anıların (belki de ilk kez) ortaya çıkışı konusunda kendini tamamen masum hisseder. Daha önce bilinçdışı olan bu anıların her zaman gerçek olmaları bile gerekmez; gerçek de olabilirler, fakat çoğu kez gerçeğin aksine çarpıtılmış ve tıpkı kendiliğinden muhafaza edilmiş şu perde anılar gibi hayal edilmiş unsurlarla karılmış haldedirler. Demek istediğim şu: Hastamda olduğu gibi bu denli erken bir döneme ait ve böylesi bir içeriğe sahip olup da sonrasında vaka öyküsü açısından sıradışı önem arz edecek sahneler normalde anı olarak yeniden üretilmezler, aksine, bir öbek ipucu arasından adım adım ve zahmetli bir çabayla tahmin edilmek –inşa edilmek– zorundadırlar. Bu tür sahnelerin obsesyon nevrozu vakala-

rında anı olarak bilince gelmediklerini itiraf etmem veya bu veriyi burada incelediğimiz vakayla sınırlı tutmam bile buradaki argümanlarım açısından yeterli olacaktır.

Gelgelelim anı olarak geri dönmüyorlar diye bu sahnelerin ille de fantezi olmaları gerektiği kanısında değilim. Analizleri bizi sürekli aynı sahneye döndüren ve içeriğindeki her parçayı biteviye yeniden üreten rüyalarla (bizim vakada olduğu gibi) ikame edildikleri için bu sahneler bana düpedüz anılara eşdeğer görünmektedir. Rüya görmek de elbette, rüya oluşumunun ve gece vaktinin koşullarına tabi olarak gerçekleşse de, bir tür anımsamadır. İlksel sahnelerin gerçekliğine dair hastalarımda bile zaman içinde oluşan ve anılarda temellenenden hiç de geri kalmayan kesin kanaati, bu sahnelerin rüyalarda geri dönüşleriyle açıklıyorum.[1]

Karşıt görüştekilerin benim bu argümanlarım karşısında ümitsizliğe kapılıp mücadeleyi bırakmaları gerekmiyor elbette. Bilindiği üzere, rüyalar yönlendirilebilir.[2] Ve analizanda oluşan inanç, analitik tedavi konusunda sürüp giden güçler savaşında hâlâ kendisine rol biçilmeye çalışılan telkinin sonucu olabilir. Eski usul bir psikoterapistin hastaya sağlıklı olduğunu, ketlenmelerini aştığını telkin etmesi gibi, psikanalistin de hastaya çocukken şu veya bu şeyi yaşadığını, iyileşmek için onları anımsaması gerektiğini telkin ettiği vs. söylenebilir. İkisi arasındaki fark da olsa olsa budur.

Muhaliflerimin bu son açıklama girişiminin, çocukluk dönemine ait sahnelerin gözden çıkarılması konusunda başta niyet edilenden daha kapsamlı sonuçlar doğuracağını

---

1 *Rüyaların Yorumu*'nun ilk baskısındaki bir bölüm, bu sorunla ne kadar erken dönemde meşgul olduğumun kanıtıdır. Orada, sayfa 126'da, rüyada gerçekleşen bir sözün analiziyle ilgili olarak şöyle geçer: ***Bunlara ulaşmak artık mümkün değil***, bu sözler bana ait; birkaç gün öncesinde hastama 'en eski çocukluk yaşantılarına artık oldukları gibi ***ulaşmanın mümkün olmadığını***, fakat bunların, analizdeki aktarımlarla ve rüyalarla ikame edildiklerini' açıklamıştım.

2 Rüya mekanizmasına etki etmek mümkün değildir, ama rüya malzemesine komuta etmek kısmen mümkündür.

gözden kaçırmayalım. Önce bu sahneler gerçek değil, fantezi ürünüydü. Şimdi ise bunların hastanın fantezileri olmadığı, psikanalistin analizana şu ya da bu kişisel kompleksi yüzünden zorla aşıladığı fanteziler olduğu ortaya çıkıyor. Bu ithamları duyan psikanalist elbette, kendini rahatlatmak için, sözümona telkin ettiği bu fantezilerin inşasının yavaş yavaş nasıl gerçekleştiğini, iddia edilenin aksine birçok noktada nasıl hekimin teşviklerinden bağımsız şekil aldıklarını, tedavinin belli bir evresinden itibaren her şeyin nasıl bu inşaya yakınsar göründüğünü ve sentez aşamasında çeşitli kayda değer sonuçların nasıl ortaya çıktığını, hastalık öyküsüne ait büyüğünden küçüğüne sorunların ve sıradışılıkların nasıl tek bir varsayımla çözüme kavuştuğunu gözünde canlandıracak ve keskin zekâsına, bütün bu koşulları birden karşılayan bir olay tertip edecek kadar güvenmediği itirazında bulunacaktır. Fakat bu savunma bile analizi bizzat tecrübe etmemiş olan karşı tarafa etki etmeyecektir. Kimileri 'incelikli aldanış'tan kimileriyse 'kıt muhakeme'den dem vuracak, bir karara varılamayacaktır.

Karşıt görüştekilerin çocuksu sahnelerin inşa edildiği görüşünü destekleyen başka bir etmeni ele alalım şimdi de. O da şudur: Bu şüpheli oluşumları fantezi olarak açıklamak için öne sürülmüş bütün süreçler gerçekten varlar ve çok önemli kabul edilmeliler. İlgisini gerçek yaşamın gereklerinden başka yöne çevirmek,[3] kaçınılmış eylemlerin ikame oluşumları olarak fantezilerin varlığı ve bu yaratımlarla kendini ifade eden regresif (o anki yaşantıdan kaçınmanın ve geçmişe sarılmanın eşzamanlı olarak vuku bulması bağlamında, birden çok anlamda regresif) eğilimler... Bütün bunlar doğrudur ve analizle düzenli olarak teyit edilirler. Bu sözde erken çocukluk dönemi anılarını aydınlığa kavuşturmak için bunların tek başına yeterli olacağı farz edilebilir ve bu açık-

3 Haklı gerekçelerle, şöyle demeyi yeğlerim: *Libido*nun güncel *çatışmalardan* yüz çevirmesi.

lamanın, bilimlerdeki basitlik ilkesi gereğince, yeni ve tuhaf varsayımlara başvurulmadığı takdirde kifayetsiz kalacak açıklamalar karşısında önceliği olacağı düşünülebilir.

Tam bu noktada, günümüz psikanalitik literatüründe itirazların genelde *pars pro toto*[4] ilkesine dayandığını belirtmeden geçemem. Çok bileşenli bir kümenin unsurları arasından işleyen bir parça çekilip çıkarılır, gerçeğin tümü diye ilan edilir ve bu parça uğruna diğer parçalara ve bütüne itiraz edilir. Öncelik verilen bu gruba yakından bakıldığında, daha önce başka bağlamlardan aşina olunan şeyleri içerdiği veya onlarla kolayca bağlantılandırılabildiği görülür. Örneğin Jung'da güncellik [*Actualität*] ve gerileme, Adler'de egoist saikler. Gelgelelim bir kenara bırakılıp yanlış olmakla itham edilenler tam da psikanaliz alanında yeni ve özgün olanlardır. Psikanalizin rahatsızlık veren devrimci atılımları en kolay bu yolla savuşturulabilir.

Karşıt görüşün çocukluk sahnelerinin anlaşılması için öne çıkardığı bu etmenlerin hiçbirinin Jung tarafından yenilikmiş gibi öğretilmesine gerek olmadığını vurgulamakta fayda var. Güncel çatışma, gerçeklikten yüz çevirme, fantezide ikame tatmin, geçmişteki malzemeye gerileme – bütün bunlar (hem de aynı bağlamda, belki terminolojideki cüzi farklılıklarla) öteden beri kuramının ayrılmaz parçaları olagelmiştir. Bunlar kuramın tamamı değil, gerçeklikten kalkıp gerilemeci bir doğrultuda nevroz oluşturan nedenselliğin bir bölümüydü sadece. Bunların yanında, çocukluk izlenimlerinden güncele doğru etki ederken gerçek yaşamın karşısında geri çekilen libidoya yol gösteren ikinci bir etmene daha yer bıraktım ve o olmadan çocukluk dönemine gerileme de anlaşılamaz. Benim görüşüme göre semptom oluşumunda bu iki etmen işbirliği yapar, ama daha erken bir işbirliği de bana aynı derecede anlamlı geliyor. *Çocukluk etkisinin, bi-*

4 [Pars pro toto: Parçanın bütünü temsil eder şekilde düşünülmesi veya ele alınması.]

reyin gerçek sorunların üstesinden gelmeyi başarıp başaramadığını ve başarı veya başarısızlığın hangi noktada gerçekleştiğini kesin biçimde belirleyerek nevroz oluşumunun ta en başından beri kendisini hissettirdiğini iddia ediyorum.

Tartışmanın konusu çocukluk dönemi etmenlerinin önemi yani. Yapılması gereken şey, bu önemi şüpheden uzak bir şekilde kanıtlayabilen bir vaka bulmak. Burada ayrıntılı olarak ele aldığımız hastalık vakasının ayırıcı özelliği de, ilerleyen yaşlardaki nevrozun öncesinde, erken çocukluk yıllarında bir nevrozun bulunması. Tam da bu yüzden bildirmek için bu vakayı seçtim zaten. Hayvan fobilerini müstakil fobiler olarak kabul edecek denli önemli görmeyen ve bu yüzden vakayı reddetmek isteyen birileri varsa, obsesif ritüellerin, obsesif davranış ve düşüncelerin aralıksız biçimde bu fobiyi izlediğine dikkat çekmek isterim; bir sonraki bölümün konusu da bu olacak zaten.

Bir çocuğun üç dört yaşlarında nevrotik hastalık geçirmesi, her şeyden önce, çocuksu yaşantıların gerçek yaşamda karşılaşılan bir ödevden kaçma şartı olmadan da, tek başına nevroz üretebileceğini kanıtlar niteliktedir. Çocuğun kaçınmayı tercih edebileceği türden sorumluluklarla defalarca karşı karşıya kaldığı söylenerek itiraz edilebilir. Doğrudur bu, ancak okulöncesi bir çocuğun yaşamının bütününü kuşatmak kolaydır, nevrozun belirleyici nedenleri arasında bir 'ödev'in rol oynayıp oynamadığını pekâlâ inceleyebiliriz. Gelgelelim bu incelemenin sonunda bulabildiğimiz tek şey, üstesinden gelecek donanımda olmadığından bir çocuk için tatmini imkânsız olan dürtü uyarımları ve bu uyarımların beslendiği kaynaktan ibaret.

Nevrozun ortaya çıkışı ile andığımız çocukluk yaşantıları arasındaki zaman aralığının aşırı kısalığı, bekleneceği üzere nevroz oluşumunda rol oynamış etmenlerden regresif olanını azami derecede küçültürken, ileriye dönük olan bölümünü, yani erken çocukluk izlenimlerini örtüsü kaldırılmış

halde ön plana çıkarıyor. Hastalık öyküsü, umuyorum ki bu ilişkiye dair net bir tabloyu önümüze koyacaktır. Çocukluk nevrozu, ilksel sahnelerin doğasına ve analizi sırasında ayrıntılarıyla incelenen çocukluk yaşantıları meselesine başka bazı sebeplerle de kesin bir cevap vermektedir.

Bu tür bir ilksel sahnenin analiz tekniği açısından doğru geliştirildiğini, çocukluk nevrozuna ait semptom bütününün ortaya çıkardığı tüm bilmecelerin kapsamlı ve tek seferde çözümü için kaçınılmazlığını, analizdeki bütün bağlantıların bizi ulaştırdığı tüm etkilerin kaynağında yer aldığını tartışmasız bir önkoşul olarak varsaydık diyelim. Bu durumda, içeriği bakımından, bir çocuk tarafından yaşanmış realitenin yeniden üretiminden başka bir şey olması imkânsızdır. Çünkü gerek çocuklar, gerekse de erişkinler ancak herhangi bir yerden edinilmiş malzemeyle fantezi üretebilirler. Çocuğun bu malzemeyi edinme yolları (örneğin okuma parçaları) kısmen kapalı, bu iş için kullanabileceği zaman aralığı kısa ve etki kaynaklarını araştırmak kolaydır.

Vakamızdaki ilksel sahne, anne ile baba arasında, belli bazı gözlemler için uygun pozisyonda gerçekleşmiş cinsel ilişki tablosunu içermektedir. İlksel sahnenin etkileri olan semptomları sonraki yaşamının herhangi bir anında ortaya çıkmış bir hastada bulmuş olsaydık, sahnenin gerçekleştiğine dair hiçbir şey kanıtlanmış olmazdı. Bu tür bir hastanın, aradaki uzun zaman aralığının muhtelif anlarında, daha sonra fantezi imgelerine dönüştürerek çocukluk dönemine yansıtacağı ve ebeveynine izafe edeceği izlenimler, tasavvurlar ve bilgiler edinmiş olması mümkün olurdu. Gelgelelim böylesi bir sahnenin etkileri üç ya da dört yaşında ortaya çıktığına göre, çocuğun sahneyle daha erken bir yaşta karşılaşmış olması gerekir. Oysa bu durumda, çocukluk nevrozu analizinden elde ettiğimiz bütün yadırgatıcı sonuçlar geçerli olmaya devam eder. Ama birileri hastanın yalnızca ilkel sahneyi bilinçdışı fantezi olarak üretmediğini, aynı şekilde

mizaç değişiminin, kurt korkusunun ve dinsel zorlantısının da aynı anda uydurulmuş birer maval olduklarını varsaymak istiyorsa, o başka. Ancak bu varsayım çocuğun hastalığı haricindeki masuniyetiyle ve ailenin doğrudan tanıklığıyla tezat oluşturur. O halde (başka bir seçenek göremiyorum) ya çocukluk nevrozundan yola çıkan analizin bir deli saçması olduğu ya da her şeyin yukarıda betimlediğim gibi olduğu sonucunda karar kılınmalıdır.

Daha önce bir yerde, hastanın kadın kalçalarını ve kadın kalçalarının öne çıktığı cinsel ilişki pozisyonunu tercih edişinin ebeveynde gözlemlediği pozisyondan türemiş olması gereğinin içerdiği çift anlamlılık karşısında şaşırmıştık, oysa böyle bir tercih aynı zamanda, arkaik yapılara yatkın obsesif nevrozların da genel bir karakteristiğiydi. Burada paradoksu üst belirlenim olarak çözen akla yatkın bir bilgi var elimizde: Cinsel ilişki sırasında gözlemlediği kişi, bu yapısal tercihi de kalıtım yoluyla almış olabileceği sevgili babası. Ne babanın sonra ortaya çıkacak hastalığı ne de aile öyküsü bu durumla çelişiyor. Babanın bir kardeşi, daha önce değindiğimiz gibi, ağır bir obsesyon rahatsızlığının sonucu sayılması gereken bir vaziyette ölmüştü.

Bu bağlamda, üç yaş ve üç aylık oğlanı ayarttığı sırada ablanın, zavallı yaşlı dadıya insanları baş aşağı çevirip cinsel organlarını elliyor şeklinde alışılmadık bir ithamda bulunduğunu anımsayalım.[5] Bu durum o sırada bizi, ablanın da kardeşi gibi küçük bir yaşta benzer bir sahneyi gördüğü ve cinsel edim sırasında 'baş aşağı çevirme' fikrini oradan devşirmiş olabileceği düşüncesine sürüklemeliydi. Bu varsayım cinselliğin kızda vaktinden önce gelişmiş olmasının kaynağına dair bir ipucu da vermiş olurdu.

[Aslında ilksel sahnelerin gerçeklik değeri tartışmasını burada sürdürmeye niyetim yoktu, ancak bu arada bir vesileyle *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde bu konuyu daha geniş

5 [Bkz. s. 16]

bağlamda ve artık polemik niyetinden bağımsız ele aldığımdan, orada belirleyici olan perspektifi elimizdeki vakaya uygulamamak yanıltıcı olur. Dolayısıyla, tamamlama ve tashih mahiyetinde devam ediyorum: Doğrusu, rüyaların altında yatan malum ilksel sahnelere ilişkin yukarıda vardığımız hükümden bir miktar sapan ve bizi bazı zorluklardan kurtarabilecek mümkün başka bir görüş daha var. Gerçi çocuksu sahneleri regresif semboller derekesine indirmek isteyen kuram bu değişiklikle de bir şey elde edemeyecektir ve bana öyle geliyor ki, bu ve benzeri tüm çocuk nevrozu analizleri o kuramın işini nihai olarak bitirmiştir. Kastettiğim şey, vakayla ilgili olguların şu şekilde de yorumlanabileceği: Tamam, çocuğun bir cinsel birleşmeyi gözlemlediği ve o sırada kastrasyonun boş bir tehditten fazlası olduğu kanısına vardığı varsayımından feragat edemeyiz. Erkek ve kadın pozisyonunun kaygı gelişimi bakımından ve âşık olma koşulu olarak sonradan kazandığı önem de o pozisyonun *coitus a tergo, more ferarum* olması zorunluluğu dışında bir seçenek bırakmıyor. Ancak yeri doldurulamaz olmayan ve bir kenara bırakabileceğimiz başka bir etmen var. Sözkonusu cinsel birleşme belki de anne babanın değil, çocuğun iki hayvanda gözlemlediği ve anne babanın da aynısını yaptığı sonucuna varıp onlara atfettiği bir birleşmeydi.

Yukarıdaki yoruma özellikle de rüyadaki kurtların aslında çoban köpekleri olmaları ve çizimde de öyle görünmeleri destek sağlar. Babası rüyadan kısa süre önce koyun sürülerine yaptığı ziyaretler sırasında oğlanı pek çok defa yanına almış ve çocuk bu ziyaretler sırasında rüyadakilere benzer büyük ve beyaz köpekler görmüş, muhtemelen köpekleri cinsel birleşme sırasında da gözlemleyebilmişti. Rüyayı görenin belli bir neden olmaksızın bağlama yerleştirdiği üç rakamını da burayla ilişkilendirip, çoban köpekleriyle ilgili bu türden üç gözlemde bulunduğunu ve bunun belleğinde kalmış olabileceğini de varsaymak isterim. O halde,

rüya gecesinin gergin bekleyişi içinde olaya dâhil olan şey, kısa süre önce edindiği anı imgelerinin *bütün* ayrıntılarıyla ebeveyne aktarılmasından ibaretti ve o güçlü duygusal etkiler ancak bundan sonra mümkün hale geldi. Sonrasında, belki birkaç hafta veya ay önce edindiği izlenimlerin sonradan anlaşılması gibi belki hepimizin yaşamış olabileceği bir süreç gerçekleşti. Böylece cinsel ilişkiye giren köpeklerden ebeveyne aktarım, sözlere bağlı bir çıkarsama yoluyla değil, ebeveyne ait gerçek cinsel birleşme sahnesiyle kaynaşabilecek bir birleşme durumunun bellekte aranıp bulunmasıyla meydana gelmiş oluyordu. Sahnenin rüya analizinde öne sürülen tüm detayları pekâlâ yeniden üretilmiş olabilirdi. Veya gerçekten de, bir yaz günü öğle sonrası, çocuk sıtma nöbeti geçirdiği bir sırada uykudan uyandığında ebeveyni beyaz çamaşırlarıyla orada bulunuyordu, ama gördüğü sahne masum bir sahneydi. Geri kalan detaylar ise köpeklerle ilgili bilgiyi esas alan meraklı oğlanın ebeveynin sevişmesini gizlice gözetleme arzusunun getirdiği eklemelerden ibaret. Ve işte böylece, bu fantezi ürünü sahne, önce gelen biri sıradan, sonra gelen diğeri oldukça derin iz bırakmış iki parçadan âdeta tutkalla yapıştırılmışlar gibi meydana gelmemiş de büsbütün gerçekmiş gibi kendisine atfettiğimiz bütün etkileri ortaya serebiliyor.

Bizden talep edilen inanırlığa bu yolla ne denli kolay ulaşılabileceği açık. Ebeveynin çok küçük bile olsa bir çocuğun yanında cinsel birleşme yaşadığı gibi çoğumuza sevimsiz gelen bir fikri benimsemek zorunda kalmıyoruz böylece. Sonradanlığa biçilen süre çok kısaltılıyor, bu sürenin etki alanı çocuğun ilk dört yılındaki birkaç ayla sınırlı kalıyor ve hiç de ilk çocukluk yıllarının karanlığına uzanmıyor. Çocuğun köpeklerden ebeveyne aktarma ve baba yerine kurttan korkma davranışında da garipsenecek bir yan kalmıyor. Nihayetinde çocuk, *Totem ve Tabu*'da totemciliğin geri dönüşü diye nitelendirdiğimiz kendi dünya görüşünü

oluşturma aşamasında bulunmaktadır. Nevrozlardaki ilksel sahneleri sonraki yıllarda geriye dönük kurulmuş fantaziler olarak açıklamak isteyen kuram, bizim nevrotik çocuk dört yaş gibi nazik bir yaşta olmasına karşın, bu gözlemden güçlü bir destek bulmuşa benziyor. O küçük yaşına rağmen dört yaşındayken edindiği bir izlenimi bir buçuk yaşındayken fantezisini kurduğu bir travmayla ikame etmeyi başarmış oluyor; buna karşın bu tür bir gerileme ne gizemli ne de taraflı görünüyor. İcat etmesi gereken sahnenin, rüyayı görenin özel durumu nedeniyle tam da bu ilk çocukluk döneminde bulunabilecek bazı koşulları yerine getirmesi gerekiyordu. Örneğin bu koşullardan biri, çocuğun ebeveynin yatak odasında, yatakta olması.

Yukarıda önerilen görüşün doğruluğu konusunda öteki vaka analizi sonuçlarından buraya ilave edebileceklerim okurların çoğuna neredeyse belirleyici görünecektir. Çocukluğun çok erken döneminde, ebeveynin cinsel ilişkisini gözleme sahneleri (ister gerçek bir anı, isterse de fantezi olsun) nevrotik insan evladının analizinde hakikaten hiç de nadir karşılaşılmayan bir şeydir. Bu sahneler belki nevrotik olmayanlarda da aynı sıklıktadır. Belki bilinçli veya bilinçdışı bellek deposunun alelade demirbaşlarındandırlar. Ancak bu tür sahneler analizde her ortaya çıktığında, bizim hasta örneğinde de bizi bir anlığına duraksatan aynı karakteristiği gösteriyorlardı: Hepsi de, seyreden için cinsel organları incelemeyi mümkün kılan tek ilişki biçim olan *coitus a tergo* ile ilgili sahnelerdi. Demek ki sözkonusu sahnenin muhtemelen hayvanların cinsel ilişkisini normal şekilde gözlemekle tetiklenen fanteziden ibaret olduğu konusunda daha fazla tereddüde mahal yoktur artık. Hatta dahası da var; çocuğun ebeveynin cinsel ilişkisini nasıl böldüğünü anlatmayı sonraya bırakırken "ilksel sahne" betimlemelerimin eksik kaldığını ima etmiştim. Şimdiyse bölme biçimlerinin de bütün vakalarda aynı olduğunu eklemem gerek.

Bu hastalık öyküsü bağlamında kendimi okurlardan gelebilecek ağır ithamlara açık bıraktığımı tahmin edebiliyorum. Madem "ilksel sahne"lere dair bu türden bir görüş lehine bu argümanlar emre amade duruyordu, o kadar saçma görünen diğer görüşü daha önce savunmuş olmayı nasıl izah edebilirim? Yoksa hastalık öyküsünü ilk kaleme alışımla bu ilave arasında beni baştaki görüşümde düzenlemeye gitmeye mecbur bırakan yeni deneyimlerim oldu da, herhangi bir nedenle itiraf etmek mi istemedim? Bunun yerine başka bir şey itiraf edeyim: İlksel sahnelerin gerçek olup olmadığına ilişkin bu kez *non liquet*[6] ile bitirme niyetim var. Bu hastalık öyküsü henüz sona ermedi. İlerleyen süreçte şimdi bizi sevindirir gibi duran kesinliği bozacak bir an sökün edecek. Bu durumda geriye *Dersler*'imde ilksel fanteziler veya ilksel sahneler sorununu ele aldığım yerlere yönlendirmekten başka bir seçenek kalmayacak.]

6 [Hükmün ertelenmesi –ç.n.]

VI

Obsesyon Nevrozu

Hasta, gelişimini kesin biçimde değiştirecek bir etkiye üçüncü kez maruz kalıyordu. Dört buçuk yaşına geldiğinde, sinirli ve kaygılı durumunda bir iyileşme olmadığını gören annesi çocuğun dikkatini dağıtmak ve moralini yükseltmek ümidiyle onu Kitab-ı Mukaddes'teki hikâyelerle tanıştırmaya karar verdi. Başardı da. Dinle tanışma önceki evreyi sona erdirdi, ama kaygı semptomlarının obsesyon semptomlarıyla yer değiştirmesini de beraberinde getirdi. Daha öncesinde kolay kolay uykuya dalamıyordu, çünkü rüyasında o Noel öncesi gecedeki gibi kötü şeyler görmekten korkuyordu. Şimdi ise uyumadan önce odada bulunan azizlerin tablolarını öpmek, dualar okumak ve sayısız kez kendine ve uyuduğu yere haç işareti yapmak zorunda hissediyordu.

Dolayısıyla çocukluğu çok net biçimde şu dönemlere ayrılıyor: Birincisi, bebeklikten ayartılmaya kadar olan, ilksel sahnenin de vuku bulduğu dönem (üç yaş üç ay); ikincisi, karakter değişimi faslından (dört yaşındaki) kaygı rüyasına kadarki dönem; üçüncüsü de, hayvan fobisinden dinle tanıştırılana kadarki dönem (dört buçuk yaş) ve o andan itibaren on yaşından sonraya dek uzanan obsesyon nevrozu dönemi. Bir dönemin bir sonraki dönem tarafından anında ve pürüzsüz biçimde ikamesi ne ilişkilerin doğasında bulunur ne de bizim hastamızın doğasında: Tam tersine, önce gelen her

dönemi korumak ve türlü çeşitli akımın varlığını bir arada sürdürmek onun karakteristiğiydi. Kaygı ortaya çıktığında yaramazlığı geçmedi ve dindarlık döneminde yavaşça azalarak devam etti. Bu son evrede kurt fobisi artık mevzubahis değildi. Obsesyon nevrozu kesintili bir süreç izlemekteydi; ilk kriz en uzun ve en yoğun olanıydı, diğer krizler biri sekiz ve diğeri de on yaşındayken ve her ikisi de nevroz içeriğiyle açıkça ilişkili bir saikle nüksetmişti. Annesi ona İsa'nın kutsal hikâyesini bizzat anlatmakla kalmamış, Nanya'nın ona illüstrasyonlarla süslü bir kitaptan parçalar okumasını da sağlamıştı. Çocuğa okunanlar elbette İsa'nın çilesi ağırlıklı konulardı. Çok dindar ve batıl inançlı biri olan Nanya kendi açıklamalarını da ilave ediyor, ancak küçük eleştirmenin bütün itirazlarını ve şüphelerini dinlemeye de mecbur kalıyordu. Çocuğu sarsmaya başlayan ve inancın zaferiyle sonuçlanan tartışmalarda Nanya'nın etkisi inkâr edilemez.

Hastanın dinle tanıştırıldığı sıra verdiği tepkilerle ilgili anı diye naklettikleri, öncelikle benim katı inançsızlığımla karşılaştı. Bunlar, diye düşündüm, dört buçuk-beş yaşlarındaki bir çocuğun düşünceleri olamaz; muhtemelen otuzuna ayak basmak üzere olan bir erişkinin düşüncelerinden kaynaklanan şeyler uzak geçmişe atfediliyordu.[1] Ancak hasta yaptığım bu düzeltmeye dair hiçbir şey duymak istemiyordu. Aramızdaki diğer birçok görüş farklılıklarında olduğu gibi bu konuda da onu ikna etmeyi başaramadım. Anımsadığı düşüncelerin bildirdiği semptomlarla uyumu ve bunların cinsel gelişimiyle bağdaşması, beni en sonunda ona inanmak durumunda bıraktı. O dönemde ayrıca, dinlerin

1 Ben de hastanın anlattıklarını en azından bir yıl ileri kaydırmayı, yani ayartmayı dört yıl dört aya, rüyayı ise beşinci doğum gününe ertelemeyi defalarca denedim. Gerçi bu zaman aralıklarıyla bir şey elde etmek mümkün olamayacaktı, ancak hastam bu konuda da boyun eğmez tavrını sürdürdü, ama bendeki son kuşkuları gidermeyi başaramadı. Anlattığı hikâyenin bıraktığı izlenim ve buna bağlı değerlendirme ve çıkarsamalar bağlamında bu bir yıl ileri atmanın durumu değiştirmeyeceği açıktı.

öğretilerine karşı bir çocuktan gelebileceğine inanamadığım bu eleştirilerin çok çok az sayıda erişkin tarafından yöneltilebildiğini geçiriyordum içimden.

Şimdi hastaya ait anı malzemesini ortaya sereceğim ve sonra da bu anıları anlamamızı sağlamanın bir yolunu arayacağım.

Dediğine göre kutsal hikâye başlangıçta onda hoş bir izlenim bırakmamış. Önce acı çeken kişi olarak İsa karakterine, sonra hikâyenin bütününe karşı isyan etmiş. Eleştirel memnuniyetsizliğini Baba-Tanrı'ya yöneltmiş. Tanrı'nın her şeye gücü yetiyorsa, insanların kötü olmaları ve başkalarına eziyet etmeleri ve bu yüzden cehenneme gitmeleri de onun suçuymuş. Tanrı bu insanları iyi yapmalıymış; bütün fenalıkların ve çilelerin sorumlusu Tanrı'nın kendisiymiş. Bir yanağına tokat atıldığında öteki yanağını çevir emrine itiraz etmiş, Mesih'in çarmıhta kutsal kâsenin kendisinden uzaklaştırılması isteğine[2] ve Tanrı'nın oğlu olduğunu kanıtlayan bir mucizenin gerçekleşmeyişine isyan etmiş. Böylece basireti açılmış ve hiç çekinmeksizin kutsal hikâyenin zayıf yönlerini bulup çıkarmayı bilmişti.

Gelgelelim onun bu ussal eleştirilerine, çok geçmeden gizli uyarımların da işin içinde olduğunu belli eden evhamlar ve tereddütler eşlik etti. Nanya'ya yönelttiği ilk sorulardan biri İsa'nın da bir poposunun olup olmadığıydı. Nanya ona İsa'nın hem Tanrı hem de insan olduğu bilgisini verdi. Bir insan olarak her insan için geçerli olan şeyleri yaparmış, her insanda olan onda da varmış. Bu bilgi onu hiç mi hiç tatmin etmemiş, ama popo zaten bacakların devamıdır diyerek kendini teselli etmeyi bilmiş. Kutsal kişiliği aşağılamak zorunda hissetmekle ilgili pek yatışmayan kaygısı, İsa'nın kakasını yapıp yapmadığı sorusu aklına gelince yeniden alevlenmiş. Bu soruyu dindar Nanya'ya yöneltmeye

2 [Freud İngilizce çevirmenlerine olayın Zeytin Dağı'nda gerçekleştiğini ve hatanın hastadan kaynaklandığını söylemiştir. Bkz. Luka 22:41, 42.]

cesaret edememişse de kadının ona gösterebileceğinden daha iyi bir bahaneyi bizzat kendisi bulmuş: İsa yoktan şarap var edebildiğine göre, yemeği de yok edebilmiştir, böylece dışkılamasına gerek kalmamıştır.

Cinsel gelişiminin daha önce bahsettiğimiz bir kısmıyla bağlantılandırınca evhamlarını anlamaya biraz yaklaşmış olacağız. Çocuğun cinsel yaşamının, Nanya'nın reddedişinden ve başlamakta olan genital faaliyetinin bu reddetmeyle baskılanmasından itibaren sadizm ve mazoşizm yönlerinde geliştiğini biliyoruz. Küçük hayvanlara eziyet ediyor, onlara kötü davranıyor, atları dövmenin yanı sıra veliahdın dövülmesi fantezisi de kuruyordu.[3] Sadizmde babayla en eski özdeşleşmesi devam ediyordu, mazoşizmde ise kendini babanın cinsel nesnesi olarak seçmişti. Obsesyon nevrozuna yatkınlık telakki ettiğim bir pregenital örgütlenme aşamasının tam ortasındaydı. Onu ilksel sahnenin nüfuzuna tabi kılan rüyanın etkisiyle genital örgütlenme yönünde bir ilerleme kaydedebilir ve babaya karşı mazoşizmini dişil tutuma, yani eşcinselliğe de dönüştürebilirdi. Ancak rüya bu ilerlemeyi sağlamak yerine kaygıyla sonlandı. Hastayı, baba tarafından cezalandırılma cinsel hedefinden bir sonrakine, yani onunla kadın gibi cinsel ilişkiye girme hedefine taşıması gereken baba oğul ilişkisi, narsistik eril protestodan ötürü daha ilkel bir aşamaya savrulmuş ve baba ikamesiyle yer değiştirerek, kurt tarafından yenme korkusu biçiminde bölünmüştü, ama ilişki böylece hiç de çözüme kavuşmuş olmadı. Aksine, hepsi de babayı hedefleyen üç cinsel eğilimin bir arada var oluşunu dikkate alırsak ancak, karmaşık gibi görünen bu meseleye hakkını verebiliriz. Rüyadan itibaren bilinçdışında eşcinseldi, nevrozda yamyamlık seviyesindeydi; önceki mazoşist tutumu hâlâ başattı. Her üç akımın cinsel hedefi pasifti; aynı nesne, aynı cinsel uyarım sözkonusuydu, ama bölünme sonucu üç farklı düzlemde teşekkül ettiler.

3 Özellikle de penise vurulması (s. 22 ve s. 45).

Kutsal hikâye bilgisi şimdi ona, babaya karşı baskın mazoşist tutumu yüceltme imkânı vermişti. Mesih olmuştu ve doğum günlerinin aynı oluşu bu konuda ayrıca kolaylık sağladı. Böylece hem yüce bir şey hem de (şimdilik vurgu pek net değilse bile) erkek olmuştu. İsa'nın da makatının olup olmadığına dair kuşkusunda bastırılmış eşcinsel tutumdan esintiler var, zira evhamlanmalarının baba tarafından bir kadın gibi, yani ilksel sahnedeki anne gibi kullanılıp kullanılmayacağı endişesi dışında bir anlamı olamazdı. Diğer obsesif düşüncelerin çözümüne sıra geldiğinde bu yorumun doğru olduğu görülecektir. Pasif eşcinselliğin bastırılması, İsa'nın kutsal şahsını böylesi sanılarla ilişkilendirmenin aşağılayıcı olduğu endişesine tekabül eder. Belli ki, bu henüz yeni olan yüceltmeyi bastırmanın kaynağından gelen ilavelerden korumaya gayret etmiş. Fakat, başaramamış.

Bir yandan da İsa'nın pasif tutumuna ve baba tarafından kötü muameleye uğramasına neden karşı çıktığını ve böylece şimdiye kadarki mazoşist idealini yüceltilmiş haliyle bile neden inkâr etmeye başladığını henüz anlamış değiliz. Başat mazoşist akım ile bastırılmış eşcinsel akım arasındaki birinci çatışmadan Tanrı'yı aşağılayan obsesif düşüncelerin ortaya çıkmasına kıyasla bu ikinci çatışmanın özellikle avantajlı hale geldiğini varsaymamız mümkün, zira kaynakları çok farklı olsa bile ruhsal bir çatışmada bütün karşıt eğilimlerin birbirine eklenmesi gayet doğaldır. İleride aktaracakları, karşı çıkışının ve böylece dine yönelttiği eleştirinin saiklerini keşfetmemizi sağlayacak.

Çocuğun cinsel araştırmaları da kutsal hikâyeye dair anlatılanlardan payını almıştı. O zamana dek çocukları yalnızca kadınların doğurduğunu kabul etmesi için bir neden bulamamıştı. Tam tersine, onun babasının çocuğu, kız kardeşininse annesinin çocuğu olduğuna Nanya tarafından inandırılmıştı ve babayla daha sıkı bir ilişkiye sahip olmak onun için çok değerliydi. Ama şimdi Meryem Ana'ya Tanrı'yı

doğuran dendiğini duyuyordu. Buna göre bütün çocukları kadınlar doğuruyor olmalıydı ve Nanya'nın beyanı artık savunulabilir değildi. Ayrıca Mesih'in babasının kim olduğuyla ilgili anlatılanlarla kafası da karışmıştı. Babanın [Nasıralı] Yusuf olduğunu kabul etmeye meyli vardı, zira Mesih'le hep aynı evde yaşadıklarını duymuştu, ancak Nanya Yusuf'un baba *gibi* olduğunu, asıl babanın Tanrı olduğunu söylemişti. Bundan bir sonuç çıkaramıyordu. Ancak şu kadarını anlıyordu: Şayet başkalarının tartışabildiği türden bir ilişkiyse, babayla oğul arasındaki ilişki zihninde hep canlandırdığı gibi sıkı fıkı bir ilişki olamazdı.

Oğlan bütün dinlerin temelinde yer alan babaya karşı ambivalan hisleri bir şekilde sezmişti ve babayla oğul arasındaki ilişkiyi gevşettiği için dinine karşı atağa geçti. Elbette ki bu karşı çıkış çok geçmeden öğretinin doğruluğuna karşı bir kuşku olmaktan çıkıp doğrudan Tanrı'nın şahsına yöneldi. Tanrı kendi oğluna sert ve acımasız davranmıştı, ama diğer insanlara karşı da daha iyi değildi. Tanrı kendi oğlunu kurban vermiş ve aynısını İbrahim'den talep etmişti. Tanrı'dan korkmaya başladı.

Kendisi İsa olduğuna göre babası da Tanrı'ydı. Ama dinin ona dayattığı bu Tanrı, onun sevdiği, elinden alınmasını istemediği babasının doğru bir ikamesi olamazdı. Ona eleştirel bir kavrayış bahşeden babasına duyduğu sevgiydi. Babasına sıkıca tutunabilmek adına Tanrı'ya karşı direndi ve böylece aslında eski babayı yenisine karşı savunmuş oldu. Babasından kopma gibi zor bir görevle karşı karşıyaydı.

Yani Tanrı'yla mücadele etme enerjisine ve dini eleştiren bu keskin zekâya kaynaklık eden şey onda en erken dönemde belirgin hale gelmiş eski baba sevgisiydi. Öte yandan yeni Tanrı'ya karşı bu düşmanlığı da yeni değildi, babaya karşı kaygı rüyasının etkisiyle oluşmuş düşmanlık uyarımında nüvelenmişti ve esasında aynı uyarımın yeniden canlanışından ibaretti. İleriki yaşamına tamamen egemen olacak iki karşıt

his burada din temalı bir ambivalan mücadelede bir araya geldi. Bu mücadeleden çıkan şeyler, elfaz-ı küfür düşünceleri, ona musallat olan *Tanrı – Pislik, Tanrı – Domuz* diye düşünme zorlantısı bu yüzden (bu düşüncelerin anal erotizm bağlamında yapılacak analizinin de bize göstereceği üzere) tam anlamıyla bir uzlaşının da sonuçlarıydı.

Daha az tipik olan başka birkaç obsesyon semptomu bizi aynı kesinlikle babaya götürüyor, ama bir yandan da obsesyon nevrozunun erken çocukluk dönemi rastlantılarıyla bağlantısını tanımamızı sağlıyor.

Tanrıya küfür sonrası kefaret kabîlinden dinsel seremonilerine, belli koşullar altında tören havasında nefes alıp verme prensibi de dâhildi. İstavroz çıkarırken her seferinde derin nefes almak veya güçlü bir şekilde nefes vermek zorunda hissediyordu. Onun dilinde nefes, ruh demekti. Yani Kutsal Ruhun işleviydi bu. Kutsal Ruhu soluması ve bir yerlerden işittiği veya okuyarak[4] haberdar olduğu kötü ruhları dışarı üflemesi gerekiyordu. Sonradan çokça tövbe etmesini gerektiren elfaz-ı küfür düşüncelerini bu kötü ruhlarla ilgili olarak da aklından geçiriyordu. Dilenci, topal veya çirkin, yaşlı gibi acınacak durumda olan insanları gördüğünde nefes vermek zorunda hissediyordu ama bu zorlantıyı kötü ruhlarla ilişkilendirmeye yanaşmıyordu. Kendince sebep olarak ileri sürdüğü şey, sırf onlar gibi olmamak için bunları yaptığıydı.

Analiz daha sonra bir rüyanın akabinde, acınacak durumdaki insanlara bakınca nefes vermenin altı yaşından sonra başladığını ve babayla bağlantılı olduğunu gün yüzüne çıkardı. Çocuk babasını aylarca görmemişti ve bir gün annesi çocuklara, hep birlikte şehre gideceklerini ve orada onlara çok sevinecekleri bir şey göstereceğini söylemişti. Kadın daha sonra çocukları nihayet babalarını görebildikleri sanatoryu-

4 Bu semptom, ileride de göreceğimiz gibi, kendisi altı yaşındayken, okumayı bildiği zaman gelişti.

ma götürmüştü. Babanın feci görünümü oğulu çok üzmüştü. Yani baba, korku nöbetlerinde görülen veya alay etme amaçlı karikatürü çizilen umacıların timsali olduğu gibi, çocuğun karşılaştığında nefes vermek zorunda hissettiği bütün o topalların, dilencilerin ve zavallıların da timsaliydi[5]. Bu acıma tutumunun, etkisi obsesyon nevrozunun geç safhasında ortaya çıkan ilksel sahneye ait belirli bir ayrıntıya uzandığını da başka bir yerde göreceğiz. Bu tür insanları gördüğünde onu nefes vermeye sevk eden 'onlar gibi olmama' muradı, demek ki babayla eski özdeşleşmenin tersine çevrilmiş haliydi. Bununla birlikte babayı pozitif anlamda da kopyaladı, zira derin nefes alıp verme cinsel ilişki sırasında babasından geldiğini işittiği sesin taklidiydi.[6] Kutsal ruh, ortaya çıkışını erkeğin bu kösnül uyarılmışlık emaresine borçluydu. O nefes alıp verme bastırma sonucu kötü ruha dönüştü. Kötü ruhun başka bir jeneolojisi de var ki o da ilksel sahnenin gerçekleştiği sıralarda mustarip olduğu sıtma.

Bu kötü ruhların reddi [*Ablehnung*], kendini başka tepkilerle de ifade eden bariz çileci karakteriyle örtüşmekteydi. İsa'nın bir defasında kötü ruhları domuzların içine sürgün ettiğini, bunun üzerine domuzların uçuruma düştüğünü duyduğunda, ablasının onun hatırlayamayacağı ilk çocukluk yıllarında, limana nazır kayalık yoldan kumsala yuvarlanışı gelmişti aklına: Ona göre ablası da o tür kötü bir ruh ve domuzdu. Buradan *Tanrı-Domuz*'a giden yol kestirmeydi. Babası da tıpkı ablası gibi şehvetinin esiri olduğunu göstermişti. İlk insanın hikâyesini öğrendiğinde kendi kaderiyle Âdem'inki arasındaki benzerlikle çarpılmıştı. Nanya'yla konuşmasında Âdem'in bir kadın yüzünden felakete uğradığına riyakârca şaşırır gibi yapmış, hiç evlenmeyeceğine dair ona söz vermişti. Ablası tarafından ayartılma yüzünden kadınlara düşmanlık bu döneme damgasını vurmuştu. Bu

5 [*Urbild*: İlksel imge, görüntü ya da resim.]

6 İlksel sahnenin gerçekten yaşandığını kabul etmemiz koşuluyla!

düşmanlık onu daha sonraki aşk yaşamında da yeterince rahatsız etti. Onun gözünde ablası ayartmanın ve günahın ete kemiğe bürünmüş haliydi. Günah çıkardığında kendini temiz, günahtan uzak hissediyordu. Ama sonra ablasının onu bir kere daha günaha sürüklemek için pusuda beklediği zehabına kapılıyor ve ne olduğunu anlamadan, kendini yine günahkâr hissedeceği bir kavga ortamı için ablayı provoke ederken buluyordu. Ayartılma olgusunu sürekli yeniden üretmek zorunda hissediyordu. Bu arada, canını ne kadar sıksalar da elfaz-ı küfür içeren düşüncelerini günah çıkarırken asla ifşa etmiyordu.

Farkına varmadan, sonraki yıllara ait obsesyon nevrozu semptomatiği konusuna girdik. Bu vesileyle, arada olup biten onca şeye aldırmadan obsesyonun nasıl sonlandığıyla ilgili bilgi vermek istiyoruz. Kesintisiz devam etmesi bir yana, bu obsesyonun kimi zaman, (henüz bizim için netlik kazanmış olmasa da) örneğin özdeşim kurabildiği, kendisiyle aynı caddede oturan bir oğlan öldüğünde şiddetlendiğini biliyoruz. On yaşındayken hızla etkisi altına gireceği yeni bir Alman eğitmeni oldu. Bu yeni baba ikamesi eğitmenle yaptığı öğretici konuşmalar sırasında, eğitmenin dindarlığa hiç değer vermediğini ve dine hiç inanmadığını anladıktan sonra ondaki katı dindarlığın bir daha canlanmamak üzere sönüp gitmiş olmasından öğreneceğimiz çok şey var. Daha geçimli bu yeni baba gerçeğinin yerini alınca, babaya bağımlılığıyla birlikte dindarlığı da kaybolup gitti. Ancak bu olay obsesyon nevrozunda son bir alevlenme olmaksızın gerçekleşmedi; caddede üç öbek dışkıyı (özellikle de bir arada) her gördüğünde kutsal üçlemeyi düşünme obsesyonuna dair kuvvetli anıları vardı. Değersizleşene son bir kez sıkıca tutunma girişiminde bulunmadan asla yeni bir uyartıya [*Anregung*] teslim olamıyordu. Öğretmeni küçük hayvanlara acımasız davranmamasını ona öğütlediğinde bir kez daha tırtılları şöyle esaslıca parçalamadan cürmüne bir son vermemişti.

Psikanalitik tedavide de geçici "karşıt tepki" geliştirerek bu tutumunu sürdürdü. Her köklü çözümden sonra, çözüme kavuşturulan semptomu bir süreliğine kötü yönde şiddetlendirerek ulaşılan neticeyi olumsuzlamaya çalışıyordu. Çocukların genelde yasaklara karşı benzer bir tutum sergilediği bilinir. Örneğin gürültü yaptıkları için azarlandıklarında, ihtardan hemen sonra aynı davranışı yineler, ancak bundan sonra dururlar. Böylece kendi iradeleriyle davrandıkları, yasağa direndikleri izlenimi verirler.

Alman eğitmenin etkisiyle sadizmini yüceltmenin yeni ve daha iyi bir yolunu buldu ve yaklaşan erinliğe de uygun olan bu yol eski mazoşizmine baskın çıktı. Üniforma, silahlar ve atlar gibi askerî konulara hayranlık duymaya başladı, süregiden gündüz düşlerini bunlarla besledi. Böylece, pasif tutumundan bir erkeğin etkisiyle kurtulmuştu ve her şey ilk başta gayet normal gidiyordu. Bir süre sonra vedalaşacağı öğretmenine bağlılığının gecikmeli bir etkisi de daha sonraki yaşamında Alman öğelerini[7] (doktorlar, klinikler, kadınlar) babayı temsilen yerel öğelere tercih etmesi oldu. Bu durum tedavi sırasında aktarıma da büyük yarar sağladı.

Eğitmeni sayesinde özgürlüğe kavuşmasından önceki döneme ait, ama tedavi sırasında ortaya çıkana dek hatırlayamadığı, şimdi değineceğim bir rüya daha var. Rüyasında ata binmiş giderken devasa bir turtul tarafından kovalandığını görmüş. Bu rüyada eğitmenin gelişinden önce gördüğü ve bizim uzun süre önce yorumladığımız bir rüyayı anıştıran bir şey de tespit etti. Daha önceki bu rüyada şeytanı siyah giysiler içinde, hem de kurdun ve aslanın vaktiyle onu çok korkutmuş dik duruşu içinde görmüş. Bu şeytan parmağıyla devasa bir salyangozu işaret ediyormuş. Hemen akabinde bu şeytanın tanıdık bir edebî eserdeki ecinni[8] olduğunu, rüyanın ecinniyle bir genç kızın aşkını betimleyen meşhur bir tablo-

7 [Pankeyef'in Rus asıllı olduğunu unutmayalım –ç.n.]

8 [Lermontov'un Ecinni'si (1838).]

nun revizyonundan ibaret olduğunu anlamış. Salyangoz, kadının yerini tutan harika bir dişil semboldü. Ecinninin işaret diliyle yol göstermesi sayesinde rüyaya kısa sürede anlam verebildik: Cinsel ilişki muamması hakkında onda hâlâ eksik olan son öğretici bilgileri tıpkı vaktiyle ilksel sahnede kısmen babasının verdiği gibi verecek birine özlem duymuştu.

Dişil sembolün eril sembol tarafından ikame edildiği daha sonraki bir başka rüyayla ilişkili olarak, rüyadan kısa süre önce yaşadığı belli bir olayı anımsamıştı. İlk malikânede olduğu bir gün yanı başında oğlu bulunduğu halde uyumakta olan bir çiftçinin yakınından atla geçmiş. O sırada oğlu babasını uyandırmış ve ona bir şeyler söylemiş, bunun üzerine baba atın üstünde giden çocuğa sövmeye başlamış, atıyla hızla uzaklaşana kadar onu kovalamış. Rüyaya ilişkin ikinci bir anı da şu: Aynı malikânede ağaçlar varmış, üzerlerini saran tırtıllardan ötürü bembeyaz görünüyorlarmış. Oğulun, babayla yatmak gibi bir fantezinin gerçekleşmesinden kaçtığını, ceviz ağacındaki beyaz kurtlarla ilgili kaygı rüyasını ima eder şekilde beyaz ağaçları işin içine kattığını görüyoruz. Yani bu doğrudan, erkeğe yönelik dişil tutumundan duyduğu korkunun patlak vermesiydi; bu korkudan kendini önce dinsel yüceltmelerle korumuş ve kısa süre sonra ise askerleri yüceltmeyle daha etkin biçimde korunmuştu.

Öte yandan, obsesyon semptomlarının ortadan kalkmasından sonra obsesyon nevrozunun daimî etkilerinden geriye bir şey kalmadığını sanmak büyük yanılgı olur. Bu süreç eleştirel araştırma biçimindeki isyan karşısında katı dindarlığın zaferiyle sonuçlandı ve eşcinsel tutumun bastırılması bu sürecin önkoşuluydu. Her iki etmen de kalıcı dezavantajlara neden oldu. Bu ilk büyük yenilginin ardından zihinsel faaliyetlerinde ciddi bir aksama meydana geldi. Öğrenme azmi durdu, vaktiyle, henüz beş gibi küçük bir yaşta dinin öğretilerini eleştirel biçimde darmaduman eden o keskin zekâsının esamisi okunmaz oldu. Güçlü eşcinselliğin sözkonusu kay-

gı rüyası sırasında gerçekleşen bastırılması, bu çok önemli uyarımı bilinçdışı için sakladı, böylece onu, hedefine karşı başlangıçtaki tutumunda sabitledi ve bu gibi durumlarda maruz kalabildiği bütün yüceltmelerden muaf tuttu. Hasta bu yüzden yaşama içerik katan toplumsal ilgilerin tümünden yoksundu. Eşcinselliğin bu prangasından analitik tedaviyle kurtulduktan sonradır ki durumunda iyileşme görüldü. Eşcinsel libidonun, serbest kalan her parçası için (hekimin doğrudan teşviki olmadan) yaşamda bir uygulama alanı ve insanlığın ortak menfaatlerine bir katılım aradığını görmek son derece ilginçti.

VII

Anal Erotizm ve Kastrasyon Kompleksi

Bu çocuk nevrozu öyküsünü, olgunluk yıllarında ortaya çıkmış bir hastalığın analizi sırasında, bir tür yan ürün olarak elde ettiğimi okurun hatırlamasını rica ederim. Yani bu vaka öyküsünü, bir sentez sırasında genelde elde bulunanlardan daha küçük parçalardan oluşturmam gerekti. Normalde zor olmayan bu analiz işi, çok boyutlu bir figürü, betimlemenin çift boyutluluğuna sığdırmak sözkonusu olduğunda doğal bir kısıtla karşılaşır. Bu yüzden okurun önüne tek tek uzuvları koyup ondan canlı bir vücut oluşturmasını beklemekle yetinmeliyim. Anlattığım obsesyon nevrozu, tekrar tekrar vurguladığım gibi, anal-sadist bir yapı zemininde gelişti. Ancak şimdiye dek yalnızca temel bir etmeninden, sadizm ve onun dönüşümünden söz ettik. Anal erotizmle ilgili her şeyi topluca burada ele almak üzere kasten bir yana bıraktım.

Cinsel yaşamın ve daha genel olarak ruhsal faaliyetlerin yapılanmasında anal erotizm diye özetlenebilecek çok yönlü dürtüsel uyarımların hiç de abartılı olmayan olağandışı bir önem arz ettikleri konusunda analistler uzun zamandır hemfikirdir. Aynı şekilde, bu kaynağa dayanan biçim değiştirmiş erotizmin en önemli dışavurumlarından birinin parayla, yani başlangıçta anal bölgenin ürünü olan dışkıya gösterilen ruhsal ilgiyi zaman içinde kendine çeken değerli nesneyle ilişkili olduğu konusunda da hemfikirler. Ussal değil de libidinal

karakterde olduğu sürece paraya olan ilgiyi dışkılama hazzıyla açıklamaya ve normal insanlardan parayla ilişkilerini libidinal etkilerden bağımsız sürdürmelerini, gerçekliği göz önünde bulundurarak düzenlemelerini talep etmeye alışkınız.

Sonraki hastalığı sırasında hastamızın parayla ilişkisi ciddi ölçüde bozulmuştu; maddi bağımlılığı ve geçimini sağlayamamasında bunun azımsanmayacak bir rolü vardı. Babasından ve amcasından kalan mirasla çok zengin olmuştu. Zengin sayılmaya alenen çok değer veriyor, bu konuda küçümsendiğinde fazlasıyla incinebiliyordu. Gelgelelim, ne kadar parası olduğunu, ne kadarını harcadığını, geriye ne kadar kaldığını kendisi de bilmiyordu. Ona cimri mi savurgan mı demek gerektiğini söylemek zordu. Kâh öyle kâh böyle davranıyordu, ama asla tutarlı bir niyeti olduğunu düşündürecek tarzda değil. Aşağıda aktaracağım kimi çarpıcı hareketlerine bakılırsa onu zenginliği kişiliğinin en büyük meziyeti sayan, para sözkonusu olduğunda duyguları hiç dikkate almayan ve parasıyla caka satan dikbaşlı biri sanmak mümkün. Ama başkalarını zenginliklerine göre değerlendirmiyor, tam tersine birçok durumda mütevazı, yardıma hazır ve merhametli bir tutum sergiliyordu. Yani para, onun bilinçli tasarrufundan azadeydi, ona başka bir anlam ifade ediyordu.

Ömrünün son yıllarında kendisinin en iyi dostu haline gelmiş ablasını kaybetmesi üzerine "artık ebeveynden kalacak mirası paylaşmam gerekmeyecek" düşüncesiyle kendini teselli etmesini düşündürücü bulduğuma daha önce değinmiştim (s. 19). Daha da çarpıcısı belki de, itiraf ettiği bu duygusal kabalığa dair herhangi bir kavrayışı yokmuş gibi bunları sükûnetle anlatmasıydı. Gerçi analiz, ablasıyla ilgili acının yalnızca yer değiştirdiğini göstererek onu bir ölçüde rehabilite etti, ancak bu zenginleşmede ablasının ikamesini bulmak istemesiyle mesele iyiden iyiye anlaşılmaz bir hal aldı.

Başka bir olayda takındığı tavır onun için bile gizemliydi. Babasının ölümünden sonra kendisine kalan servet annesiy-

le arasında taksim edilmişti. Parayı anne idare etmiş ve çocuğun para taleplerini, hastanın da itiraf ettiği üzere, eksiksiz bir cömertlikle karşılamıştı. Buna rağmen para işleriyle ilgili aralarında geçen her konuşma, annesinin onu sevmediği, parayı ondan esirgediği ve hatta belki de paranın hepsine sahip olmak için onun ölümünü istediği gibi ağır ithamlarıyla son buluyordu. Sonrasında annesi ağlayarak asla bencillik etmediğine yeminler ediyor, bunun üzerine çocuk utanmaya başlıyor ve aklından böyle şeyler geçirmediği konusunda annesini temin ediyordu. Ama aynı sahnenin ilk fırsatta tekrarlanacağından da emindi.

Analizden çok önce de dışkının onun için para anlamına geldiği, birçok rastlantısal olaydan çıkarılabilir; bunlardan ikisini nakletmek isterim. Bağırsakların henüz hastalığında rol oynamadığı bir dönemde, büyükşehirde yaşayan yoksul bir kuzenini ziyarete gitmiş. Oradan ayrıldıktan sonra, neden akrabama parasal destekte bulunmadım, diye kendini kınayıp durmuş ve hemen akabinde "belki de hayatının en şiddetli sıkışmasını" yaşamış. İki yıl sonra bu kuzenine gerçekten de aylık bağlamış. Diğer olay: On sekizinde, lise bitirme sınavına hazırlandığı sıra, okuldan bir arkadaşını ziyaret etmiş ve sınavı geçememekle[1] ilgili müşterek kaygılarının etkisiyle kendilerine makul görünen bir anlaşmaya varmışlar.[2] Hademeye rüşvet vermeye karar vermişler; tedarik etmek gereken meblağın büyük kısmı da elbette onun cebinden çıkacakmış. Eve dönüş yolunda, daha fazlasını bile seve seve veririm, yeter ki geçebileyim, yeter ki kazara sınavda bir şey olmasın, diye düşünmüş, derken evinin kapısına bile varamadan başına bir başka kaza [*Malheur*] gelmiş.[3]

1 [Freud'un kullandığı fiil *durchfallen*. *Durchfall* ise hem başarısızlık hem de ishal anlamına gelir –ç.n.]

2 Hasta Almancadaki malum *Durchfall* sözcüğünün kendi anadilinde bağırsak rahatsızlığını nitelemediğini bildirdi.

3 Bu deyim hastanın anadilinde Almancadakiyle aynı anlamda.

Daha sonraki hastalığı sırasında çeşitli vesilelerle inişli çıkışlı seyretse de çok inatçı bir bağırsak işlev bozukluğundan mustarip olduğunu öğrenmek artık okuyucuyu şaşırtmayacaktır. Bana ilk tedaviye geldiğinde lavmana alışkın durumdaydı ve lavman refakatçisi tarafından uygulanıyordu. Bu şekilde ani bir uyarım araya girmeden aylar geçse de kendiliğinden bir boşaltım gerçekleşmiyordu; işlem sonrasında ise bağırsak faaliyetleri birkaç günlüğüne düzene giriyordu. Temel şikâyeti dünyayı bir perdeyle örtülü gibi hissetmesi veya dünyayla arasında bir perde olmasıydı. Bu perde yalnızca lavman sırasında bağırsaktakiler bağırsakları terk ettiği an kalkıyor, bunun üzerine kendini yine sağlıklı ve normal hissediyordu.[4]

Hastayı bağırsak durumunu değerlendirmesi için yönlendirdiğim meslektaşım, rahatsızlığı işlevsel, hatta ruhsal nedenli olarak açıklayacak ve ilaçla müdahaleden kaçınacak kadar izan sahibiydi. Bu arada ne bu ne de önerilen diyet bir işe yaradı. Analitik tedavinin uygulandığı yıllarda (sözkonusu ani dış etkiler olmadan) kendiliğinden bir bağırsak boşaltımı gerçekleşmedi. Hasta, her yoğun tedavi girişiminin inatçı organın durumunu daha da kötüleştireceğine ikna olmuştu ve haftada bir ya da iki kez lavman veya müshil yardımıyla bağırsaklarının zoraki boşaltılmasını yeterli görüyordu.

Bağırsak rahatsızlığını tartışarak, hastanın daha sonraki hastalığına, çocukluk nevrozuyla ilgili bu çalışmada planladığımdan daha geniş yer ayırmış oldum. Bunda iki etmen belirleyici oldu: Birincisi, bağırsak semptomlarının çocukluk nevrozundan sonraki nevroza geçişte çok değişmemiş olması; ikincisi, bağırsak semptomlarının tedaviyi sonlandırmada en büyük rolü üstlenmesiydi.

Obsesyon nevrozunu analiz eden bir hekim için kuşkunun ne büyük önem taşıdığı bilinir. Hastanın en güçlü silahı, direncinin ayrıcalıklı aracı kuşkudur. Hastamız da seneler-

4 İster başkasına yaptırsın ister kendi kendine yapsın, lavmanın etkisi aynı.

ce saygılı bir kayıtsızlık zırhına bürünerek tedavi çabalarını bu kuşku sayesinde savuşturabilmişti. Durumunda hiçbir değişiklik olmuyordu ve onu ikna etmenin bir yolu bulunamıyordu. Sonunda kendi amaçlarım açısından bağırsak sorununun anlamını kavradım; tüm obsesyon nevrozlarının temelinde daima bulunan histeri parçasını temsil ediyordu. Bağırsak faaliyetlerini tamamen iyileştireceğime dair hastaya söz verdim, güvensizliğini bu taahhütle açıkça dile getirmiş oldum ve ardından, çalışmamız sırasında bağırsakları histeriye tutulmuş bir organ gibi "konuşmaya katılmaya" başladığında ve onca zaman aksamış normal işlevine birkaç hafta içinde yeniden kavuştuğunda kuşkusunun dağıldığını görmenin memnuniyetini yaşadım.

Şimdi de hastanın çocukluğuna, dışkının onun için para anlamına gelmesinin mümkün olamayacağı bir döneme geri gideyim.

En sık rastlanan ve çocuklar için en olağanı olan kabızlık başta olmak üzere bağırsak sorunları onda çok erken bir dönemde ortaya çıktı. Ancak çok erken dönemdeki bu olaylar için patolojik bir açıklama getirmeyi reddederek ve onlarda sadece, bağırsak boşaltma işlevine bağlı bir hazzı yaşarken rahatsız edilmeme veya engellenmek istememe niyetine bir kanıt görerek kuşkusuz doğru bir iş yapmış oluruz. Bazı toplumsal sınıflarca doğal karşılanan anal konularda şakalaşma veya teşhir gibi kabalıklardan büyük keyif alması sonraki hastalığı başladıktan epey sonra da devam etti.

İngiliz mürebbiyenin çalıştığı dönemde Nanya ile birlikte, nefret ettikleri bu şahısla aynı yatak odasını defalarca paylaşmak durumunda kaldılar. Nanya çocuğun, normalde artık yapmadığı halde bu gecelerde yatağını ıslattığını anlayıp duruma işaret etmişti. Çocuk bundan hiç utanmıyordu. Bu durum mürebbiyeye meydan okumanın bir dışavurumuydu.

Bir yıl sonra, kaygı döneminde (dört buçuk yaşındayken), gündüzleri altını pisletir oldu. Fena halde utanıyor, altı

temizlenirken 'böyle yaşayamam artık' diye feryat ediyordu. Demek ki o arada bir şeyler değişmişti ve yakınışına eğilerek değişen şeyin izine ulaşabildik. Artık böyle yaşayamayacağına dair sözlerinin birine öykünerek söylendiği ortaya çıktı. Bir ara[5] annesi, kendisini ziyaret etmiş olan hekimi tren durağına uğurlarken çocuğu da yanına almış. Kadın bu uğurlama sırasında elinden tuttuğu çocuğun belleğinde yer edeceğini ummadan, ağrılarından ve kanamalarından yakınmış ve ağzından aynı sözler çıkmış: 'Böyle yaşayamam artık.' Dolayısıyla, sonraki hastalığı sırasında sayısız kez yineleyeceği bu yakınma anneyle özdeşleşme anlamına gelmekteydi.

İki talihsiz olay arasındaki zaman ve içerik bakımından eksik olan halka kısa süre sonra hatırına geldi. Bir ara, kaygı döneminin başlarında, endişeli anne, çocukları malikânenin yakınlarında baş gösteren dizanteriden korumak maksadıyla etraftakileri teyakkuza geçirmiş. Çocuk da hastalığın ne olabileceğine dair malumat edinmiş ve dizanterili kişilerin dışkısında kan görüldüğünü duyduğunda çok korkmuş, kendi dışkısının kanlı olduğunu iddia etmiş. Dizanteriden öleceğinden korkmuş, ancak yaptırdığı muayene sonucu yanıldığına ve korkmasına gerek olmadığına ikna olmuş. Hekimle konuşmaları sırasında kanamaları olduğunu duyduğu annesiyle özdeşleşmenin kendini bu kaygıyla dayattığını anlıyoruz. Bir sonraki özdeşleşme denemesinde (dört buçuk yaşında) kanama konusundan vazgeçti. Nasıl hissettiğini bilmiyordu artık, utandığı zehabına kapılmıştı, ama yakınmasında yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek şekilde kendini ele veren ölüm korkusunun onu sarstığından haberi yoktu.

O dönemde rahim bölgesi şikâyetleri olan anne gerek kendisi gerek çocukları için hep kaygı duyan biriymiş. Çocuktaki kaygının da, kendine özgü saiklerinin yanı sıra, an-

5 Bu olayın zamanı tam olarak belirlenemedi, ama her halükârda dört yaşındayken ve kaygı rüyasından önce, muhtemelen de ebeveynin seyahatinden öncedir.

neyle özdeşleşmeyle desteklenmiş olması büsbütün ihtimal dâhilindedir.

Peki anneyle özdeşleşme ne anlama geliyordu?

Üç buçuk yaşında enkontinansını[6] fütursuzca kullanması ile dört buçuk yaşında aynı nedenden ötürü dehşete düşmesi arasında, bir buçuk yaşında yaşadığı sahneyi sonradan anlamasını sağlayan[7] ve kadınların cinsel ilişkideki rolüne dair aydınlanmayı beraberinde getiren rüya yer almaktadır. Bu rüyayla birlikte kaygı dönemi başlamıştı. Dışkılamaya karşı tutumundaki değişimi de bu köklü dönüşümle ilişkilendirmek zor değil. Dizanteri ona göre apaçık, annesinden artık yaşayamam diye yakındığını işittiği hastalığın adıydı; öyleyse annesi rahim bölgesinden değil, bağırsaklarından rahatsızdı. İlksel sahnenin etkisiyle de babasının annesine yaptığı şey yüzünden annesinin hastalandığı sonucunu çıkardı[8] ve dışkısında kan bulma, yani tıpkı annesi gibi hasta olma korkusu, o cinsel sahnedeki pozisyonu nedeniyle anneyle özdeşleşmenin reddedilişiydi ve onu rüyadan uyandıran da yine bu aynı reddedişti. Ancak korku aynı zamanda, ilksel sahneyi daha sonraki işleyişinde kendini annenin yerine koyduğunun, yani annenin babayla ilişkisine haset ettiğinin kanıtıydı. Erkeğe karşı pasif eşcinsel tutumun kadınla özdeşleşme üzerinden kendini ifade edebildiği organ, anal bölgeydi. Bu bölgenin işlevlerindeki bozukluklar artık dişil hassas heyecanlar anlamı kazanmıştı ve bu anlam sonraki hastalığı boyunca da korundu.

Tam bu noktada, tartışıldığı takdirde, çetrefil görünen durumu aydınlatmaya çok katkı sağlayacak bir itiraza kulak vermeliyiz. Bilindiği üzere daha önce, çocuğun rüya süreci sırasında kadınların kastre edilmiş olduklarını, kadınların eril organ yerine cinsel ilişkiye yarayan bir yaraları olduğunu anladığını, kastrasyonun onun açısından kadın olmanın

6 [İdrarın veya dışkının tutulamaması –ç.n.]

7 Bkz. s. 43.

8 Muhtemelen de bu konuda yanılmıyor.

koşulu olduğunu ve bu kaybetme tehdidi yüzünden erkeğe yönelik dişil tutumu bastırdığını, eşcinsel şevk ve coşkudan korku içinde uyandığını varsaymak durumundaydık. Cinsel ilişkiyi böyle anlayıp vajinayı bu şekilde tanıması ile kadınla özdeşleşme için bağırsakların seçilmesi nasıl bağdaşabilir? Bağırsak semptomları muhtemelen daha eski ve kastrasyon korkusuyla büsbütün çelişen, rektumun cinsel ilişki yeri olduğunu savunan görüşe dayanmıyor mu?

Elbette böyle bir çelişki var ve iki görüş hiç de birbiriyle bağdaşmaz. Asıl mesele bu ikisinin birbiriyle bağdaşmasına gerek olup olmadığıdır. Garibimize gitmesi, bilinçdışı ruhsal süreçleri bilinçli süreçler gibi ele almamızdan ve iki psişik dizge arasındaki derin farklılıkları unutmamızdan kaynaklanıyor.

Noel'de alacağı hediyelerin gergin bekleyişi içinde gördüğü rüya, vaktiyle ebeveyninde gözlemlediği (veya sonradan inşa ettiği) cinsel ilişki imgesini onda canlandırdığında, hiç kuşkusuz cinsel ilişkiye dair, eril organı içine alan beden bölgesinin rektum olduğu şeklindeki eski görüş gelmiştir aklına. Hem, sahneyi izlediği sırada, yani bir buçuk yaşındayken başka ne sanabilirdi ki?[9] Ama şimdi dört yaşındayken, aynı olay yeniden meydana geldi. O zamandan bu yana yaşadıkları, kastrasyona dair sezdiği ipuçları yeniden uyandı ve *kloaka teorisine*[10] gölge düşürerek onu cinsiyet farkına ve kadının cinsel rolüne dair bilgiyle yüz yüze getirdi. Cinsel veya başka konularda beklentilerine uymayan bir aydınlanmaya maruz kalan çocuklar genelde nasıl davranıyorlarsa o da öyle davrandı. Yeni olanı (bizim vaka özelinde kastrasyon korkusu nedeniyle) elinin tersiyle itti ve eskisine sarıldı. Daha sonra Tanrı'ya karşı babadan yana taraf tutmasıyla aynı tarzda ve oradakine benzer saiklerle, vajinaya karşı rektumda karar kıldı. Yeni aydınlanma reddedildi, eski teoriye

9 Veya köpeklerin cinsel ilişkisini anlamadığı sürece.

10 [Kloaka teorisi: Doğumu dışkılama üzerinden anlayan çocuksu düşüncelere gönderme yapar. Freud'un *Cinsellik Üzerine Üç Deneme* adlı eserine bakılabilir.]

bağlı kalındı. Eski teori, daha sonra bağırsak hastalığından ölmekten korkma biçiminde tezahür edecek kadınla özdeşleşme için ve Mesih'in de bir makatının olup olmadığını düşünme benzeri ilk dinsel suçluluk hisleri [*Skrupel*] için gerekli malzemeyi sağlamış olmalı. Yeni anlayış etkisiz kaldığından değil, tam tersine, bütün rüya sürecini gelecekteki bilinçli bir işlemeyi dışlayacak şekilde bastırmada muhafaza eden saik haline gelerek fevkalade güçlü bir etki oluşturdu. Ancak etkisi bununla sınırlı kaldı, cinsel meseledeki seçime hiçbir etkide bulunmadı. O andan itibaren kastrasyonun bağırsak sorunları dolayımıyla anneyle özdeşleşmeye paralel biçimde varlığını sürdürebilmiş oluşu elbette bir çelişkiydi, ama nihayetinde mantıksal bir çelişkiydi ve pek bir şey ifade etmiyordu. Tüm bu süreç aslında, bilinçdışının nasıl çalıştığının bir örneği sadece. Bastırma, reddetmekten farklı bir şeydir.

Kurt fobisinin ortaya çıkışını araştırırken yeni kavrayışın cinsel edim üzerindeki etkisini takip etmiştik; şimdi ise bağırsak faaliyetlerindeki bozuklukları incelerken eski kloaka teorisinin zemini üzerinde bulunuyoruz. Bu iki bakış açısı bir bastırma katmanıyla birbirinden ayrılıyor. Bastırma edimiyle reddedilen erkeğe karşı dişil tutum, bağırsak semptomatiğine âdeta geri çekiliyor ve kendini çocukluk yıllarında sık görülen ishaller, kabızlıklar ve bağırsak ağrıları şeklinde dışa vuruyor. Doğru cinsel bilgi temelinde inşa edilen daha sonraki cinsel fanteziler kendilerini artık sadece regresif tarzda bağırsak bozukluğu olarak dışa vurabiliyorlar. Ancak dışkının ilk çocukluk günlerinden beri geçirdiği anlam dönüşümü üzerindeki perdeyi kaldırmadıkça bunları anlayamayız.[11]

Daha önce bir yerde, ilksel sahnenin içeriğinin bir kısmını açıklamaktan geri durduğumu hissettirmiştim; o içeriği şimdi buraya ekleyebilirim. Çocuk nihayet ağlamasına gerekçe sunabilmiş bir bağırsak boşaltımıyla ebeveynin cinsel

11 Krş. "Dürtü Dönüşümleri Üzerine" ["Über Triebumsetzungen, insbesondere der Analerotik", 1917, *GW.*,10, s. 402; *SE.*, 14 s. 219; *OCFP*, XV].

ilişkisini bölmüştü. Aynı sahnenin daha önce tartışmaya açtığım geri kalan içeriğiyle ilgili her şey bu ek bilginin eleştirisi için de geçerli olacaktır. Hasta benim inşa ettiğim bu son sahneyi kabul etti ve bunu "geçici semptom oluşumuyla" da teyit eder gibiydi. Önerdiğim bir diğer ilave, yani bu bölünmeden rahatsız olan babanın, hıncını çocuğa söverek çıkardığı ilavesini ise bir tarafa bırakmak zorunda kaldık. Analiz malzemesi bu önerime herhangi bir tepki vermiyordu.

Demin ilave ettiğim ayrıntı tabii ki sahnenin diğer içerikleriyle aynı kefeye konulmamalı. Bu ayrıntıda sözkonusu olan, sonraki pek çok belirtide tekrar ortaya çıkmasını bekleyebileceğimiz dışarıdan bir izlenim değil, çocuğa ait bir tepkidir. Bu olay gerçekleşmemiş veya sahnenin akışına sonradan ilave edilmiş bile olsa hikâyenin bütününde herhangi bir değişiklik olmazdı. Olayı nasıl anlamamız gerektiği konusunda ise şüpheye yer yoktur. En geniş anlamda anal bölgede bir uyarılmaya işaret eder. Bu türden diğer vakaların birinde cinsel ilişkiyi bu şekilde gözlemlemek mesane boşaltımıyla sonlanmıştı. Erişkin bir erkek aynı koşullar altında ereksiyon hissederdi. Bizim çocukcağızın cinsel uyarılmışlığın belirtisi olarak bağırsaklarını boşaltmış olması ona has cinsel yapının karakteri olarak görülmelidir. Anında pasif tutum alıyor, sonraları erkekten çok kadınla özdeşleşme eğilimi gösteriyor.

Burada çocuğun yaptığı, bağırsak içeriğini her çocuk gibi ilk ve en asli anlamıyla kullanmaktır. Dışkı bir *hediye*, çocuğun sevgi dolu ilk sunusu, bedeninden, hem de sadece sevdiği kişi uğruna feragat ettiği ilk parçasıdır.[12] Dışkının

12 Bebeklerin yalnızca tanıdıkları ve sevdikleri kişileri kendi dışkılarıyla pislettiklerini teyit etmenin zor olmadığını düşünüyorum; yabancıları ise bu onura layık görmezler. Dışkının bağırsak mukozasının otoerotik uyarımına yönelik ilk kullanımına *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de değinmiştim: Bir sonraki adım olarak buna, çocuğun itaatkâr ve uyumlu davrandığı bir nesneyi tercih etmesinin dışkılama açısından belirleyici hale gelmesi eklenir. Daha sonra, biraz daha büyüdüğünde, çişini yaparken veya lazımlığa oturtulmak için çocuğun ancak ayrıcalıklı kişilere izin vermesiyle bu ilişki devam ettirilir, ama bu son durumda, tatmin olmayla ilgili başka niyetler de hesaba katılır.

bizim vakadaki gibi üç buçuk yaşındayken mürebbiyeye karşı isyan ifadesi olarak kullanılması önceki hediye anlamının negatif dönüşümünden ibarettir. Soyguncuların suç mahallinde bıraktıkları *grumus merdae* [dışkı öbekleri] her iki anlamı da haiz görünmektedir: Hor görme ve regresif biçimde ifade edilmiş bir zarar tazmini. Daha üst bir aşamaya her ulaşıldığında bir önceki aşama yine de negatif ve alçaltılmış anlamda kullanım alanı bulabilir. Bastırma, ifadesini karşıtlıkta bulur.[13]

Cinsel gelişimin sonraki bir aşamasında dışkı *çocuk* anlamını üstlenir. Ne de olsa, çocuklar da dışkı gibi makattan gelmiyor mudur? Dışkının hediye anlamında oluşu bu anlam dönüşümünü kolaylaştırır. Çocuk gündelik dilde "hediye" olarak nitelendirilir; kadınların kocalarına "bir çocuk hediye ettiği" dile getirilir sıklıkla, ancak bilinçaltı kullanımda bu ilişkinin diğer tarafı, yani kadının çocuğu erkekten bir hediye olarak "kabul ettiği"[14] de haklı olarak dikkate alınır.

Dışkının *para* anlamı, hediye anlamından kaynaklanmakla birlikte farklı bir yöne sapar.

Hastamızın Noel'de yeterince hediye almadığı için ilk öfke nöbetini geçirdiği erken perde anısı artık derin anlamını ifşa etmiş oldu. Yokluğunu hissettiği şey cinsel tatmindi ve cinsel tatminden anladığı da anal tatmindi. Rüya öncesindeki cinsel araştırma sonuçları buna uygun bir hazırlıktı ve rüya süreci içinde, cinsel edimin güya küçük çocukların kökeni bilmecesini çözdüğünü kavramıştı. Ufak çocukları bu rüyasından önce de sevmezdi. Bir defasında yuvasından düşmüş henüz tüysüz olan küçük bir kuşu, ufak bir insan yavrusu sanmış, dehşetle irkilmişti. Analiz, öfke duyduğu bütün o ufak hayvanların, tırtılların, böceklerin onun için

13 Bilindiği üzere bilinçdışında "Hayır" yoktur, karşıtlar bir araya gelir. Olumsuzlama [*Negation*], bastırma sürecinden sonra devreye girer.

14 ["Yüklendiği" de denebilirdi. Freud'un kullandığı *empfangen* fiilinin *Empfängnis* (hamile kalma) ismiyle yakınlığına benzer bir yakınlığı kadının yüklü olması ve yüklenmek arasında da kurabiliriz –e.n.]

küçük çocuk anlamına geldiklerini kanıtladı.[15] Yaşça büyük kız kardeşiyle ilişkisi, ona yaşça büyük çocukların küçük çocuklarla ilişkilerini düşünme fırsatı tanıyordu. Nanya'nın bir ara, annesinin onu en küçük olduğu için çok sevdiğini söylemesi üzerine, kendisinden sonra küçük bir çocuğun doğmamasını dilemek için makul bir gerekçeye kavuşmuştu. Bir kardeşin doğmasından duyduğu kaygı daha sonra ebeveynin ilişkisini temsil eden rüyanın etkisiyle yeniden canlandı.

O halde bildiğimiz cinsel akıma, diğerleri gibi, rüya sırasında yeniden üretilmiş ilksel sahneden kaynaklanan bir yenisini eklemeliyiz. Kadınla (anneyle) özdeşleşmesinde babaya bir çocuk hediye etmeye hazırdır ve bunu daha önce yapmış ve belki yine yapacak olan anneyi kıskanmaktadır.

Hediyeyle paylaştığı ortak anlam dolayısıyla para artık çocuk anlamına bürünebilir ve bu şekilde dişil (eşcinsel) tatminin ifadesi haline gelebilir. Bu süreç kız kardeşiyle birlikte bir Alman sanatoryumunda kaldıkları dönemde, babasının bir ara kız kardeşine iki büyük banknot verdiğini gördüğünde yürürlüğe girdi. Fantezilerinde babasının, kız kardeşiyle bir şey yaptığından kuşkulanıyordu hep. Bu son olay üzerine ondaki kıskançlık uyandı; baş başa oldukları bir sıra kız kardeşinin üstüne çullanıp pervasız ithamlarda bulunarak o paradan pay talep edince ablası ağlaya ağlaya paranın hepsini yüzüne fırlatmış. Onu sinirlendiren şey salt paradan ibaret değildi, daha ziyade 'çocuk', yani babası tarafından anal yolla cinsel tatmindi. Kız kardeşi (baba henüz hayattayken) öldüğünde kendini bununla teselli edebildi. Ölüm haberini duyduğunda aklından geçirdiği menfur düşüncenin yegâne anlamı aslında "artık ailenin tek çocuğu benim, babam bundan böyle yalnızca beni sevecek" idi. Ama pekâlâ bilince çıkabilmiş bu düşüncenin eşcinsellik arka planı öyle ağır gelmiş olmalı ki, pespaye bir açgözlülük kisvesine bürünmesi, kuşkusuz büyük bir rahatlama sağladığı için, mümkün olabildi.

15 Tıpkı rüyalarda ve fobilerde böceklerin sıklıkla küçük çocukları temsil etmesi gibi.

Babasının ölümünden sonra annesini para konusunda onu dolandırmakla, parayı ondan çok sevmekle itham edişinde de aynısı geçerliydi. Annesinin kendisinden başka bir çocuğu sevmesi veya kendisinden sonra başka bir çocuğu isteme ihtimalini içeren eski kıskançlığı, temelsiz olduğunu kendisinin bile görebildiği suçlamalarda bulunmaya zorluyordu onu.

Dışkının anlamının analiziyle, Tanrı'yı dışkıyla ilişkilendirmek zorunda bırakan obsesif düşüncelerin, onun bu düşüncelerde gördüğü aşağılamadan başka bir anlama geldiği artık netlik kazandı. Aslında bu düşünceler hasmane ve hakaretamiz duygular kadar şefkatli ve fedakâr duyguların da pay sahibi olduğu gerçek bir uzlaşının sonuçlarıydı. "Tanrı-Dışkı" muhtemelen gündelik hayatta kısaltılmamış biçimiyle duymaya alışık olduğumuz bir teklifin kısaltılmış haliydi. "Auf Gott scheißen" [Tanrı'ya sıçma] veya "Gott etwas scheißen [Tanrı için sıçma] aynı zamanda Tanrı'ya bir çocuk hediye etmek veya bir çocuk hediye etmesini sağlamak anlamına gelir. Eski menfi ve aşağılayıcı hediye anlamı ile daha sonra ondan türetilen çocuk anlamı obsesif lafızlarda birbiriyle birleşmiştir. İkincisinde, karşılığında bir kadın olarak sevilmek mümkünse, erkekliğinden feragat etmeye gönüllülük yani dişil kastedilir. Yani tam da paranoid meclis başkanı Schreber'in[16] hezeyan düzeneğinde Tanrı'ya karşı apaçık sözlerle telaffuz edilen o his sözkonusudur.

İleride hastamın semptom çözümünün nihai halini rapor ettiğimde bağırsak rahatsızlığının kendini nasıl eşcinsel akımın hizmetine sunduğu ve babaya yönelik dişil tutumda dışa vurulduğu bir kez daha görülecektir. Dışkının yeni anlamı bizi şimdi kastrasyon kompleksi tartışmasına yöneltecek. Dışkı öbeği erojen bağırsak mukozasını uyarmakla, tıpkı

16 Bkz. 'Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia" [Otobiyografik tarzda betimlenmiş bir paranoya vakası üzerine psikanalitik notlar (1911), *GW.*, VIII, s.239 vd.; *SE.*, 12, s. 3 vd.; *OCFP*, X, s. 256 vd.]

penisin vajina mukozasına karşı hareketi gibi aktif bir organ işlevi görür ve kloaka evresinde penisin âdeta öncülü gibidir. Dışkının başka bir şahıs uğruna (aşkına) verilmesi de bu dönemde kastrasyonun ilk nüvesidir, sevilen birinin gönlünü kazanmak için kendi bedeninin[17] bir parçasından ilk feragat etme olayıdır. Yani penise duyulan aslında narsistik nitelikli sevgi, anal erotizmden gelecek katkıdan mahrum kalmaz. Dışkı, çocuk ve penis böylece bir olur; bilinçdışı bir kavramı, –'sit venia verbo' [tabirimi mazur görürseniz]– bedenden ayrılabilir 'küçük şey' kavramını meydana getirir. Patoloji için önem arz eden ve analiz sayesinde ortaya çıkarılan libido yatırımındaki yer değiştirmeler ve pekişmeler bu bağlantı yolları üzerinden gerçekleşebilir.

Hastamızın kastrasyon sorununa karşı başlangıçtaki tavrı bizce malum artık. Kastrasyonu reddetmiş ve anal yolla ilişki görüşünde karar kılmıştı. Reddetti derken, bastırma işlemi nedeniyle kastrasyon hakkında hiçbir şey bilmek istemediğini kastediyorum öncelikle. Aslında kastrasyonun varlığına ilişkin bir yargıda bulunmuş değildi, ama âdeta öyle bir şey yokmuş gibiydi. Ancak bu tutum çocukluk nevrozu yıllarında bile nihai tutumu olarak devam etmiş olamazdı. Kastrasyonun varlığını onayladığına dair sağlam kanıtları ileride bulabileceğiz. Bu noktada da her zamanki gibi, hem empati göstermede hem de betimlemede bizi olağandışı zorlayan o kendine özgü mizacı uyarınca davranmıştı. Önce direnmiş, sonra boyun eğmiş, ama bir tepki ötekini ortadan kaldırmamıştı. Sonuç olarak biri kastrasyondan tiksinen, diğeri kastrasyonu kabul etmeye ve ikame olarak kendini dişillikle teselli etmeye hazır iki karşıt akım onda yan yana varlığını sürdürür oldu. Kastrasyonun gerçekliği ile ilgili bir yargıda bulunmak sözkonusu değilken bile kastrasyonu bir çırpıda reddetmiş olan en derin ve en eski üçüncü akım da kesinlikle hâlâ etkinleştirilebilir

17 Küçük çocuklar dışkıya tamamen bu şekilde muamele eder.

durumdaydı. Başka bir yerde[18] yine bu hastamın beş yaşındayken gördüğü bir halüsinasyondan bahsetmiştim, burada ona sadece kısa bir yorum ekleyeceğim:

"Beş yaşındayken bahçede dadımın yanında oynuyor, daha önceki rüyamda[19] da bir rol oynayan ceviz ağacının kabuğunu çakımla soyuyordum.[20] Aniden (sağ veya sol?) küçükparmağımı sadece deriyle asılı kalacak şekilde kestiğimi tarifsiz bir dehşet içinde fark ettim. Acı değil ama büyük bir korku hissediyordum. Birkaç adım ötede bulunan dadıma bir şey söylemeye cesaret edemedim, kendimi yakındaki bir banka bıraktım ve parmağa tekrar göz atamaz durumda orada oturmaya devam ettim. Sonunda sakinleştim ve parmağı gözüme yaklaştırdım, bir de ne göreyim, hiç yara bere yok."

Dört buçuk yaşındayken kendisine İsa Mesih'in hikâyesi anlatıldıktan sonra onda obsesif dindarlığa yol açacak o malum yoğun düşünme uğraşına daldığını önceden biliyoruz. O halde halüsinasyonun kastrasyon gerçeğini kabul etmeye karar verdiği bu zaman dilimine tesadüf ettiğini ve belki de bu gelişmeye işaret ettiğini varsaymamızda bir beis yok. Hastanın yaptığı küçük düzeltme de boşuna değil. Şayet Tasso'nun "Özgür Kudüs"ünde[21] kahramanı Tancred'le ilgili anlattığı o tüyler ürpertici deneyimin aynısını halüsinasyon halinde yaşadıysa, o zaman ağacın kadın anlamına geldiği yorumu küçük hastam için de geçerlidir. Yani baba

---

18 'Über fausse reconnaissance ("déja raconté") während der psychoanalytischen Arbeit' [Psikanalitik çalışma sırasında fausse reconnaissance, ("déjà raconté") üzerine], *Int. Z. Psychoanal.*, 1913, *I* [*GW.*, X; *SE.*, 13; *OCP.*, XII].

19 Krş. Märchenstoffe in Träumen [Rüyalarda Masal Öğeleri] *Int. Z. Psychoanal.*, 1913, *I* [*GW.*, X; *SE.*, 12; *OCP.*, XII].

20 Rüyanın yeniden anlatımı sırasında gelen düzelti: "Ağacı oymadım sanırım. Kendisi de bir halüsinasyonla çarpıtılmış olması gereken bir başka anıyla, ağacı çakıyla oyduğum ve o sırada ağaçtan kan geldiği anısıyla iç içe geçmiş olmalı."

21 [Torquato Tasso, *La Gerusalemme liberata*, XIII. Şarkı.]

rolünü oynuyordu ve annesinin, malumu olan kanamalarını, kendince bildiği kadın kastrasyonuyla, "yara"yla ilişkilendiriyordu.

Sonradan anlattığına göre kesik parmak konulu halüsinasyon fikrini, bir akrabasının altı ayak parmağıyla doğduğunu, akabinde bu fazla parmağın derhal nacakla kesildiğini anlatan bir hikâyeden almış. Demek ki doğduklarında kendilerinden alındığı için kadınların penisi yoktu. Rüya sürecinde öğrendiği ve o zamanlar bastırma aracılığıyla reddettiği şeyi, obsesyon nevrozu döneminde bu yolla kabul etti. Mesih'in hikâyesiyle ilgili okumalar ve konuşmalar sırasında bütün Yahudilerde olduğu gibi İsa'nın da sünnetli oluşundan habersiz kalması mümkün değildi.

Babanın kastrasyonla tehdit eden korku figürüne bu dönemde dönüştüğüne hiç kuşku yok. Çocuğun vaktiyle kavgaya tutuştuğu, sonrasında cezalandırmak için insanlara suç işlettiren, oğlunu ve insanoğullarını kurban veren Tanrı, bu acımasız karakterini (bir yandan bu Tanrı'ya karşı savunmaya da çalıştığı) babasına yansıtmıştı. Oğlan burada filogenetik bir şemaya uymak durumundaydı ve bu şema kişisel yaşantılarıyla pek uyuşmasa da bunu başardı. Karşılaştığı kastrasyon tehditleri veya imaları daha çok kadınlardan geliyordu,[22] ama bu durum nihai sonucu sadece bir süre geciktirebildi. Neticede kastrasyon konusunda korktuğu asıl kişi babaydı. Bu konuda kalıtım, rastlantısal yaşantıya üstün geldi; insanlığın tarihöncesi döneminde kastrasyon cezasını uygulayan ve sonrasında bu cezayı sünnete indiren kişi muhakkak babaydı. Obsesyon nevrozu süreci boyunca kösnüllük ne kadar bastırılırsa,[23] kösnül faaliyetin asıl temsilcisi olan babayı bu türden kötü niyetlerle donatmak da ona o denli doğal görünecekti.

---

22 Nanya için böyle olduğunu biliyoruz ve aynısının bir başka kadın için de geçerli olduğunu öğreneceğiz.

23 Kanıt olarak bkz. s. 68 ve 69.

Babanın kastrasyonu uygulayanla[24] özdeşleştirilmesi, ölümünü arzulamaya kadar varan yoğun bir bilinçdışı düşmanlığın ve bu düşmanlığa tepkiyle karşılık veren suçluluk duygularının kaynağı olmak bakımından önemliydi. Ancak buraya kadar normal, yani kendisine pozitif bir Oidipal kompleks musallat olmuş her nevrotik gibi davranıyordu. İşin tuhaf yanı, babanın kastrasyona uğrayan ve bu haliyle onda acıma duygusu uyandıran biri olarak karşıt bir akıma konu olmasıydı.

Sakat, dilenci vs. görünce uyguladığı nefes alıp verme seremonisini analiz ederken çocuktaki bu semptomun da klinikteki ziyareti sırasında babasının hastalığına duyduğu üzüntüyle bağlantılandığını gösterebildim. Analiz, bu bağlantıyı daha da geriye götürmeye izin veriyordu. Çok erken bir dönemde, muhtemelen ayartılmadan da önce (üç yaş üç ay), malikânede eve su taşımakla görevli biçare bir gündelikçi vardı. Dediklerine göre, dilini kestikleri için konuşamıyordu. Muhtemelen doğuştan sağır ve dilsiz biriydi. Ufaklık onu çok seviyor, ona yürekten acıyordu. Öldükten sonra onu gökyüzünde aramış.[25] Bu şahıs acıdığı ilk sakattı. Analizdeki bağlam ve dile getirilme sırasına göre hiç kuşkusuz ilk baba ikamesiydi.

Analiz bu adamla ilintili olarak çocuğun sempati duyduğu ve ya hastalıklı ya da Yahudi (sünnet!) olduklarını vurguladığı başka hizmetçileri anımsattı. Dört buçuk yaşındayken yaşadığı küçük kazada altını temizlemede yardımcı olan uşak da Yahudi ve veremliydi ve o da çocuğun acıma duygusundan nasibini aldı. Bu şahısların tümü babasını

24 Daha sonraki rahatsızlığının en eziyetli, ama aynı zamanda en grotesk semptomlarından biri de giysi siparişinde bulunduğu tüm terzilerle olan ilişkisiydi. Bu yüce şahıslara karşı duyduğu saygı ve utangaçlık, ölçüsüz bahşişlerle gönüllerini kazanma girişimleri ve sonuç nasıl olursa olsun bu şahısların çıkardığı işler karşısındaki çaresizliği...

25 Bu bağlamda kaygı rüyasından daha sonra, ama henüz ilk malikânedeyken görülen ve cinsel birleşme sahnesini gökcisimleri arasındaki bir olay olarak gösteren rüyalara değinebilirim.

sanatoryumda ziyaretinden önceki döneme, yani nefes vermenin daha ziyade üzüntü duyulan kişilerle özdeşleşmekten uzak durma amaçlı olduğu semptom oluşumundan önceye ait. Daha sonra analiz, bir rüyayla bağlantılı olarak aniden ilk çocukluk dönemine yöneldi ve bunun üzerine çocuk, ilksel sahnedeki cinsel birleşme sırasında penisin kayboluşunu gözlemlediğini, babasına bu yüzden acıdığını, ama kaybolduğu sandığı şey yeniden görününce sevindiğini iddia etti. Yani ilksel sahneden kaynaklanan yeni bir duygusal hareket daha sözkonusuydu. Bu arada, adından da anlaşılacağı üzere,[26] acıma duygusunun narsistik kökeni burada çok bariz.

26 [Acıma veya merhamet etme anlamındaki Almanca Mitleid'ın kelime anlamı "birlikte acı çekmek"tir –ç.n.]

VIII

İlksel Dönemle ilgili İlaveler – Çözüm

Çoğu analizde sona yaklaşınca o ana kadar özenle saklı tutulmuş yeni bir anı malzemesinin birden su yüzüne çıktığı olur. Veya bir ara olağan ses tonuyla lüzumsuz gibi görünen bir şey söylenir; buna hekimin kulak kesilmesine neden olan bir şey daha eklenir ve nihayet, o değeri küçümsenen anı kırıntısında hastanın nevrozunu kuşatan en önemli sırların anahtarı olduğu fark edilir.

Hastam erken bir safhada, yaramazlığının kaygıya dönüşmeye yüz tuttuğu döneme ait bir anısını anlatmıştı. Sarı desenli ve sivri uçlu kanatları olan büyük ve güzel bir kelebeğin –yani bir kırlangıçkuyruğun– peşine düşmüştü. Bu kelebek bir çiçeğe konduğu an birden büyük bir korkuya kapılmış ve çığlık ata ata kaçmıştı hayvandan.

Bu anı, analizde zaman zaman ortaya çıkıyordu ve açıklama talep etmesine rağmen uzunca bir süre açıklamasız kalmıştı. Böylesi bir ayrıntının hafızada sırf öylesine yer tutmadığını, anıyla bir şekilde ilişkili önemli bir şeyin perde anısı olarak işlev gördüğünü varsaymak başından beri mümkündü. Günün birinde anadilinde kelebeğe ***babuşka***, ninecik dediklerini söyledi; genel olarak kelebekler, kadın veya kız, böcekler ve tırtıllar oğlan gibi görünürmüş ona. O halde bu korku sahnesinde dişil bir varlıkla ilgili bir anı canlanmış olmalı. Vaktiyle kelebekteki sarı desenlerin, bir kadının giydiği elbisedeki desenleri anıştırmış olabileceğine dair öneride

bulunduğumu saklayacak değilim. Bundan muradım, ortaya atılan bir sorunun çözümüne dair hekimin yaptığı sentez işinin aslında ne derece yetersiz olduğunu, analiz sonuçlarından hekimin fantezilerini ve telkinlerini sorumlu tutmakla ona ne denli haksızlık edildiğini bir örnekle göstermek.

Hasta, aylar sonra, bambaşka bir bağlamda, kelebeğin çiçeğe konduğunda kanatlarını açıp kapatmasının onda tekinsiz bir izlenim bırakmış olabileceğini belirtti. Bir kadının V Romen rakamına benzeyecek şekilde bacağını açmasına benziyor olabilirmiş; bilindiği üzere çocukluk yıllarında olduğu gibi şimdi bile haletiruhiyesinde kötüleşmenin meydana geldiği saattir beş.

Bu asla aklıma gelmeyecek olan ve ancak ifşa ettiği çağrışım sürecinin tam anlamıyla çocuksu karakterde olduğu düşünülünce ehemmiyet kazanan bir fikirdi. Durgun formlardan çok hareketlilik çocukların dikkatini çeker ve çağrışımlarını biz erişkinlerin ihmal veya göz ardı ettiği hareketlerdeki benzerlikler temelinde kurarlar.

Sonra bu küçük mesele yine uzunca bir süre gündeme gelmedi. Ben yine de sivri uçlu veya çubuksu uzantıları olan kelebek kanatlarının genital bir sembol anlamı taşıyabileceğine dair ucuz tahmine değinmek isterim.

Günün birinde, çok eskiye, dadıdan da önceye ait olacak herhalde, onu çok sevmiş genç bir dadı olduğuna dair utangaç ve müphem, anı türünden bir şey peyda oldu. Genç dadı çocuğun annesiyle adaşmış. Dadının sevgisine elbette karşılık vermiş. Kayıp bir ilk aşk yani. İleride önem kazanacak bir şeylerin o ara vuku bulmuş olduğu konusunda anlaşmaya vardık.

Başka bir sefer, anısında düzeltme yaptı. O kız annesiyle aynı ada sahip olmayabilirmiş, bunda yanılmış ki bu da genç dadının, belleğinde anneyle kaynaştığını kanıtlıyor doğal olarak. Kızın gerçek adı dolaylı bir yoldan gelmiş hatırına. Aklına birden, ilk malikânede bulunan ve toplanan meyve-

lerin, hem de belirli bir meyvenin, kabuğunda sarı çizgiler olan büyük enfes armutların muhafaza edildiği bir depo gelmiş. Anadilinde armut anlamındaki *Gruscha* aynı zamanda o dadının da adıymış.

Böylece kovalanan kelebeğe dair bu perde anının ardında genç dadının anısının saklı olduğu netlik kazandı. Sarı çizgiler kızın elbisesinde değil, kızın ismiyle müsemma armutların üzerinde bulunuyormuş. Peki ama, kıza dair anının etkinleşmesi sırasında duyduğu korkunun nedeni neydi? İlk akla gelen kaba varsayım, kendisi küçük bir çocukken kızda önce V işaretine sabitlediği bacak hareketlerini, yani genitalleri erişilebilir kılan hareketleri gördüğü şeklinde olabilirdi. Bu varsayımı es geçip yeni malzeme beklemeye koyulduk.

Çok geçmeden bir sahneyle ilgili eksikli ama anımsadığı kadarıyla kesin bir anı belirdi. Gruscha yerde uzanmış vaziyette, yanında bir kova ve kısa bir çalı süpürgesi var; kendisi de hemen yanında ve kız ona takılıyor veya sataşıyor.

Burada eksik olan öğeleri başka yerlerden bakarak tamamlamak zor değildi. Tedavinin ilk aylarında, bir çiftçi kızına aniden duyduğu takıntılı aşktan söz etmişti; sonraki hastalığına vesile olan şeyi[1] 18 yaşındayken bu kızdan kapmıştı. O zamanlar kızın adını vermemek için dikkat çekici bir tarzda direnmişti. Tamamen sıradışı bir dirençti bu; normalde analizin temel kurallarına kayıtsız şartsız riayet ediyordu. Ama iddiasına göre kızın adını söylemekten bu denli utanması katıksız bir köylü ismi olmasıymış, daha kibar bir kız asla böyle bir isim taşımazmış. Sonunda öğrendiğimiz isim *Matrona*'ydı. Anneyi çağrıştıran bir tınısı vardı. Utanma besbelli yer değiştirmişti. Bu âşık olmaların istisnasız en aşağı zümreden kızlarla ilgili olması değildi onu utandıran, kızların isimleriydi. Şayet Matrona'yla macerasının Gruscha sahnesiyle ortak bir noktası varsa, o zaman utanma duygusunu bu erken dönem hadisesiyle bağlantılandırabilirdik.

1 [Belsoğukluğu enfeksiyonu, krş. s. 3.]

Yine bir defasında Johannes Huss'un hikâyesini duyduğunda çok etkilendiğini ve dikkatinin onu yakmak için taşınan çalı çırpı destelerine takılıp kaldığını anlatmıştı. Huss için beslediği sempati bende çok belirgin bir kuşku uyandırdı: Genç hastalarımda bu sempatiye çok sık rastladım ve hep aynı tarzda açıklayabildim. Hatta içlerinden biri, Huss'un başından geçenleri dramaya uyarlamıştı; eserini, gizli aşk nesnesini yitirdiği gün yazmaya başlamıştı. Huss yakılarak öldürülür ve aynı şartları karşılayan diğerleri gibi küçükken tuvaletini tutamayanların kahramanı haline gelir. Huss'u yakmak için toplanan çalı çırpı demetlerini bizzat hastam, genç dadının süpürgesiyle (çalı süpürgesi) bir araya getirdi.

Bu malzeme Gruscha sahnesine ait anılarla eksikleri dolduracak şekilde zahmetsizce bir araya geldi. Genç dadıyı yerleri yıkarken gördüğünde odaya işemiş ve dadı da bu olay üzerine kuşkusuz şaka yollu bir kastrasyon tehdidinde bulunmuş.[2]

Erken çocukluk dönemini[3] böylesine ayrıntılı aktarmamın sebebini okurlar çoktan tahmin etmişler midir acaba? Bu dönem ilksel sahne ile hastamın kaderinde belirleyici olan daha sonraki obsesif aşklar arasında önemli bir bağlantı oluşturuyor ve üstelik, bu obsesyonu aydınlatan bir âşık olma koşulunu gündeme getiriyor.

Kızı yerde, dizleri üzerinde, kalçaları belirgin, sırtı düz vaziyette yerleri yıkarken gördüğünde, annesinin cinsel birleşme sahnesinde aldığı pozisyonla yine karşılaştı. Kız anne-

2 Utanma tepkisinin, istemsiz (gece veya gündüz) idrar boşaltımına sıkı sıkıya bağlı oluşu ama bekleneceği gibi aynı şekilde kakasını tutmayla ilintili olmayışı epey dikkate değerdir. Tecrübelerimiz bu konuda kuşkuya yer bırakmıyor. İdrarını tutamamanın çoğu durumda ateşle ilişkili oluşu da düşündürücüdür. İnsanlığın kültür tarihine ait olup da folklor ve efsanelerdeki izlerde muhafaza edilenlerden çok daha derine uzanan tortuların bu tepkilerde ve bağlantılarda bulunması da mümkün.

3 Bu dönem aşağı yukarı çocuğun iki buçuk yaşında olduğu, cinsel birleşme gözlemi ile ayartı arasındaki zamana denk düşüyor.

sinin yerini almış, bu pek bilinen görüntünün[4] etkinleşmesi sonucu cinsel tahrike kapılmış ve o zamanlar babasının edimini yalnızca idrarını yapmak olarak anlayabildiğinden, kıza karşı eril bir tutum sergilemişti: Yere idrarını yapması aslında bir ayartma teşebbüsüydü ve kız da onu anlamışçasına kastrasyon tehdidiyle karşılık vermişti.

İlksel sahneden kaynaklanan obsesyon Gruscha sahnesine aktarıldı ve bu sahne vasıtasıyla etkisini sürdürdü. Gelgelelim âşık olma koşulu ikinci sahnenin etkisine tanıklık eden bir değişime uğradı; bu koşul, kadının pozisyonundan o pozisyondaki meşguliyetine aktarılmıştı. Bu durum örneğin Matrona'yla yaşadığı tecrübede belirginlik kazandı. Hastam (sonraki) malikâneye ait bir köye gezintiye çıkmış, göl kenarında diz çökmüş vaziyette çamaşır yıkamakla meşgul bir köylü kızı görmüştü. Çamaşır yıkayan kıza anında, hem de yüzünü göremediği halde, karşı konulmaz bir coşkuyla âşık olmuştu. Bu kız duruşu ve meşguliyeti bakımından Gruscha'nın yerini almıştı. Gruscha sahnesinin içeriğiyle ilgili utanmanın Matrona ismine nasıl bağlanabildiğini artık anlamış bulunuyoruz.

Gruscha sahnesinin zorlantı etkisini birkaç yıl öncesine ait bir aşk nöbeti daha da açık biçimde gözler önüne seriyor. Malikânede hizmetçilik yapan genç bir köylü kız öteden beri hoşuna gidiyordu; ama bu kez kendine hâkim olmuş, kıza yanaşmamıştı. Bir gün kızı odada yalnız başına görünce aşk onu kıskıvrak yakalamış. Kızı yerleri yıkamakla meşgul halde bulmuş, kızın yanı başında kova ve süpürge varmış; yani tıpkı çocukken gördüğü kız gibi.

Yaşamında bu denli önemli hale gelen nihai nesne seçiminin bile, ilksel sahneyle başlayıp Gruscha sahnesi üzerinden aşk nesnesi seçimine egemen olan obsesyonun uzantısı olduğunu, aynı aşk koşuluna bağlı olduğunu, bu nesne seçiminin burada aktarılması uygun olmayan ayrın-

4 Rüyadan önce!

tıları ortaya koymuştur. Yukarıda bir yerde, hastadaki aşk nesnesini aşağılama eğiliminin pekâlâ farkında olduğumu belirtmiştim. Ablasının ondan üstün olmasının sonucu oluşan baskıya verdiği tepkiye bağlanabilirdi. Ancak orada, buyurgan nitelikli bu saikin tek belirleyici olmadığını, tersine, salt erotik saikler barındıran daha derin bir belirlemenin bulunduğunu gösterme sözü vermiştim. Yerleri yıkayan, duruşu bakımından gerçekten de aşağı seviyedeki genç dadıya dair anısı bu erotik saiki gün ışığına çıkardı. Daha sonraki tüm aşk nesneleri, kendisi de rastlantı eseri ilk anne ikamesi olmuş bu ikamenin ikameleriydi. Hastanın kelebekten korkma meselesine dair ilk çağrışımını, geriye dönük biçimde, ilksel sahneye (saatin beş oluşuna) uzak bir anıştırma olarak kolayca teşhis edebiliriz. Gruscha sahnesinin kastrasyon tehdidiyle ilişkisi bizzat yorumlamayı bildiği anlamca zengin bir rüyayla teyit edildi. Şöyle demişti: "Rüyamda bir adam *bir Espe'nin kanatlarını koparıyordu.*" – "*Espe* mi, o da nedir?" diye sormak zorunda kaldım. – "Karnında sarı çizgileri olan, sokabilen bir böcek. Gruscha'yı, yani sarı çizgili armudu ima ediyor olmalı." Artık düzeltebilirdim: "*Wespe* demek istiyorsunuz yani." –"*Wespe* mi onun adı? Gerçekten de *Espe* sanmıştım. (Pek çok benzeri gibi, anadili farkını semptomatik eylem için paravan olarak kullanıyordu.) Espe mi, bu benim ama?" S. P. (Adının baş harfleri.) Espe elbette sakat bırakılmış Wespe idi. Rüya, onun kastrasyon tehdidi yüzünden Gruscha'dan intikam aldığını açıkça ifade etmektedir.

İki buçuk yaşında bir oğlanın Gruscha sahnesindeki edimi, ilksel sahnenin bilebildiğimiz ilk sonucudur; bu edim onu babanın bir kopyası olarak sunmakta ve ileride erillik adını hak edecek bir gelişme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ayartılma ise onu pasif tutuma itmişti, gerçi ebeveynin cinsel ilişkisini izleme davranışıyla bu pasifliğe zaten hazır haldeydi.

Tedavi öyküsüyle ilgili olarak, hastanın gerçekten anımsayabildiği, hem de bir tahminim veya dahlim olmaksızın anımsayabildiği ilk deneyimi olan Gruscha sahnesinin ele alınmasıyla tedaviye düşen görevin artık sona erdiği yönünde bir izlenime kavuştuğumu vurgulamalıyım. O andan itibaren bir dirençle karşılaşmadım, geriye yalnızca parçaları toplama ve bir araya getirme işi kalıyordu. Psikanalitik terapiden kaynaklanan izlenimler üzerine inşa edilmiş eski travma teorisi bir anda yeniden baş göstermişti. Eleştirel yaklaşımdan fayda umarak, hikâyesinin temkinli sağduyuya daha hoş görünebilecek bir başka versiyonunu hastaya dayatma teşebbüsünde bulundum: Örneğin, Gruscha sahnesinin yaşandığına dair kuşku duyamazdık, ama kendi başına da bir şey ifade etmiyordu, aşağılama eğilimi sonucunda ablasından sapıp hizmetçi kıza yönelen nesne seçimindeki dalgalanmalar yüzünden, sonradan, gerilemeyle önem kazanmış olabilirdi. Cinsel ilişkiyi gözlemleme olayına gelince, gerçekliği özünde masum bir lavman deneyimi veya gözleminden ibaret sonraki yıllara ait bir fantezi olabilirdi. Kimi okurlar ancak bu varsayımlardan sonra vakayı anlamaya yaklaştığımı düşünmüş olabilir; oysa bu versiyonu ileri sürdüğümde hasta bana boş boş, biraz da aşağılar tarzda baktı ve bir daha asla buna tepki göstermedi. Bu türden ussallaştırmalara karşı argümanlarımı yukarıda bağlamı içinde geliştirmiştim (5. Bölüm).

[Ancak Gruscha sahnesi, sadece hastanın yaşamı açısından belirleyici olan nesne seçimi koşullarını içermekle ve böylece kadınlara yönelik aşağılama eğiliminin önemini abartma yanılgısından bizi korumakla kalmıyor. Aynı zamanda daha önce, ilksel sahnenin, yegâne çözüm buymuş gibi, rüyadan kısa süre önceki hayvan gözlemine dayandığı görüşünü hiç tereddütsüz reddetmemi haklı çıkarma gücüne de sahip (s. 59). Gruscha sahnesi, hastanın belleğinde kendiliğinden ve herhangi bir müdahalem olmadan belirdi. Bu sahneden kaynaklanan sarı çizgili kelebek korkusu, sah-

nenin çok önemli bir içeriğe sahip olduğunu ya da içeriğe sonradan böylesi bir önem kazandırmasının olanaklılığını kanıtladı. Bellekte eksik kalan bu oldukça anlamlı şeyi, ona eşlik eden çağrışımlarla ve bu çağrışımlara bağlı çıkarımlarla güvenilir bir şekilde tamamlamak mümkün oldu. Ardından kelebek korkusunun kurt korkusuyla büsbütün benzer olduğu sonucu çıktı; kastrasyon korkusu her iki durumda önce, kastrasyon tehdidini ilk kez telaffuz eden kişiye ilişkindi ve sonrasında, filogenetik model uyarınca bağlanmak durumunda kaldıkları nesneye taşındılar. Gruscha sahnesi, çocuk iki buçuk yaşındayken, sarı kelebekle olan korku yaşantısı ise kesinlikle kaygı rüyasından sonra cereyan etmişti. Kastrasyon olasılığını sonradan idrak edişinin, Gruscha ile olan sahneden geriye dönük olarak [*nachträglich*] kaygı geliştirmesine neden olduğunu anlamak zor değildi; ama bu sahnede bizatihi uygunsuz veya ihtimal dışı hiçbir şey yoktu, tersine, kuşkulanmak için hiçbir nedenin bulunmadığı tamamen sıradan ayrıntılar içeriyordu. Sahneyi çocuğun bir fantezisine dayandırmayı gerektiren bir şey yoktu; aslında bu hiç mümkün de görünmüyordu.

Öyleyse şöyle bir soru çıkıyor ortaya: Hizmetçi kızın dizleri üzerinde yerleri yıkarken oğlanın ayakta yere işemesinde cinsel uyarılmaya dair bir kanıt görmeye hakkımız var mı? Var ise bu uyarılma erken dönemdeki bir izlenimin etkisini doğrulayacaktır ve bu izlenim ilksel sahnenin gerçekliğine olduğu kadar, iki buçuk yaşından önce gerçekleşmiş bir hayvan gözlemine dair de olabilir. Yoksa sözkonusu manzara tamamen masum, çocuğun o sırada idrarını boşaltması tümden rastlantıydı da, çocuk benzer manzaraların çok önemli olduğunu idrak ettikten sonra Gruscha sahnesinin tamamını belleğinde cinselleştirdi mi?

Bu konuda karar vermeye cesaret edemiyorum. Psikanalizin bu tür soruları soracak seviyeye gelmiş olmasını bile büyük takdirle karşıladığımı söylemeliyim. Fakat Gruscha

sahnesinin, bu sahneye analizde düşen rolün ve çocuğun yaşamında bu sahneden kaynaklanan etkilerin ancak ilksel sahneyi (başka durumlarda fantezi olarak görülebilecek bile olsa) burada gerçekten yaşanmış kabul ettiğimiz takdirde en zorlamasız ve eksiksiz biçimde aydınlığa kavuşacağını inkâr etmem de mümkün değil. İlksel sahne esasen imkânsız bir şey de iddia etmiyor; bu sahnenin gerçekten yaşandığını kabullenmek, rüya resmindeki çoban köpeklerinin işaret ettiği hayvan gözleminin uyarıcı etkisiyle de gayet uyumlu.

Bu tatmin edici olmayan neticeden *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde ele almaya çalıştığım soruya dönüyorum. Hastam özelinde ilksel sahnenin fantezi mi yoksa gerçek bir yaşantı mı olduğunu gerçekten de bilmek isterdim, ancak benzer vakalar dikkate alındığında bu ayrımın aslında çok önemli olmadığını söylemek durumundayım. Ebeveyni cinsel ilişki sırasında gözlemleme, çocukken ayartılma ve kastrasyon tehdidi sahneleri hiç kuşkusuz kalıtımsal özelliklerdir, filogenetik mirastır, ancak bunlar aynı ölçüde şahsi deneyimle de edinilebilir. Hastamda ablası tarafından ayartılma tartışmasız bir gerçekti; ebeveynin cinsel ilişkisini gözlemleme niçin öyle olmasın?

Nevrozların ilksel tarihinde gördüğümüz şey, kendi tecrübelerinin yetmediği yerde çocukların bu filogenetik tecrübeye sarıldığıdır. Çocuklar bireysel hakikat boşluklarını tarihöncesi hakikatle doldurur, kendi deneyimlerinin yerine atalarınınkini geçirir. Bu filogenetik mirası tanıma konusunda Jung'la (*Bilinçdışı Süreçlerin Psikolojisi*, 1917 tarihli, *Giriş Dersleri*'mi etkilemesi mümkün olmayan bir yazı) tamamen aynı fikirdeyiz; ancak ontogenetik imkânları tüketmezden önce filogenetik açıklamalara sarılmayı yöntem açısından doğru bulmuyorum; insan soyunun ilk dönemlerinin önemi canıgönülden tasvip edilirken çocukların ilk döneminin öneminin niçin inatla inkâr edilmek istendiğini anlamıyorum; bizzat filogenetik saiklerin ve üretimlerin dahi, çocuklukta-

ki bireysel bir dizi vakanın bahşedebileceği bir açıklamaya muhtaç olduğunu görmezden gelmem mümkün değil. Ve nihayet, kadim zamanlarda üretilip yeniden edinmeye yatkınlık biçiminde kalıtımla aktarılmış olanların, bireyde aynı koşullar korunduğu takdirde organik biçimde yeniden ortaya çıkması beni şaşırtmaz.]

İlksel sahneyle ayartılma arasındaki zaman aralığına (bir buçuk yaştan üç yaş üç aya) anne ikamesi Gruscha kadar, çocuğa baba ikamesi olan dilsiz saka da yerleştirilmelidir. Burada her ne kadar hem anne hem de baba hizmet eden kişilerce temsil edilse de bir aşağılama eğiliminden söz etmek kanaatimce haksızlık olur. Çocuklar, kendileri için henüz pek anlam ifade etmediğinden toplumsal ayrımları dikkate almazlar ve kendilerini ebeveynleri gibi sevgiyle karşılıyorlarsa aşağı kademedeki insanları da ebeveynleriyle eşit seviyede görürler. Bu eğilim, hayvanları aşağılamak akıllarının ucundan bile geçmediğinden hayvanları ebeveyn ikamesi yapan çocuklar için de aynı ölçüde geçerlidir. Hastamızın da birden çok anısıyla kanıtladığı gibi, amcalar ve teyzeler bu tür aşağılamalar hiç dikkate alınmadan ebeveyn ikamesi yapılır.

Sözkonusu zaman aralığına ait bir de, tatlılardan başka bir şey yemek istemediği ve bu nedenle sağlığından endişe edildiği bir döneme dair müphem bilgiler var. Çocuğa, bir amcasının tıpkı onun gibi yemeyi reddettiği, bu nedenle genç yaşta zafiyetten öldüğü anlatılmış. Ayrıca üç aylıkken kendisi için kefen hazırlanmasına neden olacak denli ağır bir hastalık (zatürre?) geçirdiğini de duymuş. Bu bilgi yeniden yemek yemeye başlatacak kadar korkutmuş onu; hatta ilerleyen çocukluk yıllarında kendisini ölüm tehdidinden koruyacak bir şeymişçesine bu yükümlülüğü abartmış. Zamanında onu koruma amaçlı uyandırılan bu ölüm korkusu, daha sonra annesi onu dizanteri tehlikesine karşı uyardığında tekrar belirmiş; bu korku daha da sonraları bir obsesyon nevrozu

atağını tetiklemiş (s. 69). Bunun kaynaklarını ve anlamını sonraki kısımda irdelemeyi deneyeceğiz.

Çocuktaki yeme bozukluğunun sıralamada en başta bulunan nevrotik hastalık olduğunu ileri sürmek isterim; buna göre, erinlikten sonraki yıllarda ortaya çıkan ve nevroza yatkınlığı beraberinde getirmiş olan çocukluk dönemi rahatsızlıklarının tam sıralamasının yemek bozukluğu, kurt fobisi ve obsesif dindarlık olduğu sonucu çıkar. Çok az çocuğun geçici iştahsızlık veya bir hayvan fobisi gibi rahatsızlıklardan azade olduğu itirazında bulunulacaktır. Ama bu argümanın başının üstünde yeri var. Her erişkin nevrozunun o erişkinin çocukluk nevrozu üzerine kurulduğunu, ama bu çocukluk nevrozunun her zaman dikkati çekecek ve çocukluk nevrozu olarak tanınacak kadar yoğun olmadığını ileri sürmeye hazırım. Bu itiraz, nevroz telakki ettiğimiz ve yalnızca ilerleyen yıllardaki etkilerinden çıkarsamak istediğimiz hastalıklara dair kavrayışımızda çocukluk nevrozlarının sahip olduğu kuramsal önemi artırmaya yarar ancak. Hastamız yeme bozukluğuna ve hayvan fobisine ilaveten obsesif dindarlığa da kapılmasaydı öyküsünün diğer çocuklarınkinden pek bir farkı kalmayacak ve olası bariz hatalardan bizi korumuş değerli malzemeler yönünden fakir kalacaktık.

Analiz, hastanın ıstırabını hülasa eden yakınmanın anlaşılmasını sağlamasaydı tatmin edici olmaktan uzak kalırdı. Bu yakınma, dünyayla onun arasında sanki bir tül olduğu şeklindeydi ve psikanalitik ekol bu sözlerin anlamsız ve tesadüfen seçilmiş olabileceği ihtimalini dışarıda bırakır. Bu tül –tuhaftır ki– yalnızca bir durumda, yani lavmanın ardından dışkı makattan geçtiğinde yırtılıyordu. Ardından kendini tekrar iyi hissediyor ve dünyayı bir süreliğine berrak görüyordu. Bu "tül"ü yorumlamak tıpkı kelebek korkusunu yorumlamak gibi zordu. Tüle tutunamıyordu da, çünkü buharlaşarak yerini bir tür alacakaranlık hissine, "*ténèbres*"e veya buna benzer ele avuca gelmez şeylere bırakıyordu.

Bir "kese"[5] içinde dünyaya gelmiş olduğunu duyduğunu ancak tedavinin sonunda hatırlayabildi. Bu yüzden kendini hep başına kötü bir şey gelmeyecek özel ve şanslı bir çocuk olarak görürmüş. Bu iyimserlikten, belsoğukluğunu bedenine ağır zarar veren bir hastalık olarak kabullenmek zorunda kalınca vazgeçebilmiş. Narsizminin bu şekilde incinmesi üzerine yıkılmış. O sıra, daha önce de işlemiş olan mekanizmayı yinelediğini söyleyebiliriz. Kurt fobisi de kastrasyonun mümkün olduğu gerçeğiyle yüz yüze gelince ortaya çıkmıştı ve belsoğukluğunu da kastrasyonla birleştirmiş besbelli.

Öyleyse talih kesesi onu dünyadan gizleyen ve dünyayı ondan gizleyen tüldü. Yakınması aslında yerine gelmiş bir arzu fantezisiydi, onu tekrar ana rahmine dönmüş olarak gösteriyordu, ama tabii dünyadan kaçış fantezisiydi. Meali şuydu: O kadar mutsuzum ki, tekrar ana rahmine dönmeliyim.

Peki ne demek oluyor bu? Bir zamanlar gerçek, şimdiyse sembolik olan bu tül, lavman sonrası dışkı boşaltımı anında yırtılıyor da, bu koşula bağlı olarak hastalığa mesafe mi alabiliyor? Meselenin bağlamı şöyle yanıtlamamıza izin verir: Doğum perdesi yırtıldığında dünyanın farkına varıyor ve yeniden doğuyor. Dışkı bu durumda çocuktur ve dışkılayınca bir kez daha talihli/mutlu olacağı bir dünyaya doğmuş oluyor. Öyleyse bu, Jung'un son zamanlarda dikkatimizi çektiği ve nevrotiklerin hayal dünyasında başat konum biçtiği bir yeniden doğuş fantezisi olmalı.

Tamamı bundan ibaret olsa güzel olurdu. Durumun bazı ayrıntıları ve bu ayrıntıların hastanın kendine özgü yaşam

5 [Alm. *Glückshaube*, kelime anlamı "talih/mutluluk kesesi". Deyim hali "talih kutusunda doğmak" Türkçedeki "Kadir gecesi doğmak" söyleyişine benzer ve şanslı olmayı ifade eder. Amniyotik kese yırtılmadan gerçekleşen nadir doğumlara (keseli doğumlara) Türkçede özellikle de bebeğin cinsiyeti kızsa "duvaklı doğum" dendiği olur –e.n.]

öyküsüyle bağlantı kurma gereği bizi yorumlamayı sürdürmeye zorluyor. Yeniden doğuşun koşulu ona bir adamın lavman uygulamasıydı, (sonraları istemeden de olsa bu adamın yerine kendisi geçti). Bu olsa olsa şu anlama gelebilir: Çocuk kendini anneyle özdeşleştirmişti, lavman uygulayan adam baba rolünü oynadı; lavman, semeresi olan dışkıyı-çocuğu (yine kendisi) dünyaya getiren çiftleşme edimini yineliyordu. Öyleyse yeniden doğuş fantezisi, bir erkek tarafından cinsel tatmin koşuluyla yakından bağlantılıdır. Şimdiki haliyle meali şu: Babası tarafından tatmin edilip ona bir çocuk doğurmak için bir kadının yerini alır, annesini ikame edebilirse hastalığı onu terk eder. Yani yeniden doğuş fantezisi burada eşcinsel arzu fantezisinin sakatlanmış ve sansüre uğratılmış bir tekrarından ibaretti.

Daha yakından bakınca, hastanın bu iyileşme koşuluyla yalnızca adı geçen ilksel sahneyi yinelediğini aslında fark etmemiz lazım: O sırada annenin yerine geçmek istemişti; uzun süredir tahmin ettiğimiz gibi, dışkı-çocuğu o sahnede kendisi üretmişti. Cinsel yaşamında belirleyici olmuş ve Noel gecesi rüyada geri dönerek hastalığını başlatan bu sahneye zincirle bağlanmışçasına sabitlenmiş durumdaydı. Tülün yırtılması, gözlerinin açılmasına ve pencerenin açılışına denk düşüyordu. İlksel sahne iyileşmek için gerekli koşula dönüştürülmüştü.

Yakındığı şey ile yakınma koşulunun dışarıda bıraktığı şeyden, bütün olarak anlamı açığa çıkaracak bir birlik oluşturabiliriz kolayca. Ana rahmine dönme isteği sırf yeniden doğurulmak için değildi, cinsel ilişki sırasında babası tarafından tatmin edilmek, babasıyla temas etmek ve ona bir çocuk doğurmak içindi.

Baba tarafından doğurulmak, başta düşündüğü gibi erkekliğinden feragat etme koşuluyla baba tarafından cinsel tatmine ulaştırılmak ve ona bir çocuk hediye etmek; anal erotizm diliyle ifade edersek: Bu isteklerle birlikte babaya sa-

bitlenme çemberi tamamlandı, böylece eşcinsellik en açık ve en mahrem ifadesine kavuşmuş oldu.[6]

Demek istediğim, bu vaka örneği, ana rahmi fantezisi kadar yeniden doğuş fantezisinin kaynağına ve anlamına da ışık tutmaktadır. Bunlardan ilki, ana rahmine dönme fantezisi, bizim vakada olduğu gibi genelde babaya bağlanma kaynaklıdır. Cinsel birleşmede annenin yerini almak, babayla ilişkisinde onun yerine geçmek için ana rahmine dönüş arzulanır. Yeniden doğuş fantezisi, anneyle ensest ilişki fantezisinin kural olarak yumuşatılması, âdeta bir hüsnütalili olsa gerektir. H. Silberer'in ifadesiyle onun *anagojik*[7] bir kısaltmasıdır. Kişi annenin genital organlarında bulunduğu duruma dönmeyi arzular, bu sırada erkek kendi penisiyle özdeşleşir, kendini onunla temsil eder. Ardından her iki fantezi, ilgili kişinin eril veya dişil tutumuna göre, babayla veya anneyle cinsel ilişki arzusunu ifade eden muadiller olarak tezahür eder. Hastamızın yakınmasında ve iyileşme koşulunda her iki fantezinin, yani her iki ensestöz arzunun da birleşmiş olabileceği ihtimalini reddedemeyiz.

Analizin bu son sonuçlarını bir kez daha karşıt görüşün modeline göre yorumlama teşebbüsünde bulunmak isterim: Hastamız, dünyadan kaçış yakınmasını tipik bir ana rahmine dönme fantezisiyle dile getirmekte, oysa iyileşmeyi tipik bir yeniden doğuş olarak görmektedir. Bu ikincisini onda ağır basan eğilime uygun olarak anal semptomlarla ifade etmektedir. Anal yeniden doğuş fantezisi modeline uygun olarak, isteklerini arkaik sembolik ifade araçlarıyla yinelediği bir çocukluk sahnesi tertip etti. Bunun üzerine semptomları o tür bir ilksel sahneden ileri gelmişçesine birbirine kenetlendi. Çözemeyecek kadar atıl kaldığı yaşamsal bir ödeve

---

6 Perdenin cinsel ilişki sırasında yırtılan kızlık zarını temsil ettiği şeklindeki olası yananlam terapi koşulunu tam olarak karşılamıyor ve bekâret kendisi için önemsiz olduğundan hastanın yaşamıyla bir ilişkisi yoktur.

7 H. Silberer, *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* [Mistik İnançlar ve Sembolizmleri Hakkında], Leipzig ve Viyana, 1914, II, 5.

tosladığından veya kendi değersizliğinden şüphelenmek için her türlü nedeni olduğundan yahut kendini en iyi bu tür tertiplerle geri plana itilmekten koruyacağını düşündüğünden bu uzun geriye dönüş yoluna karar vermek zorundaydı.

Bahtsız çocuk daha dört yaşındayken büyükbabasının terzilere ve kurtlara dair anlattığı hikâyenin tetiklemesiyle nevrozunu başlatan bir rüya görmese ve bu rüyanın yorumu bu tür bir ilksel sahneyi varsaymayı zorunlu kılmasa bu yorumlar gayet yerinde ve isabetli olurdu aslında. Maalesef bu ufak tefek ama görmezden gelinemeyecek gerçekler Jung'un ve Adler'in kuramlarının bize sağlamak istediği kolaylıkları akamete uğratıyor. Bu gerçekler ışığında, bana öyle geliyor ki, ilksel sahne yeniden doğuş fantezisinin bir yansıması değil, tam tersine yeniden doğuş fantezisi ilksel sahnenin bir türevidir. Hastanın o sıra, doğumundan dört sene sonra bir yeniden doğuşu dilemeyecek kadar küçük olduğu da belki kabul edilebilir. Ama hayır, bu son argümanı geri çekmeliyim; kendi gözlemlerim, çocukları hafife aldığımızı, onlardan neleri bekleyip bekleyemeyeceğimizi bilmediğimizi kanıtlıyor.[8]

---

8 Bu sorunun psikanalitik kuramın en çetrefil sorunu olduğunu itiraf ederim. Analizin varlığını doğruladığı unutulan çocukluk yaşantılarının (hatırlanması ihtimal dışı görülecek kadar erken çocuklukta yaşananların!) aslında ileriki yaşlarda bir vesileyle uydurulmuş fantezilere dayanıyor olabileceği veya analizde bu tür bir çocukluk izleniminin ardıl etkilerini bulduğumuzu sandığımız yerde aslında yapısal bir unsurun veya filogenetik yolla korunmuş bir yatkınlığın dışavurumunu varsaymak gerektiği görüşüne eleştirel yaklaşmak için Adler veya Jung'un raporlarına gerek duymadım. Aksine, hiçbir şüphe beni bu kadar meşgul etmedi, çalışmalarımı yayımlama konusunda başka hiçbir tereddüt bu kadar belirleyici olmadı. Hem semptom oluşumunda fantezilerin rolü hem de sonraki uyartılardan çocukluk yıllarına 'geçmişe dönük fanteziler oluşturma' ve bunların sonradan cinselleştirilmeleri olgularını ilk tanıtan kişi ben oldum, ama muhaliflerimden hiçbiri buna işaret etmez (bkz. *Rüyaların Yorumu* ve *Bir Obsesyon Vakası Üzerine Notlar*). Buna rağmen daha zor ve ihtimal dışı görüşleri kendiminmiş gibi savunmamın nedeni, hem betimlediğim bu vakayı hem diğer tüm çocukluk nevrozu vakalarını inceleyenlere kendini dayatan ve okurun kendi kararını vermesi için burada bir kere daha sunduğum argümanlardır.

IX

Özet ve Sorunlar

Bu analiz raporu, okurlarına hastamın hastalığının ortaya çıkışı ve gelişimiyle ilgili net bir tablo sunmayı başardı mı bilmiyorum. Korkarım ki durum böyle olmaktan uzak. Öte yandan, normalde anlatım sanatıyla ilgili bir iddiam olmasa da, bu örnekte hafifletici sebepler öne sürmek isterim. Bu seferki, ruhsal yaşamın böylesi erken evrelerinin ve bu denli derin katmanlarının betimlenişine dâhil edildiği, daha önce hiç kimsenin yeltenemediği bir işti ve kötü bir şekilde de olsa bu işi halletmek kaçmaktan daha iyidir, ayrıca cesareti kırılanlar için kimi tehlikeler de yok değildir. Bu nedenle en iyisi değersizlik hislerinin sizi engellemesine izin vermeyip cesur davranmaktır.

Pek elverişli bir vaka değildi. Çocuğu erişkinliği üzerinden incelemekle çocukluğa dair zengin bir malumat elde etmek mümkün oldu, ama bu durum bir yandan da analizin aşırı biçimde bölük pörçük olmasını ve buna bağlı olarak sunumda eksiklikleri de beraberinde getirdi. Bizim oğlandaki gibi yabancı bir ulustan olmanın yol açtığı kişisel özellikler empatiyi zorlaştırdı. Hastanın sevecen ve uysal kişiliği, keskin zekâsı ve seçkin düşünme tarzı ile kontrolsüz dürtüsel yaşamı arasındaki uçurum, olması gerekenden daha uzun bir hazırlık ve eğitim çalışmasını zorunlu hale getirdi. Bu durum aynı zamanda derli toplu bir sunumu da

güçleştirdi. Ancak vakanın, betimlemeyi zor bir görev haline getiren bu karakteri konusunda hastanın hiçbir kabahati yok. Erişkin psikolojisinde ruhsal süreçleri bilinçli ve bilinçdışı olarak ayırıp her ikisini de anlaşılır biçimde betimlemeyi bereket versin ki başarmış durumdayız. Bu ayrım çocuklar sözkonusu olduğunda bizi neredeyse yarı yolda bırakır. Çocuklarda neyin bilinçli neyin bilinçdışı olarak niteleneceğine çoğu kez utana sıkıla karar veririz. Çocuklarda baskın haldeki süreçler ve sonraki yaşlardaki davranışları itibarıyla bilinçliymiş gibi ele almamız gereken süreçler, her şeye rağmen bilinçli değildirler. Nedenini anlamak kolay; çocukta bilinç, henüz bütün özelliklerini kazanmış değildir, gelişim sürecindedir ve sözel temsillere taşınma yeteneğine tam anlamıyla sahip değildir. Bilinçte algı formunda ortaya çıkma fenomeni ile uzlaşımsal bir isimle adlandırılması gereken, ama kendisine bilinç de dediğimiz varsayımsal bir ruhsal sisteme (*B* sistemi) aidiyeti birbirine karıştırıyoruz ve bu hatayı normalde çok sık tekrarlıyoruz; bu karışıklık erişkinlerin psikolojik betimlenişi sırasında sakınca oluşturmaz, ama küçük çocukları betimlerken yanılgıya sürükler. "Önbilinç" kavramını işin içine sokmanın da pek yararı olmaz, zira çocuğun önbilinci de aynı şekilde yetişkininkiyle örtüşmez. Dolayısıyla buradaki kapalılığı açıkça kabul etmekle yetineceğiz.

Burada betimlenene benzer bir vakanın, psikanalizin bütün bulgularını ve sorunlarını tartışma zeminine çekme fırsatı verebileceği açıktır. Sonu gelmez ve temelsiz bir çaba olurdu bu. Tek bir vakadan her şeyi öğrenmenin mümkün olmadığı, sadece ona dayanarak karar verilemeyeceği görülmeli ve en açık şekliyle gösterdiklerinden yararlanmakla yetinilmeli. Psikanalizin açıklama görevi zaten dar bir alanla sınırlıdır. Göze çarpan semptom oluşumlarını ve bu oluşumların patogenezlerini ortaya çıkarmak açıklamanın konusudur; ama bu yolla ulaşılan ruhsal mekanizmalar ve

dürtüsel süreçler açıklanabilir değil, betimlenebilirdirler. Bu mekanizma ve süreçlere dayanan tespitlerden yeni genellikler elde etmek için iyice ve derinlemesine analiz edilmiş bu tür pek çok vaka gerekir. Bu hiç de kolay bir iş değildir, her biri yıllarca emek sarf etmeyi gerektirir. Dolayısıyla bu alanlarda ilerleme sağlamak acele etmemekle mümkün. Belli sayıdaki insanın ruhsal yüzeyini "tırmalayarak", bu ruhsallığın geçiştirilen kısmının yerini filanca felsefi ekolün himayesi altında yapılan spekülasyonla doldurmak fikri elbette çok cazip görünür. Böylesi bir işlem lehine kimi pratik gereksinimler de öne sürülebilir. Gelgelelim bilimin gereksinimleri vekâleten karşılanamaz.

Hastamın cinsel gelişiminin en erken işaretlerinden başlayabileceğim sentez mahiyetinde bir taslak çizmeyi deneyeceğim. Hakkında söylendiğini duyduğumuz ilk şey, diğer deneyimlerim temelinde (fakat ihtiyatı yine de elden bırakmadan) cinsel alandaki bir sürecin sonucu olarak ele almak istediğim iştah bozukluğudur. Cinsel uyarımın köken itibarıyla yeme dürtüsünde temellenmesinin merkezî rol oynadığı *yamyam* veya *oral* denen örgütlenmeyi bilinebilen ilk cinsel örgütlenme olarak düşünmek durumunda kaldım. Bu evrenin doğrudan dışavurumlarını görmeyi beklemesek de, ortaya çıkan bozukluklarda bu evreye dair emareler görmeyi bekleyebiliriz. Yeme dürtüsündeki aksamalar (bunun elbette başka nedenleri de olabilir), organizmanın cinsel uyarılmanın üstesinden gelmeyi başaramadığını gösterir. Bu evredeki cinsel hedef yalnızca yamyamlık, yani yeme olabilir; hastamız özelinde yamyamlık, daha üst bir aşamadan gerileme sonucunda, kurtlar tarafından yenme kaygısı olarak beliriyor. Bu durumda kaygıyı şöyle yorumlamak gerekiyordu: Babayla cinsel ilişkiye girmek. Kız çocuklarında daha ileri yaşlarda, erinlik döneminde veya hemen sonrasında cinsel isteksizliğin kendini anoreksiyle ifade ettiği bir nevrozun var olduğu iyi bilinir; bu anoreksiyi cinsel

yaşamdaki oral evreyle ilişkilendirmek mümkün. Sevişme nöbetlerinin zirvesinde ("seni yerim") ve bizzat yetişkinlerin bile çocuksu davrandığı, çocuklarla şefkat ilişkisinde oral örgütlenmeye özgü sevgi hedefi tekrar ortaya çıkar. Daha önceki bir bölümde hastamın babasının da "söverek sevme" alışkanlığı olduğuna, ufaklıkla kurtçuluk veya köpekçilik oynayıp çocuğu şaka yollu yemekle tehdit ettiğine dair tahminimi dile getirmiştim. Hastam bu tahminimi bir analiz seansında, çarpıcı bir aktarım davranışıyla teyit etti. Tedavinin zorlukları nedeniyle aktarıma her geri çekilişinde, beni yeme tehdidi savuruyor, ardından da diğer olası kötü muamele tehditleri geliyordu ve bunların hepsi sevgi ifadesi olmaktan ibaretti. Bu oral cinsel evre gündelik dilde kalıcı izler bırakmıştır: "Nefis" bir sevgi nesnesinden söz edilir, sevilen kişi için "tatlı" ifadesi kullanılır. Hastamızın da tatlıdan başka şey yemek istemediğini hatırlayalım. Rüyada tatlılar, şekerler okşamayı veya cinsel tatmini temsil ederler kural olarak.

Öyle görünüyor ki oral evreye ait (elbette bir rahatsızlık durumunda sözkonusu olan) bir kaygı daha var: Yaşam için kaygılanma [*Lebensangst*] biçiminde kendini gösteren ve çocuk açısından amaca uygun olabilecek her şeye bağlanabilen bir kaygı türü. Hastamız özelinde bu kaygı iştahsızlığı aşmak için, hatta onun aşırı telafisine yönelik kullanıldı. Şayet (çokça tartıştığımız varsayıma dayanarak) sonradan birçok şeyi etkilemiş olan cinsel ilişki gözleminin bir buçuk yaşında gerçekleştiğini ve kesinlikle yeme güçlüklerinden önceye denk düştüğünü anımsarsak, çocuktaki yeme bozukluğunun olası kaynağına yönelmiş oluruz. Bu sahnenin cinsel olgunlaşma sürecini hızlandırdığını ve pek görünür olmasa dahi doğrudan etkide de bulunduğunu kabul edebiliriz belki.

Bu periyodun semptomatiği olan kurt fobisini ve yeme bozukluğunu, cinselliği veya bir pregenital örgütlenme aşa-

masını dikkate almadan, başka türlü ve daha basit açıklamanın mümkün olduğunu tabii ki biliyorum. Nevroz işaretlerini ve bu fenomenler arasındaki bağlantıları göz ardı etmek isteyenler, bu diğer açıklamayı tercih edebilirler ve bu tercihlerine engel olabilecek durumda değilim. Bahsettiğim dolaylı yollara başvurmadan cinsel yaşamın başlangıcıyla ilgili herkesi inandıracak bir şey ortaya çıkarmak zordur.

Gruscha ile olan sahne (iki buçuk yaş) ufaklığın (belki erken olması hariç) normal görülmeyi hak eden bir gelişimin başlarında olduğunu gösteriyor bize: Babayla özdeşleşme, erilliği temsilen idrar erotizmi. İdrar erotizmi de tamamen ilksel sahnenin etkisi altındadır. Babayla özdeşleşmeyi şimdiye dek narsist bir özdeşleşme olarak ele aldık, ancak ilksel sahnenin içeriğini dikkate alırsak, bu özdeşleşmenin genital örgütlenme aşamasına karşılık geldiğini reddedemeyiz. Eril genital organ, rolünü oynamaya başlamış ve bu rolü ablanın ayartmasının etkisi altında oynamayı sürdürmüştür.

Bununla birlikte, ayartılmanın çocuğun cinsel gelişimini sadece kolaylaştırmadığı, aynı zamanda büyük ölçüde zedelediği ve hedefinden saptırdığı izlenimi uyanıyor insanda. Ayartılma, eril genital organın etkinliğiyle esasen bağdaşmayan edilgin bir cinsel hedef sunuyor. Dışsal ilk engel olan Nanya'nın kastrasyon tehdidiyle birlikte (üç buçuk yaş) henüz yeni filizlenen genital örgütlenme yıkıma uğruyor ve normal koşullarda başka çocuklar gibi hafif belirtilerle atlatabileceği bir önceki aşamaya, anal-sadist örgütlenmeye geriliyor.

Anal-sadist örgütlenme, rahatlıkla oral örgütlenmenin devamı bir gelişim olarak görülebilir. Nesneye uygulanan ve anal evrenin karakteristiği olan şiddetli kas faaliyeti, yutmaya hazırlık edimi işlevi görür ve sonrasında yeme artık cinsel hedef olmaktan çıkar. Hazırlık ediminin kendisi bağımsız bir cinsel hedefe dönüşür. Bir önceki aşamaya göre esasen yeni olan şey, alımlayan pasif organın ağız bölgesin-

den ayrılarak anal bölgede teşekkül etmesidir. Bu noktada biyolojik koşutluklar bulmak veya insandaki pregenital örgütlenmeleri pek çok hayvan türünde kalıcı hale gelmiş tertibatın kalıntıları gibi düşünmek fazlasıyla cazip görünmektedir. Muhtelif bileşenlerden yola çıkarak araştırma dürtüsü de yine bu evrenin karakteristik bir özelliğidir.

Anal erotizm hastada kendini göze çarpacak şekilde belli etmiyor. Dışkının, sevgi ve yakınlık anlamının yerini, sadizmin etkisi altında saldırganlık anlamına bıraktığını görüyoruz. Sadizmden mazoşizme dönüşümde, cinsellik alanı dışındaki gelişim süreçleriyle ilgili olan bir suçluluk duygusu da rol oynuyor.

Ayartılma, cinsel hedefin pasifliğini muhafaza ederek etkisini sürdürmüştü ve bir noktadan sonra sadizm, yine ayartılmanın etkisiyle büyük oranda pasif karşıtına, mazoşizme dönüştü. Pasiflik özelliğinin tamamen ayartılma hesabına yazılıp yazılamayacağı tartışılır, zira bir buçuk yaşındaki çocuğun cinsel birleşme gözlemine tepkisi de zaten ağırlıklı olarak pasifti. Sahnenin gözlemlenişi sırasındaki cinsel eş-uyarılma kendini dışkı boşaltımıyla dışa vurdu ve aslında burada aktif bir rol de ayırt edilmelidir. Cinsel eğilimlerine egemen olan ve fantezilerle kendini dışa vuran mazoşizmin yanında sadizm de varlığını sürdürüyor ve küçük hayvanlara uygulanıyor. Çocukta ayartılmadan itibaren başlayan cinsel araştırma merakı iki sorunla, çocukların nereden geldiği ve genital organını kaybetmenin mümkün olup olmadığı sorunuyla karşılaşıyor ve ardından dürtüsel uyarımların dışavurumlarıyla iç içe geçiyor. Bu cinsel araştırmalar, sadist eğilimlerini küçük çocukların temsilleri olan hayvanlara yönlendiriyor.

Vakanın sunumunu dördüncü yaş gününe yakın bir vakte, bir buçuk yaşındayken gözlemlenmiş cinsel birleşmenin, etkisini rüyada, geriye dönük olarak gösterdiği zaman dilimine kadar getirmiş olduk. Buradan itibaren işleyen süreç-

leri ne tam manasıyla kavrayabiliyor ne de yeterince betimleyebiliyoruz. Çocuğun zekâ düzeyindeki gelişme sayesinde daha sonra anlayabildiği o görüntünün etkinleşmesi, yeni meydana gelmiş bir hadise gibi, ama aynı zamanda yeni bir travma gibi, ayartılmaya benzeyen bir dış müdahale gibi tesirde bulunuyor. Kesintiye uğramış genital örgütlenme bir çırpıda yeniden devreye alınıyor, ama rüyada gerçekleştirilen ilerleme sürdürülemiyor. Tersine, ancak bastırmayla denk sayabileceğimiz bir süreç içinde, yeni olanın reddi ve reddedilenin fobiyle ikamesi gerçekleşiyor.

Öyleyse, anal-sadist örgütlenme, yeni başlayan hayvan fobisi evresi boyunca da var olmaya devam ediyor; tek fark bu devama korku görünümlerinin de katılması. Çocuk sadist olanların yanı sıra mazoşist faaliyetlerini de sürdürüyor, fakat mazoşist olanların bir kısmına kaygıyla tepki veriyor; sadizmin karşıtına dönüşmesi muhtemelen ilerlemeye devam ediyor.

Bastırmanın kastrasyon bilgisinin hemen ardından geldiğini, kaygı rüyasının analiziyle öğrenmiştik. Kabulü penis kaybına mal olacağından bu yeni bilgi reddedildi. Biraz daha dikkatlice düşündüğümüzde aşağı yukarı şunu görürüz: Bastırılan şey, bu yeni bilginin etkisiyle teşekkül etmiş olan genital anlamdaki eşcinsel tutumdur. Ancak bu eşcinsel tutum, erişime kapalı, derin bir katman olarak yapılanmış halde, varlığını bilinçdışında muhafaza ediyor. Bu bastırmanın saiki, eşcinsel hedefin pasifliğiyle çatışmaya uzun süredir hazır olan eril genital narsizm gibi görünüyor. Yani bastırma erilliğin bir başarısı.

Buradan yola çıkarak psikanalitik kuramda ufak bir değişiklik yapmak cazip görünebilir. Keza, eril ile dişil eğilimler arasındaki çatışmanın, yani biseksüelliğin, bastırma ve nevroz oluşumuna elle tutulur biçimde kaynaklık ettiği zehabına kapılınabilir. Ne var ki, bu görüş kusurludur. Birbiriyle çatışan bu iki cinsel heyecandan biri benlikle uyumlu

iken diğeri narsistik çıkarlara zarar veriyor, bu yüzden de bastırmaya maruz kalıyor. Bu durumda bile cinsel eğilimlerden biri lehine bastırmayı faaliyete geçiren, benliktir. Başka durumlarda erillik ile dişillik arasında bu türden bir çatışma mevcut değildir; kabul edilmeyi talep eden fakat benliğe ait bazı güçlere karşı gelen ve bu yüzden kendisine de karşı gelinip yol verilen yalnızca bir cinsel eğilim vardır. Cinsellik ve benliğin ahlaki eğilimleri arasındaki çatışmalara, cinsellik dâhilindeki çatışmalardan çok daha sık rastlanır. Bizim vakada böylesi bir ahlaki çatışma bulunmuyor. Bastırmanın saiki olarak biseksüelliğe vurgu yapmak çok kısıtlayıcı olacaktır; oysa benlik ile cinsel eğilim (libido) arasındaki çatışmanın saik olarak vurgulanması olası tüm hadiseleri kapsar.

Adler'in geliştirdiği şekliyle [1910] "eril protesto" kuramının karşısına, bastırmaya maruz kalan tarafın hep dişillik olmadığı, erilliğin asla kayırılmadığı argümanıyla çıkmalı; azımsanmayacak kadar çok vakada benlik tarafından bastırmaya boyun eğmek zorunda bırakılan, erilliktir.

Ayrıca bizim vakadaki bastırma süreci adilane değerlendirildiğinde tek saik olarak narsistik erilliğe önem atfetmenin yanlışlığı görülecektir. Rüya sırasında meydana çıkan eşcinsel tutum o denli yoğundu ki, küçük insanımızın benliği bu durumla baş edemedi ve bastırma işlemiyle kendini savundu. Benlik bu amaca ulaşmada narsistik genital erilliğin yardımına başvurdu. Ayrıca tüm narsistik uyarımların benlikle başlayıp benlikte kaldığı ve bastırmaların libidinal nesne yatırımlarına yönelik olduğu da yanlış anlamalara mahal vermemek için dile getirilmelidir.

Belki de tam manasıyla hâkim olmayı belki de başaramadığımız bastırma sürecini artık bir yana bırakıp dikkatimizi rüyadan uyanma sırasında ortaya çıkan duruma çevirelim. Şayet rüya sürecinde eşcinselliğe (dişilliğe) karşı üstün gelen gerçekten erillik olsaydı, eril nitelikli aktif cinsel eğilimle çoktan belirgin bir baskın eğilim olarak karşılaş-

mamız gerekirdi. Böyle bir durum sözkonusu değil. Cinsel örgütlenmenin özünde bir değişim olmadı, anal-sadist evre varlığını sürdürdü, baskın olmaya devam etti. Erilliğin zaferi, baskın cinsel örgütlenmenin pasif (mazoşist, ama dişil olmayan) cinsel hedefine kaygıyla tepki verilmesinden ibaret. Zafer kazanmış bir eril cinsel uyarım yok, sadece karşı koyulan pasif bir cinsel heyecan sözkonusu.

'Aktif-eril' ve 'pasif-dişil' şeklinde alışılmadık ama elzem bir keskin ayrımın okuyucuya ne denli güçlük çıkardığını hayal edebiliyorum, bu yüzden tekrara düşmekten kaçınmayacağım. Rüya sonrası durumu şu şekilde betimlememiz mümkün: Hastanın cinsel eğilimleri bölündü, bilinçdışında genital örgütlenme evresine ulaşıldı ve çok yoğun bir eşcinsellik teşekkül etti; bunun üstünde (bilinçdışında zımni düzlemde) erken dönemdeki sadist akım ve baskın mazoşist eğilim varlığını sürdürüyordu; benlik cinselliğe yönelik pozisyonunu tamamen değiştiriyordu zira artık cinselliği reddediyor ve tıpkı daha derindeki eşcinsel hedeflere fobi oluşumuyla tepki verdiği gibi baskın mazoşist hedeflere kaygıyla karşılık veriyor. Yani rüyanın sonucu öyle pek de eril bir akımın zaferi değil, dişil ve de pasif bir akıma karşı tepkiydi. Benliğin bu tepkisine eril bir özellik atfetmek zorlama olur. Hatta benliğin cinsel eğilimi yok, benlik yalnızca kendini koruma ve narsizmini idame ettirmekle ilgileniyor.

Şimdi de fobi meselesine göz atalım. Genital örgütlenme düzeyinde ortaya çıkmış olan bu fobi, bize kaygı histerisinin görece basit mekanizmasını gösterir. Benlik, karşı konulmaz bir tehlike olarak gördüğü eşcinsel tatminden kendini kaygı geliştirerek koruyor. Oysa bastırma işlemi, gözden kaçırılmayacak bir iz bırakıyor ardında. Korkulan cinsel hedefin bağlandığı nesne, bilinç düzeyinde kendini başka bir nesneyle temsil ettirmek zorunda kalıyor. *Baba* korkusu değil, *kurt* korkusu bilinç düzeyine çıkıyor. Fobi oluşumu sadece bu içerikle de sınırlı kalmıyor. Kurt, epeyce bir süre sonra aslanla

ikame ediliyor. Küçük hayvanlara karşı sadist uyarımlar ile fobi tepkisi rekabet halinde, çünkü küçük hayvanlar hasımlarını, yani dünyaya gelmeleri halen olası bebekleri temsil ediyor. Kelebek fobisinin ortaya çıkışı da çok ilginç. Rüyada kurt fobisini doğuran mekanizmanın tekrarı gibi. Eskiye ait bir deneyim olan Gruscha sahnesi tesadüfi bir uyartıyla yeniden etkinleşiyor ve beraberinde getirdiği kastrasyon tehdidi meydana geldiği sırada hiç bir izlenim bırakmamış olmasına rağmen, etkisini sonradan gösteriyor.[1]

Çocukta fobilerin oluşumuna yol açan kaygının kastrasyon kaygısı olduğu söylenebilir. Bu beyan, kaygının eşcinsel libidonun bastırılmasıyla ortaya çıktığı görüşüyle hiçbir şekilde çelişmez. Her iki ifade tarzı da aynı sürece işaret eder: Bu süreçte benlik libidoyu eşcinsel istek uyarımından geri çeker ve böylece libido serbest gezen kaygıya dönüştürüldükten sonra fobilere bağlanabilir hale gelir. Aradaki fark, ilk ifade tarzında sadece benliği harekete geçiren saikin vurgulanmış olması.

Biraz daha yakından bakıldığında, (yeme bozukluğunu saymazsak) hastamızın bu ilk hastalığının fobinin öne çıka-

---

1 Gruscha sahnesi, daha önce değindiğimiz üzere, teşvik veya inşa etme bakımından hekimin hiçbir payının olmadığı, hastaya has spontane bir hatırlama performansıydı; sahnedeki boşluklar, şayet analizin çalışma tarzına değer veriliyorsa, analiz tarafından kusursuz denebilecek tarzda doldurulduğu. Bu fobinin ussal bir açıklaması ancak şunu ileri sürebilirdi: Korkuya yatkın bir çocuğun sarı çizgili kelebek yüzünden ve muhtemelen de kalıtsal korku eğiliminin sonucu olarak kaygı nöbeti geçirmesinde sıradışı bir taraf yoktur (krş. Stanley Hall, *A Synthetic Genetic Study of Fear*, 1914). Korkunun bu nedenleri bilinmediğinden, onu açıklamak için çocukluğuna ait bağlantılar aranmasından ve hâlâ unutamadığı dadısıyla bir ilişki fantezisini kurgulamak için aynı adı taşıma rastlantısallığından ve sarı çizgilerin başka bir vesileyle geri dönüşünden yararlanılması gerekecekti. Gelgelelim kendi başına zararsız olan olayın ayrıntıları, yani yerleri yıkama, kova ve süpürge, etkisini ileriki yaşamda gösterip hastanın nesne seçimini kalıcı ve obsesif biçimde belirlediğinde, kelebek fobisi anlaşılmaz bir önem kazanıyor. Bu durumda vaziyet en az benim iddiamdaki kadar tuhaf bir hal alıyor ve sahneye dair ussal yorumlamadan elde edilen kazanç da güme gidiyor. Gruscha sahnesinin bizim için apayrı bir değeri var, çünkü daha az kesin olan ilksel sahneye dair yargımızı onun üzerine bina edebiliyoruz.

rılmasıyla tam manasıyla izah edilemeyeceği, tersine, kaygı semptomlarının yanı sıra konversiyon belirtilerinin de kendisine eşlik ettiği gerçek bir histeri vakası sayılması gerektiği görülür. Eşcinsel akımın bir bölümü bu akıma iştirak eden organda tutuluyor: Bağırsaklar bu andan itibaren ve sonraki dönemde histeriye tutulmuş bir organ gibi davranıyor. Bastırılmış bilinçdışı eşcinsellik bağırsaklara çekiliyor. Sonraki hastalığının çözümünde en büyük katkıyı sağlayan da tam olarak bu histeri parçası oluyor.

Artık obsesyon nevrozunun daha da karmaşık koşullarının üstesinden gelmek için cesaretten yana bir eksiğimiz kalmamış olsa gerek. Vaziyeti bir kez daha göz önüne getirelim: Baskın bir mazoşist ve bastırılmış bir eşcinsel akım var, diğer tarafta ise histerik reddedişten yana bir benlik. Hangi süreçler bu durumu obsesyon nevrozuna dönüştürür?

Hastadaki dönüşüm içerideki bir gelişimin devamı sonucu kendiliğinden değil, dışarıdan yabancı bir etkiyle gerçekleşmişti. Bu dönüşümün görünürdeki sonucu, ön planda olan ve şimdiye dek yalnızca kurt fobisinde ifadesini bulmuş babayla ilişkinin artık obsesif Tanrı korkusu biçiminde kendini dışa vurmasıdır. Bu hastada işleyen sürecin *Totem ve Tabu*'da totem hayvanının Tanrı'yla ilişkisine dair ileri sürdüğüm savı kuşkuya yer bırakmayacak şekilde doğruladığına dikkat çekmeden geçemem.[2] Orada Tanrı tasavvurunun totem tasavvurunun gelişmiş bir devamı olmadığı, tersine totemle ortak bir kökten ama bağımsız olarak ortaya çıkıp totemin yerini aldığı sonucuna varmıştım. Buna göre totem hayvanı ilk baba ikamesidir, Tanrı ise babanın yeniden insan şekli kazandığı sonraki bir başka baba ikamesidir. Bunu bizim hastada da görürüz. Kurt fobisinde totemci baba ikamesi evresinden geçiyor, ancak bu durum kesintiye uğruyor ve babasıyla kurdukları yeni ilişkinin ardından dinsel korku evresiyle ikame ediliyor.

2 [*Totem ve Tabu*, İş Bankası Kültür Yayınları, çev. Zehra Yılmazer, 2020, s.157-158.]

Bu değişime yol açan faktör, annesi aracılığıyla dinî doktrinler ve kutsal hikâyeyle tanışmasıydı. Bu eğitimle hedeflenen sonuca ulaşılıyor. Sadomazoşist cinsel örgütlenme yavaş yavaş sona eriyor, kurt fobisi çabucak kayboluyor, cinselliği kaygıyla reddetmenin yerini daha yüce bir formda cinselliği bastırma alıyor. Tanrı korkusu çocuğun yaşamındaki egemen güç haline geliyor. Ancak bu başarılar mücadelesiz gerçekleşmiyor ve bu mücadelenin göstergesi olarak Tanrı'ya küfür içerikli düşünceler ortaya çıkıyor ve bu düşüncelerin neticesi olarak da obsesyon düzeyinde abartılı dinsel seremoni iyice yerleşiyor.

Sözkonusu patolojik görünümleri bir tarafa bırakırsak, dinin bireyin eğitimindeki tüm işlevlerini bu vakada yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Çocuğun cinsel eğilimlerini dizginledi, onların yerine bir yüceltme ve sağlam bir payanda sundu, ailevi ilişkilerinin değerini düşürdü ve böylece büyük insanlık ailesiyle bağ kurmasının yolunu açarak olası bir izolasyon tehlikesinin önünü aldı. O yabani, o ürkek çocuk sosyalleşti, medenileşti ve eğitilebilir hale geldi.

Dinin etkisinin ardındaki temel saik, doğum günlerinin kazara aynı oluşundan dolayı özellikle yakın hissettiği Mesih figürüyle özdeşleşmesiydi. Burada bastırmayı zorunlu hale getirecek denli aşırı olan baba sevgisi, ideal bir yüceltmeye doğru kendine bir çıkış yolu buldu. Dünyevi babada beyhude deşarj arayan bu coşkun sevgi, Mesih figürüyle özdeşleşme sayesinde, artık Tanrı diye adlandırılan Babaya yöneltilebilirdi. Bu sevgisini kanıtlayabileceği yolları ona din göstermişti; üstelik bu yolda bireysel sevgi gayretlerinden ayrılması mümkün olmayan suçluluk duygusuna da yer yoktu. Böylece, bilinçdışı eşcinsellik olarak çoktan yenilgiye uğratılmış en derindeki cinsel akım drene edilebilirken, daha yüzeyde yer alan mazoşist akım da, Göksel Baba'nın emriyle ve namına kötü muamele görmeye razı olup kendini feda eden Mesih'in çilesi anlatısında pek de kendisinden feragat etmeden, ben-

zersiz bir yüceltmeye kavuştu. Böylece din, yoldan çıkmış ufaklıkta tatmin ile yüceltmenin bir karışımıyla, dikkati kösnül süreçlerden salt tinsel süreçlere yöneltmeyle ve inananlarına sunduğu sosyal ilişkilere erişimle, işlevini yerine getirdi.

Dine ilk başlarda karşı çıkmasının üç farklı hareket noktası vardı. Birincisi, örneklerini daha önce de gördüğümüz üzere, her yeniliği defetmek zaten onun huyuydu. Bir kere yerleştiği her libidinal konumu, bıraktığında kaybedeceklerinden duyduğu korkuyla savunuyor ve alınacak yeni konumun eskisinin yerini tastamam doldurabileceği ihtimaline güvenmiyordu. *Cinsellik Üzerine Üç Deneme*'de *sabitlenme* yeteneği olarak adlandırdığım önemli ve asli bir psikolojik özelliktir bu. Jung, ruhsal "atalet" diye adlandırdığı bu durumu tüm nevrotik başarısızlıkların ana nedeni olarak sunmak istedi. Bense, onun aksine, bu özelliğin daha da kapsamlı olduğuna, nevrotik olmayanların da yaşamında önemli bir rol oynadığına inanıyorum. Libidinal olduğu kadar başka türden enerji yatırımlarında da hızlı hareketlilik veya ağır akışkanlık çoğu normal insanın özelliği olduğu gibi nevrotiklerin hepsine özgü de değildir; bölünemeyen asal sayılar gibi, şimdiye dek başka bir şeyle bağlantısı henüz kurulmamış bir şeydir. Bildiğimiz sadece, ruhsal yatırımlara özgü hareketlilik vasfının yaşlanmayla birlikte gözle görülür biçimde gerilediğidir. Bu durum bize psikanalizin etkisinin sınırlarına dair bulgulardan birini sağlar. Bununla birlikte, bu ruhsal plastisitenin alışılan yaş sınırının çok ötesinde de varlığını sürdürdüğü kişilerin yanı sıra çok erken yaşta yitip gittiği insanlar da vardır. Nevrotiklerin bu sonuncular olduğunu kabul edersek, görünüşte eşit olan koşullarda başkalarının kolaylıkla üstesinden geldiği değişimlerin onlar sözkonusu olduğunda geriye döndürülemediğini nahoş bir keşifle fark ederiz. O halde meydana gelmiş olanın eski haline dönmesine az ya da çok karşı duran bir *entropi* kavramını ruhsal süreçlerin dönüşümünde de hesaba katmalıyız.

İkinci bir hassas nokta, bizzat dinî doktrinin çocukta açık bir Tanrı-Baba ilişkisi temeline dayanmadığı, ortaya çıkışına hükmeden ambivalan tutumun belirtileriyle kendini dayattığı olgusuydu. Hayli gelişkin ambivalan tutumuyla dindeki bu ambivalan özelliği sezdi ve beş yaşındaki bir çocukta varlığı bizi hayrete düşüren keskin zekâ ürünü eleştirisini böylece yöneltebildi. Ancak bu ikisinden de önemli bir üçüncü etmen daha vardı ki dine karşı mücadelesinin patolojik sonuçlarını kesinlikle bu etmenin oynadığı role dayandırabiliriz. Onu erkekliğe doğru iten, dinle yüceltmeye tabi tutulacak akım artık serbest değildi, bastırma dolayısıyla kısmen izole edilmiş haldeydi, o nedenle de yüceltmeden muaf ve en baştaki cinsel hedefe bağlı kalmıştı. Bu bağlanmanın gücüyle bastırılmış kısım yüceltilmiş kısma doğru bir yol açmaya veya bu kısmı kendine çekmeye yöneldi. Mesih figürüyle ilgili ilk evhamlanmalar bu yüce Oğulun da bilinçdışında tutulan babayla cinsel ilişkiyi ifa edip edemediği sorusunu en başından içeriyordu. Bu eğilimin reddedilişi, Tanrıya yönelik bedensel sevginin Tanrıyı aşağılama biçiminde kendini dayattığı açıkça küfür içeren obsesif düşünceler yaratmak dışında bir sonuç vermedi. Uzlaşı oluşumlarına karşı yürütülen şiddetli bir savunma mücadelesi, bundan böyle Tanrı korkusunun veya saf Tanrı sevgisinin belirli kanallardan ifade bulduğu tüm faaliyetlerin obsesif biçimde abartılmasını beraberinde getirdi. Sonunda zaferi din kazandı, ancak dinin dürtüsel temeli, yüceltmeyle elde edilenlerin sürekliliğine kıyasla çok daha güçlü olduğunu kanıtladı. Hayat, nüfuzunu dine karşı kullanan yeni bir baba ikamesi sunar sunmaz din bir kenara atıldı ve başka şeylerle yer değiştirdi. Dindarlığın kadınların (anne, dadı) etkisiyle ortaya çıkarken eril etkinin dinden kurtulmayı mümkün kıldığını da ilginç bir komplikasyon olarak akılda tutalım.

Obsesyon nevrozunun anal-sadist cinsel örgütlenme zemininde ortaya çıkışı, başka bir yerde, *Obsesyon Nev-*

rozuna Yatkınlık Üzerine'de[3] ayrıntılarıyla açıkladıklarımı tamamen doğrulamaktadır. Ancak daha öncesinde şiddetli bir histerinin mevcudiyeti bu açıdan vakamızı müphem hale getiriyor. Hastamızın cinsel gelişimine dair bu mütalaayı, sonraki yıllarda geçireceği dönüşümlere biraz ışık tutarak bitirmek istiyorum. Hastada erinlik yıllarından itibaren cinsel hedefi genital örgütlenme olan ve hastalığının son dönemine kadar süren, normal sayılması gereken, kösnüllüğü şiddetli, eril bir akım ortaya çıkmıştı. Bu akım Gruscha sahnesinin doğrudan devamıydı ve sahnenin nöbetler halinde gelip giden obsesif âşık olma karakterini ödünç aldı, bir yandan da çocukluk dönemi nevrozu kalıntılarının yol açtığı ketlenmelerle mücadele etmek durumundaydı. Kadına karşı şiddetli bir yarma hareketiyle nihayet erkekliğini tam manasıyla kazandı; bu cinsel nesne seçimini o andan itibaren korudu, ama elindekinden hoşnut değildi, zira erkeğe yönelik ve önceki evrelerin bütün gücünü bünyesinde birleştiren güçlü ve artık bilinçdışı olan bir temayül onu dişil nesnelerden habire uzaklaştırıp duruyordu ve her fasılada onu kadına bağımlılığı abartmaya zorluyordu. Kür sırasında kadında sebat edemediği şeklindeki şikâyetini arz etti, bu nedenle kürdeki bütün çalışma onun erkeklerle olan bilinçdışı ilişkisini ortaya çıkarmaya yöneldi. Basmakalıp özetlemek gerekirse, çocukluğu aktiflik ile pasiflik arasında gidip gelmelerle, erinlik dönemi erilliğini kanıtlama mücadelesiyle ve sonraki hastalığı döneminden itibaren de eril eğilimin nesnesi uğruna verdiği mücadeleyle nitelenmişti. Hastalığının nedeni, benim özel 'hüsran' [*Versagung*] vakaları olarak özetlediğim "nevrotik hastalık tipleri"[4] kapsamına girmez ve o bakımdan, bu sıralama düzeninde bir boşluğun bulunduğuna dikkat çeker.

---

3 *Int. Z. Psychoanal.*, 1913, 2, s. 525-532, "Die Disposition zur Zwangsneurose" 1913 i, *GW*, VIII; *SE.*, 12, 313, *OCP*, XII.

4 *Zbl. Psychoan.* 1912, II, 6, "Über neurotische Erkrankungstypen" (Nevrotik Hastalık Tipleri Hakkında) [*GW.*, VIII, s. 322 vd.; *SE.*, 12 s.,229 vd.; *OCP.*; XI].

Genital somatik bir hastalık[5] kastrasyon kaygısını canlandırıp narsizmini kesintiye uğratarak onu kaderin bahşettiği kişisel bir ayrıcalık beklentisinden vazgeçmeye zorladığında, yıkılmıştı. Yani onunkisi bir narsistik 'hüsran' hastalığıydı. Ondaki bu aşırı güçlü narsizm, ketlenmiş cinsel gelişiminin diğer belirtileriyle tam bir uyum içindeydi; bu nedenle heteroseksüel aşk seçimi olanca enerjisine rağmen pek az psişik eğilimi kendinde yoğunlaştırabilmiş ve narsizmine o kadar yakın duran eşcinsel tutum, bilinçdışı güç olarak bu denli dayanıklılıkla sebat gösterebilmişti. Psikanalitik kür bu rahatsızlıklar sözkonusu olduğunda elbette ani bir tersyüz etmeyi ve normal gelişim seviyesine denk bir düzelmeyi sağlayamaz; yapabileceği şey, yaşamın etkileri gelişimi iyi yönde kanalize edebilsin diye karşılaşılan engelleri bertaraf etmek, yolları yürünebilir kılmaktan ibarettir.

Hastamızın ruhsal yapısına dair psikanalitik kürde ortaya çıkarılan, ama daha fazla aydınlatılamayan ve bu sebeple doğrudan etki de edilemeyen özellikleri toparlamam gerekirse: Az önce bahsettiğimiz sabitlenmenin dayanıklılığı, ambivalansa eğilimin olağandışı kapsamı ve üçüncü bir özellik olarak da, birbirinden alabildiğine farklı ve birbiriyle alabildiğine çelişen libidinal yatırımların tümünü yan yana işler durumda muhafaza etme yeteneği olan, arkaik diye adlandırılabilecek bir bünye. Bu yatırımlar arasında –uzun süre bir ilerleme veya iyileşmeyi olanaksız kıldıkları anlaşılan– sürekli gidip gelmeler, şu an burada üstünkörü değinebildiğim geç dönem hastalık tablosuna egemen oldu. Bu durum hiç kuşkusuz bilinçdışının karakteristiği bir özellikti ve onda bilinçli hale gelmiş süreçlerde hayatiyetini sürdürüyordu; ama bu özellik yalnızca duygulanımsal heyecanların sonuçlarında kendini gösterdi, salt mantıksal alanlarda ise çocuk tam tersine, çelişkileri ve bağdaşmazlıkları arayıp bulmada özel bir maharet sergiledi. Çocuğun ruhsal yaşamına

5 [Belsoğukluğu –ç.n.]

dair edindiğimiz izlenim, kadim Mısır dininin bıraktığına benzer bir izlenim: Bütün gelişim evrelerini nihai ürünleriyle, yan yana muhafaza ediyor; en eski tanrıları ve bunlara atfettiği önemi en yenileriyle birlikte sürdürüyor; başka gelişim aşamalarında derinliğe sahip oluşumları düz bir satha yayıyor, bu yüzden de bize tasavvur edilemez geliyor.

Bu hastalık vakası bağlamında aktarmak istediklerimin artık sonuna geldim. Vakanın akla getirdiği çok sayıda sorun arasından bence özel olarak vurgulanmaya layık sadece ikisi kaldı. İlki filogenetik olarak miras alınan ve tıpkı felsefi 'kategoriler' gibi, tecrübi izlenimleri sınıflandırmamızı sağlayan şemalarla ilgili. Bunların uygarlık tarihinin tortuları olduklarını söyleyen görüşten yanayım. Bu tortulardan biri olan ve çocukların ebeveyniyle ilişkisini kuşatan Oidipal kompleks, esasında bu türden en iyi bilinen örnektir. Yaşantılar kalıtımsal şemaya uymadığında fantezide yeniden biçimlendirilirler, bu biçimlendirmelerin sonucunu ayrıntısıyla incelemek muhakkak fayda sağlayacaktır. Bize bu şemaların mevcudiyetini kendi başına kanıtlamaya uygun olanlar tam da bu vakalardır. Şemanın bireysel yaşantılara galip geldiğini sık görebiliriz, sözgelimi tersyüz olmuş bir Oidipal komplekse rağmen bizim vakada baba, kastre eden ve çocuk cinselliğini tehdit eden biri haline geliyor. Başka bir etki de sütannenin annenin yerini alması veya anneyle kaynaşmasıdır. Yaşantıların bu şemayla ters düşmesi, çocukluk dönemi çatışmalarına bol miktarda malzeme sağlamış gibi görünüyor.

İkinci sorun birincisiyle çok ilgisiz değil, ama kıyas kabul etmez derecede önemli. Dört yaşındaki çocuğun yeniden etkinlik kazanmış sahneye karşı davranışını dikkate alırsak,[6] hatta sadece, çocuğun bir buçuk yaşında sahneyi

6 Bu davranışın ancak yirmi yıl sonra kelimelere dökülebilmiş olduğunu görmezden gelebilirim, çünkü sahneden çıkarsadığımız tüm etkiler, kendisi henüz çocukken ve analizden çok önce semptomlar, obsesyonlar vb. şeklinde ifade edilmişti. Bu yüzden ilksel sahne mi, yoksa ilksel fantezi mi olduğu fark etmiyor.

yaşantıladığı esnadaki çok daha basit tepkilerini bile düşündüğümüzde, onda vaziyeti anlaması için bir tür hazırlık olan şeyin, belirlenmesi zor bir tür bilginin de sahnenin etkisinde pay sahibi olduğu görüşünü kolay kolay yabana atamayız.[7] Bu bilginin ne olduğu, tasavvurumuzu aşıyor; konuyla ilgili elimizdeki tek şey hayvanlara özgü ve çok daha gelişkin *içgüdüsel* [*instinktiven*] bilgiyle kurulabilecek eksiksiz bir analoji.

İnsanlar da bu tür bir içgüdüsel melekeye sahip olsaydı, her ne kadar bir alanla sınırlandırılması asla mümkün olmasa da, bu melekenin özellikle cinsel yaşamın süreçlerine ilişkin olması şaşırtıcı olmazdı. Bu içgüdüsel meleke, bilinçdışının çekirdeği haline gelebilir; sonradan edinilecek insan usu tarafından tahtından indirilip altta bırakılan, ama olabildiğince sık, hatta belki her durumda, daha yüce ruhsal süreçleri kendi seviyesine çekecek güce sahip ilkel bir zihin etkinliği olabilirdi. Bastırma da sözkonusu içgüdüsel aşamaya dönüş olurdu ve böylece insan bu büyük yeni edinimi nevroz yetisiyle ödemiş ve nevroz imkânı daha eski içgüdüsel aşamanın varlığını kanıtlamış olurdu. Bu durumda erken çocukluk travmalarının önem taşımasının nedeni, bilinçdışına sonraki gelişim aşamaları tarafından tüketilmesini engelleyen bir malzeme sunmaları olacaktır.

7 Yine vurgulamam gerekir ki, rüya ve nevroz bizzat çocukluk dönemine ait olmasalardı bu düşünceler boşuna olurdu.

Ruhsal yaşamda kalıtımsal, yani filogenetik olarak edinilmiş unsurlara vurgu yapan benzer düşüncelerin çeşitli çevrelerce dile getirilmiş olduğunu elbet biliyorum, hatta psikanalitik değerlendirmede onlara da bir yer verilmesi konusunda fazla aceleci davranıldığını görüyorum. Psikanaliz doğru sıralamaya riayetle, bireysel olarak edinilmiş katmanlara nüfuz ettikten sonra tevarüs edilenin izleriyle karşılaşırsa, ancak o zaman bu düşünceler bana makbul görünür.[8]

---

8 Bu vaka öyküsünde değindiğim olayları bir kez daha kronolojik olarak sıralayayım: Noel'de doğum.
Bir buçuk yaş: Sıtma. Ebeveynin cinsel ilişkisini gözlemleme veya kendisinin sonradan cinsel ilişki fantezisi olarak kurguladığı ebeveynin birlikte oluşunu gözlemleme sahnesi.
İki buçuk yaşından kısa süre önce: Gruscha sahnesi.
İki buçuk yaş: Ebeveynin ablasıyla seyahate çıkması konulu perde arı. Bu perde arı, onu yalnız Nanya ile gösteriyor ve Gruscha'yı ve ablayı böylece inkâr ediyor.
Üç yaş üç aydan önce: Annenin hekime şikâyetlerini dile getirişi.
Üç yaş üç ay: Ablası tarafından ayartılışının başlaması, hemen ardından Nanya'nın kastrasyon tehdidi.
Üç buçuk yaş: İngiliz mürebbiye, mizaç değişiminin başlaması.
Dört yaş: Kurt rüyası, fobinin oluşumu.
Dört buçuk yaş: Kitab-ı Mukaddes hikâyesinin etkisi. Obsesyon semptomlarının ortaya çıkışı.
Beş yaşından kısa süre önce: Parmağını kaybettiği halüsinasyon.
Beş yaş: İlk malikâneden ayrılış.
Altı yaşından sonra: Babasını hastanede ziyaret edişi.
Sekiz ve on yaş: Obsesyon nevrozunun son kez nüksetmesi.
Betimlemelerim hastanın Rus olduğu tahminini kolaylaştırmıştır. Beklenmedik şekilde patlak veren Dünya Savaşı'ndan birkaç hafta önce, iyileşmiş olduğuna inanarak taburcu ettiğim hastamı ancak değişen savaş koşullarını İttifak Güçlerine Güney Rusya'ya erişim yolunu açtıktan sonra tekrar görebildim. Viyana'ya geldi ve tedavinin bitiminin hemen ardından, hekimin etkisinden kurtulma eğilimine girdiğini dile getirdi. Birkaç aylık bir çalışmayla aktarımın aşılmadan kalan parçasının da üstesinden gelebildik; o zamandan bu yana savaşın yurdunu, malvarlığını ve ailevi ilişkilerini elinden aldığı hastam, kendini normal hissediyor ve kusursuz davranıyor. Belki tam da içine düştüğü bu sefalet, suçluluk duygularını tatmin ederek iyileşmesine katkıda bulunmuş oldu.

DİZİN

Adler 3, 19, 53, 105, 114
ağaç 27-30, 32-34, 41, 42, 71, 87
ahlak 114
aile 10, 16-19, 56, 84, 118, 125
akım [Strömung] 24, 43, 62, 64, 65, 84-86, 89, 115, 117, 118, 120, 121
aktarım 9, 38, 51, 58, 70, 95 110, 125
aktif 22-24, 33, 45, 86, 112, 114, 115, 121
alkolizm 11
ambivalans 23, 31, 66, 67, 120, 122
analite/anal erotizm 22, 40, 44, 67, 73, 77, 79, 81-84, 86, 103, 104, 111, 112
anal-sadist 22, 24, 45, 73, 111, 113, 115, 120
anı 5, 8, 11, 12, 15, 16, 22, 28, 34, 35, 41, 48, 50-52, 58, 59, 62, 63, 69, 71, 87, 91-94, 97, 100, 125
perde anı 10, 15, 34, 50, 83, 91, 93, 125 n.,
anoreksi 109
aşağıla(n)ma 18, 19, 63, 65, 85, 96, 97, 100, 120
aşk 19, 40, 69, 70, 86, 92-96, 122
ensestöz aşk 19
obsesif aşk 40, 93-95

bağımlılık/bağımsızlık 3, 7, 10, 69, 74, 121
bağırsak 75-77, 79-82, 85, 117
bağlanma 7, 21, 70, 98, 104, 115, 120
banknot 84
baskılama 22, 64
bastırma 34, 43, 45, 50, 65, 68, 71, 72, 80, 81, 83, 86, 88, 113-18, 120, 124
bebek 61, 82, 116
bekâret 104
belsoğukluğu 3, 93, 102, 122
benlik 44, 113-17
beyaz(lık) 27, 28, 30, 36, 42, 57, 58, 71
bilinçdışı 6, 7, 19, 35, 37, 40, 47, 49, 50, 55, 59, 64, 72, 80, 81, 83, 86, 89, 99, 108, 113, 115, 117, 118, 120-22, 124
biseksüellik 113, 114
Boccaccio 42

ceza 15, 16, 22-24, 29, 45, 64, 88
cimri 74

çağrışım 41, 92, 93, 96, 98
çarpıtma 5, 32, 33, 41, 42, 50, 87
çatışma 48, 52, 53, 65, 113, 114, 123

dadı 10, 11, 17, 27, 34, 56, 87, 92-94, 96, 116, 120
depresyon 4, 13, 35, 36
dışkı 13, 64, 69, 73-75, 77-83, 85, 86, 101-3, 112
dışkı-çocuk 103
din/dindarlık 13, 14, 61-63, 65-67, 69, 71, 87, 101, 118-20, 123
dinî takıntı ve seremoniler 4, 56, 67, 81, 117, 118
direnç 5, 7, 8, 42, 45, 48, 76, 93, 97
dişil/dişillik 22, 45, 64, 71, 79-81, 84-86, 91, 104, 113-15, 121
dövme 22-24, 29, 45, 64

dürtü 7, 19, 23, 54, 73, 81, 107, 109, 112, 120
düşmanlık 8, 17, 66, 68, 69, 89

elfaz-ı küfür düşünceleri 13, 67, 69
empati 5, 86, 170
ensest 19, 104
entropi 119
eril/erillik 45, 46, 64, 71, 79, 80, 95, 96, 104, 111, 113-15, 120, 121
erinlik 16, 18, 40, 70, 101, 109, 121
erişkinlik 40, 55, 62, 63, 82, 92, 101, 107, 108

erotizm 44, 67, 73, 85, 86, 96, 103, 111, 112
eşcinsellik 64, 65, 71, 72, 79, 80, 84, 85, 103, 104, 113-18, 122
evham 63-65, 120
eziyet etme 11, 12, 63, 64

fantezi 16, 17, 21-23, 39, 45, 48-53, 55, 58-60, 64, 71, 81, 84, 92, 97-99, 102-5, 112, 116, 123, 125
feragat 6, 45, 57, 82, 85, 86, 103, 118
filogenetik 40, 88, 98, 99, 105, 123, 125
fobi 4, 12, 14, 30, 38, 39, 45, 46, 54, 61, 62, 81, 84, 101, 102, 110, 113, 115-18, 125

genitaller 16, 21, 22, 36, 45, 64, 92, 93, 104, 111-15, 121
gerileme 22, 45, 53, 59, 97, 109, 111, 119
Goethe 21

haset 79
hayvan 12, 13, 22, 29, 40-42, 57, 59, 91, 97-101, 117, 124
  hayvan fobisi 4, 12, 30, 38, 54, 61, 91, 101, 113
  hayvanlara eziyet 13, 22, 64, 69, 83, 112, 116
haz 40, 74, 77
hedef (dürtünün hedefi) 16, 21, 23, 24, 45, 64, 72, 109-113, 115, 120, 121
hipnoz 7
histeri 4, 77, 115, 117, 121
hüsran 121, 122

İbrahim (Hz.) 66
ikame 18, 19, 30, 31, 33, 35, 38, 42, 43, 45, 49, 51-53, 59, 61, 64, 66, 69, 71, 74, 86, 89, 96, 100, 103, 113, 117, 120
ilksel sahne 27, 37-43, 45, 51, 55-57, 59-61, 64, 65, 68, 71, 79, 81, 84, 90, 91, 94-100, 103-5, 111, 116, 123
ilksel fantezi 60, 123
inşa 15, 38, 39, 50, 52, 80-82, 97, 116
İsa (Hz.) 62-66, 68, 87, 88
ishal 75, 81
iştah bozukluğu 101, 109, 110

Jung C. C. 3, 53, 99, 102, 105, 119

kalıtım 18, 56, 88, 99, 100, 116, 123, 125
kastrasyon 15, 21, 22, 29, 32, 33, 35, 41, 42, 44-46, 57, 73, 79-81, 85-89, 94-96, 98, 99, 102, 111, 113, 116, 122, 123, 125
kaygı 4, 13, 25, 28, 30, 34, 35, 38, 41, 44, 57, 61-64, 66, 71, 75, 77-79, 84, 89, 91, 98, 109, 110, 113, 115-18, 122
kıskanma 18, 19, 84, 85
Kitab-ı Mukaddes 61, 125
Kloaka 80, 81, 86
kompleks 15, 29, 52, 73, 85, 89, 123
köpekler 27, 30, 42, 57, 58, 80, 99, 110
Kronos miti 31

Kudüs 87
Kurban 66, 88
Kurt 1, 12, 21, 22, 27-34, 36, 38, 39, 41-46, 56-58, 62, 64, 70, 71, 81, 98, 101, 102, 105, 109, 110, 115-18, 125
kuyruk 15, 21, 27, 29, 41-43, 46
küfür 13, 67, 69, 118, 120
kür 31, 38, 40, 49, 50, 121, 122

lavman 76, 97, 101-3
lazımlık 82
libido 5, 21, 23, 43, 45, 52, 53, 72-74, 86, 114, 116, 119, 122

manik depresif 7
masal 22, 27-32, 38, 39, 41-43, 87
mastürbasyon 20, 22, 23
mazoşizm 23-25, 45, 64, 65, 70, 112, 113, 115, 117, 118
Meryem Ana 65
Mesih 63, 65, 66, 81, 87, 88, 118, 120
mizaç 11, 14, 22, 25, 86, 125

Nanya 11, 13, 16, 20-24, 44, 45, 62-66, 68, 77, 84, 88, 111, 125
narsizm 23, 45, 64, 86, 90, 102, 111, 113-15, 122
nesne 18-24, 33, 38, 64, 73, 82, 94-98, 110, 111, 114-16, 121
  nesne seçimi 18, 19, 21, 23, 24, 95, 97, 116, 121, 122
nevroz 1, 4, 5, 7, 12-14, 18, 25, 30, 31, 35, 40, 47-50, 53-57, 59, 61, 62, 64, 67-69, 71, 73, 76, 77, 86, 88, 89, 91, 99-102, 105, 109, 111, 113, 117, 119-21, 124, 125
Noel 11, 34-36, 40-43, 61, 80, 83, 103, 125
nöbet 4, 9, 16, 21, 24, 34-36, 40, 58, 68, 83, 95, 110, 116, 121

obsesyon 4, 12, 13, 18, 35, 40, 50, 54, 56, 61, 62, 64, 65, 67-69, 71, 73, 76, 77, 85, 87, 88, 94, 95, 100, 101, 105, 116-18, 120, 121, 123, 125
oralite 109-11
organ 16, 17, 20, 23, 45, 56, 59, 76, 77, 79, 80, 86, 100, 104, 109, 111, 112, 117
otoerotizm 82
oyun 13, 16, 24, 31, 39, 43, 87, 110

öfke 16, 21, 24, 34, 35, 83
önbilinç 108
örgütlenme 22, 45, 64, 109-13, 115, 118, 120, 121
özdeşleşme 23, 24, 46, 64, 68, 69, 78-82, 84, 89, 90, 103, 104, 111, 118

para 39, 74, 75, 77, 83-85
paranoya 85
pasif 16, 21, 23, 24, 33, 45, 64, 65, 70, 79, 82, 96, 111-13, 115, 121
patoloji 13, 43, 77, 86, 108, 118, 120
penis 12, 22, 45, 64, 86, 88, 90, 104, 113
pregenital 22, 64, 110, 112

regresif (gerilemeci) 45, 48-50, 52, 54, 57, 81, 83

sadizm 22-24, 44, 64, 70, 73, 112, 113, 115, 116
sadomazoşizm 118
sapkınlık 14, 25
savunma 21, 45, 66, 88, 114, 120
sembol 42, 48, 57, 71, 92, 102, 104
sempati 89, 94
semptom 7, 13, 25, 35, 37, 39, 48, 53, 55, 61, 62, 67, 69-71, 76, 80-82, 85, 89, 90, 96, 104, 105, 108, 110, 117, 123, 125
seremoni 67, 89, 118

sevgi 11, 19-22, 31, 35, 37, 56, 66, 82, 85, 86, 92, 110, 112, 118, 120
sıtma 35, 58, 68, 125
sonradanlık 36, 43, 44, 47, 57, 58, 79, 80, 97, 98, 105, 110, 116, 125

şema 88, 123
şeytan 13, 70

tabu 58, 117
Tanrı 13, 63, 65-68, 80, 85, 88, 117, 118, 120, 123
tekinsiz 12, 92
temsil 41, 42, 48, 53, 70, 77, 84, 88, 100, 104, 108, 110-12, 115, 116
tiksinme 12, 86
tilki 21, 27, 29, 42
totem 58, 117
travma 25, 59, 97, 113, 124

ussallaştırma 49, 97
utanma 75, 77, 78, 89, 92-95, 108
uyarılma 18, 21, 36, 68, 82, 98, 109
uyarım 22, 44, 54, 63, 64, 66, 72, 73, 76, 82, 109, 112, 114-16
uyartı 48, 69, 105, 116
uyku 7, 8, 13, 27, 33, 34, 36, 43, 58, 61, 80, 88, 123
uzuv 36, 45, 73

vajina 45, 80, 86
vesvese 13

yabancılaşma 13
yatırım 86, 114, 119, 122
yüceltme 65, 70-72, 118-20

Freud (1856-1939): Dönemin ünlü psikiyatrlarının "manik depresif delilik" tanısı koyduğu, umutsuz vaka addedilen yirmi üç yaşındaki Sergey Pankeyev'in analizine 1910'da başlar. Dört buçuk yıl boyunca haftanın beş günü devam eden analiz, meşhur vaka öyküleri arasında en uzun sürmüş ve en çok tartışılmış olanıdır. Hastanın dört ila sekiz yaşlarında, yani analize başlamadan on beş yıl önce geçirdiği çocukluk nevrozunu merkeze alan Kurt Adam *vakası, Jung ve Adler'e karşı bir polemik yazısı olmanın yanı sıra Freud'un ilksel sahne, ters ya da negatif Oidipus kompleksi, analitik inşa gibi önemli kavramları aydınlattığı bir metindir.*

SIGMUND FREUD - BÜTÜN ESERLERİ: 4

Ahmet Fırat (1973): Ege Üniversitesi'nde Sosyoloji okudu. Friedrich Hebbel'den çevirdiği Judith *ve Freud'dan çevirdiği* Küçük Hans, *Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nde yayımlandı. Viyana'da yaşamakta, çevirmenlik yapmaktadır.*

9 786254 295317